

VÄKIVALTA ON VALINTA, SIITÄ IRTI AUTTAMINEN EI

- kokemuksia väkivallan kartoituslomakkeen käytöstä Seinäjoen äitiysneuvolassa

Tiina Samppala
Opinnäytetyö, kevät 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Sosiaalialan koulutusohjelma
Lasten, nuorten ja perheiden
hyvinvointi
Sosionomi (ylempi AMK)

TIIVISTELMÄ

Samppala, Tiina. Väkivalta on valinta, siitä irti auttaminen ei – kokemuksia väkivallan kartoituslomakkeen käytöstä Seinäjoen äitiysneuvolassa.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, kevät 2014, sivumäärä 91, 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi, sosionomi (ylempi AMK).

Opinnäytetyössäni kartoitan Seinäjoen äitiysneuvolan työntekijöiltä heidän kokemuksiaan parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen käytöstä. Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa työntekijöiden näkökulmasta tietoa lomakkeen soveltuvuudesta heidän tarpeisiinsa ja siitä onko lomakkeesta Sosiaali- ja terveysministeriön suositusten mukaiseen systemaattiseen käyttöön kaikkien äitiysneuvolan asiakkaiden kanssa. Lisäksi halutaan selvittää olemassa olevien resurssien riittävyys ja niiden mahdollinen vahvistamistarve siltä osin mitä lomakkeen aktiivinen käyttö vaatisi.

Tutkimukseni on laadullinen ja sen aineistonkeruumenetelminä toimivat sekä kysely että ryhmäkeskustelu. Tutkimusaineistoni keräsin äitiysneuvolan kaikilta kahdeksalta työntekijältä kahdessa eri erässä. Ensimmäisen kerran keräsin palautteen heti kahden viikon kokeilujakson jälkeen. Tällöin tarkoituksena oli saada jokaiselta työntekijältä 10 kappaletta palautteita, yksi palaute yhtä kokeilukertaa kohti. Toisen kerran keräsin samaisella lomakkeella palautteen kolmen kuukauden jälkeen kokeilujaksosta. Tällöin jokainen työntekijä antoi yhden tiivistetyn palautteen koskien koko kokeilujaksoa.

Saamieni tulosten perusteella voidaan todeta, että työntekijät kokivat parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen olevan helppo ja toimiva tapa kartoittaa väkivaltaa asiakkailta. Lomake koettiin yksinkertaiseksi ja nopeaksi käyttää. Lomakkeen käytön haasteeksi nousi aikapula. Varsinkin jos asiakkaalla ilmenisi väkivaltaisia kokemuksia, koettiin lomakkeen käyttämisen jatkokeskusteluineen vievän kovasti aikaa. Työntekijät toivoivat osaamisensa vahvistukseksi lisäkoulutusta väkivaltaisen asiakkaan kohtaamiseen ja vaikean asian puheeksi ottoon. Tuloksissa työnohjauksen merkitystä korostettiin, jos lomakkeen käyttö paljastaisi enemmän väkivaltatapauksia.

Asiasanat: parisuhdeväkivalta, perheväkivalta, äitiyshuolto, laadullinen tutkimus

ABSTRACT

Samppala, Tiina. Violence is a choice, helping to get out of it isn't – experiences of using a intimate partner violence screening form in Seinäjoki maternity clinic. 91p., 3 appendices. Language: Finnish. Diaconia University of Applied Sciences, Spring 2014.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Children, Youth and Family Welfare. Degree: Master of Social Services.

In my thesis, I observe Seinäjoki maternity clinic workers' experiences with the use of the intimate partner violence screening form. Purpose of the study is to provide information about the use of the form from the employees' point of view whether it is suitable for systematic use with all maternity clinic clients, according to Social Affairs and the Ministry of Health's recommendations. In addition, it is wanted to find out what kind of resources and measures the active usage of the form requires.

This study is a qualitative and its measures for data collection are both a questionnaire and a group discussion. I collected my research data from every eight workers of the maternity clinic in two separate installments. I collected feedback for the first time immediately after the two weeks trial period. In this case, the purpose was to get 10 pieces of feedback from every employee, one per each trial. The second time I collected feedback with the very same form was three months after the trial period. In this case, every employee gave one summarized feedback concerning the entire trial period.

Based on the results it can be concluded that the workers experienced intimate partner violence screening form to be an easy and effective way to identify the violence of the customers. The form was considered to be simple and fast to use. The challenge for its use became the lack of time. Especially if there occurred violent experiences on a customer, the usage of the form with further discussions were considered to take a lot of time. The workers hoped some additional training for confirming their skills to meet a violent client and to bring up a difficult matter. The importance of supervision was emphasized in the results, if the use of the form would reveal more cases of violence.

Keywords: intimate partner violence, domestic violence, maternity care, qualitative research

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 VÄKIVALTA PERHEEN SISÄLLÄ.....	9
2.1 Onnellinen parisuhde ja hyvinvoiva perhe	9
2.2 Mitä parisuhdeväkivalta on?	12
2.3 Parisuhdeväkivallan muodot.....	15
2.4 Mitä perheväkivalta on?.....	17
2.5 Perheväkivallan muodot	19
2.6 Parisuhde- ja perheväkivallan tilastointia Suomessa.....	20
2.7 Suomen lain tulkintaa parisuhde- ja perheväkivallasta.....	22
3 VÄKIVALLAN KÄYTÖKSEN SELITYKSET JA SEURAAMUKSET	24
3.1 Väkivaltaisen käytöksen selitysmalleja	24
3.2 Parisuhdeväkivallan seuraukset.....	27
3.3 Väkivallan seuraukset lapsille.....	30
4 VÄKIVALTAISEN SUHTEEN ANSA JA SIITÄ SELVIÄMINEN	35
4.1 Miksi nainen jää väkivaltaiseen suhteeseen?	35
4.2 Selviytyminen on prosessi.....	39
5 MITEN AMMATTILAISENA AUTTAA PERHEVÄKIVALLAN OSALLISIA?	42
5.1 Miten kohdata uhri?	42
5.2 Miten huomioida lapsi?	46
5.3 Pahoinpitelijän näkökulma	47
5.4 Auttamisen haasteet	49
5.5 Kuka auttaa auttajaa?	50
5.6 Menetelmiä ammattilaisille: huolen vyöhykkeistö ja huolen puheeksi otto.....	51
6 ÄITIYSNEUVOLA RASKAANA OLEVAN TUKIVERKKONA.....	54
6.1 Mitä on äitiysneuvolatyö?	54
6.2 Parisuhdeväkivallan kartoituslomake äitiysneuvolan käytössä	56
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	58
7.1 Opinnäytetyön tavoitteet.....	58
7.2 Tutkimusmenetelmät ja kohderyhmä.....	58
7.3 Aineistonkeruumenetelmä ja tutkimuksen toteutus	60
7.4 Aineiston käsittely ja analyysi	61

7.5 Luotettavuus ja eettisyys	62
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	64
8.1 Lomakkeen soveltuvuus aktiiviseen käyttöön	64
8.2 Työntekijöiden resurssien riittävyyden ja vahvistamistarpeen selvittäminen	69
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	73
10 POHDINTA	78
LÄHTEET	81
LIITE 1: Palautelomake	87
LIITE 2: Lomake parisuhdeväkivallan seulontaan	89
LIITE 3: Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake	90

KIITOKSEN SANAT

Opinnäytetyöprosessini on ollut kaikkineen hyvin intensiivinen kokemus. Jaksoon on mahtunut niin iloa ja onnistumista kuin turhautumisenkin tunteita. Nyt on aika kiittää heitä, keille kiitos kuuluu.

Kiitos tutkimuksessani esiintyneille työn sankareille siitä, että annoitte minulle mahdollisuuden toteuttaa tutkimukseni teidän kiireisessä arjessa. Kiitos Seinäjoen äitiysneuvolan taidokas, ahkera ja positiivinen henkilökunta!

Kiitos kuuluu myös ihanille ja avulialle sukulaisille, jotka omalla, valtavallakin panoksella mahdollistivat sen, että sain tätä työtä tehdä päivisin. Ilman teitä tämä opinnäytetyö olisi jäänyt tekemättä. Kaunis kiitos Eila-mummalle ja Mattivaarille siitä, että jaksoitte pimeästä talvesta aurinkoiseen kevääseen hoitaa lapsiamme. Kiitos myös Ylistaron tukijoukoille, jotka hädän hetkellä tulivat avuksi. Perheeseen voi aina luottaa.

Viimeisenä, mutta ei vähäisimpänä, haluan kiittää aviomiestäni ja kahta pientä lastani, joita ilman eloni olisi vajavaista. Olette rakkaita! Kiitos siitä, että olette jaksaneet uskoa ja luottaa, että tämä projekti saadaan hoidettua kunnialla loppuun.

Kiitollisuudella teitä kaikkia ajatellen

Tiina Samppala

1 JOHDANTO

Tämän kirjallisen tutkimuksen prosessi lähti liikkeelle ilmoittaessani Seinäjoen äitiysneuvolalle halukkuuteni tehdä heidän kanssaan yhteistyötä tutkimuksen muodossa. Yksi esille noussut teema, joka kaipasi työntekijöiden mielestä paneutumista, oli väkivalta asiakasperheissä. Omassa työssäni lastensuojelun avohuollon perheohjaajana kohtaan perheiden pahoinvointia, joka tuntuu kasvavan ja vaikeutuvan vuosi vuodelta. 2000-luvulla media on nostanut esille tämän pahoinvoinnin huippuja kuten raakoja perhesurmia ja julmiksi kärjistyneitä, perheen sisäisiä konflikteja. Ne ovat tuoneet perheiden hädän konkreettisesti kansalaisten tietoisuuteen. Perheväkivalta on yhä tabu, mutta sen valitettava yleisyys vahvisti intressiäni kasvattaa ammatillista osaamistani väkivallan salarta ja päätin tehdä opinnäytetyöni parisuhde- ja perheväkivallasta.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2009 selvityksen, jonka mukaan lähisuhde- ja perheväkivallasta koitui välittömiä kustannuksia noin 90 miljoonan euron edestä. Välilliset, väkivallan seuraamukset kuten esimerkiksi työkyvyn menetykset huomioiden, kustannukset ovat jopa kaksinkertaiset. (Ensi- ja turvakotien liitto, i.a.) Kustannukset ovat yhteiskunnallisesti katsottuna merkittävät, puhumattakaan inhimillisestä kärsimyksestä, joka heijastuu kaikkiin, joita väkivaltaa koskettaa. Aihe mielestäni ansaitsee huomiota.

Työelämän edustaja äitiysneuvolasta toivoi, että he saisivat opinnäytetyöni myötä testattua ja mahdollisesti otettua käyttöön systemaattisen tavan kartoittaa väkivallan uhreja äitiysneuvolan asiakkaista. Tutkimusongelma koski olemassa olevan seulontalomakkeen käyttökokemuksia ja sitä mitä työntekijät kokivat kaipaavansa tueksi, jotta lomake saataisiin tehokkaaseen käyttöön äitiysneuvolassa. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää mietittäessä miten äitiysneuvola voi tehostaa odottavien äitien hyvinvoinnin tukemista väkivaltaan puuttumalla. Tuloksista voidaan myös huomioida mitä työntekijät tarvitsevat tämän työskentelytavan oheen lisäämään heidän omaa työssä jaksamista.

Opinnäytetyössäni teoriaosuuden toinen luku koostuu parisuhde- ja perheväkivalta käsitteiden avaamisesta ja väkivallan monimuotoisuuden esittelystä. Tässä kappaleessa kerrotaan tilastotietoa ja lain tulkintaa parisuhde- ja perheväkivallasta. Kolmannessa luvussa kuvataan väkivaltaisen käytöksen takana olevia teorioita. Väkivaltatilanteista koituvat seuraamukset uhrille ja perheelle on yksi osa tutkimuksen teoriapohjaa. Olennaista työlle on myös kolmannessa kappaleessa sisältönä oleva väkivallasta selviämisen kappale, jossa esiteltynä on niin uhrin, lasten kuin pahoinpitelijän näkökulmat. Yhtenä kokonaisuutena on ammattilaisille suunnattu luku, jossa kerrotaan mitenkä voidaan auttaa väkivallan osallisia. Teoriaosuus päättyy äitiysneuvolatoiminnan esittelyyn. Punaisena linkana opinnäytetyössäni on ammattilaisen näkökulma ja teoriaosuus on rakennettu antamaan ammattilaiselle eväitä ja ymmärrystä työskennellä väkivaltaa kokeneiden, sitä tekevien tai sille altistuvien kanssa.

2 VÄKIVALTA PERHEEN SISÄLLÄ

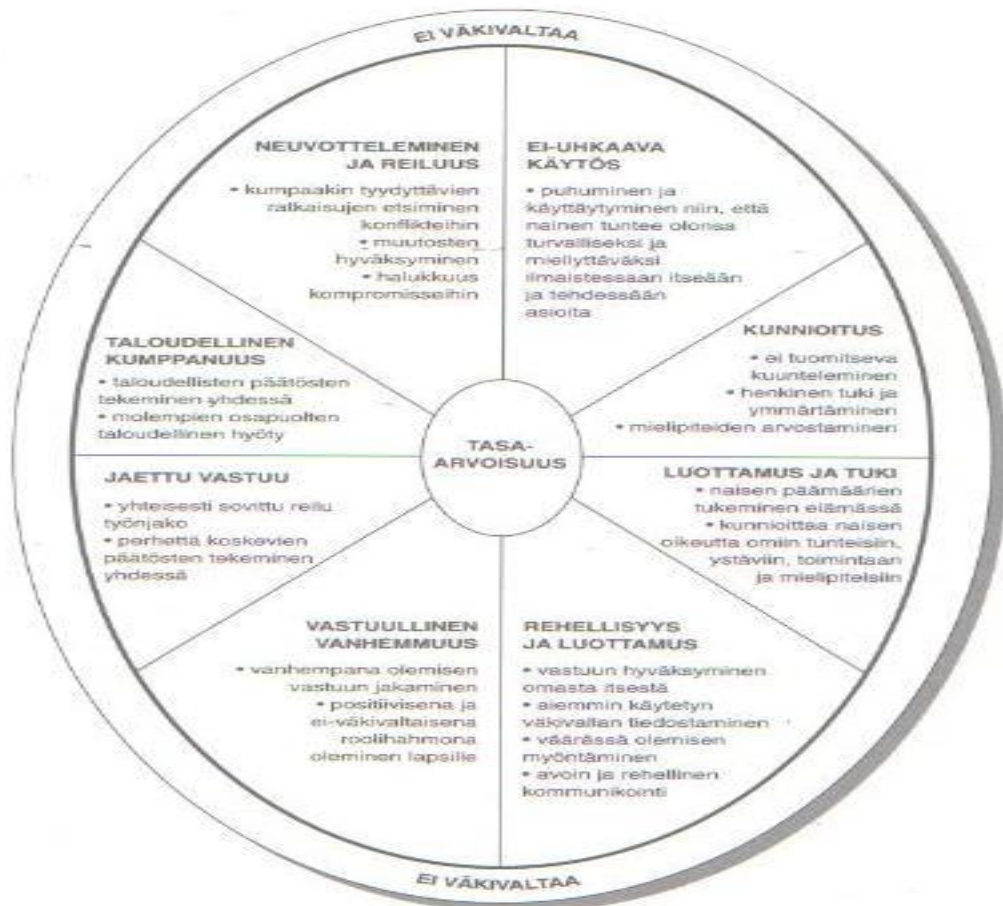
Ihminen kaipaa ihmistä rinnalleen. Näin ainakin väitetään ja siihen haluan uskoa. Parisuhteen löydyttyä ja vakiinnuttua tulevaisuuden suunnitelmissa alkaa siintää visio perheen täydentymisestä jälkikasvun muodossa. Perheen perustaminen on monen haave tässä elämässä. Perhe-elämän tiedetään olevan haastavaa ja rankkaakin ajoittain, mutta sen uskotaan olevan antoisaa ja kaikkien vaikeuksien arvoista. Ja näinhän se onkin. Valitettavasti yhä useammat tilastot kertovat, ettei perhe-elämä tosiaan ole jatkuvasti täynnä onnea ja autuutta. Parisuhde- ja perheväkivaltatilastot kertovat yhä karumpaa kieltä siitä, mitä nykyajan perheet kohtaavat. Tässä kappaleessa käsitellään perhettä, parisuhde- ja perheväkivaltaa, väkivallan muotoja sekä Suomen tilastoja ja lakia parisuhteen ja perheen sisäisestä väkivallasta.

2.1 Onnellinen parisuhde ja hyvinvoiva perhe

Ihmisen onnellisuuteen vaikuttavat monet eri tekijät. Yksi elämänlaatuun positiivisesti vaikuttava tekijä on antoisat, merkitykselliset ihmissuhteet. Suhteita luodaan niin perheenjäseniin kuin ystäviin ja muihin ympärillä oleviin. Jokainen suhde on ainutlaatuinen ja se voi muokkaantua ajan mittaan joko tiiviimmäksi tai etäisemmäksi. Suhteet eivät ole horjumattomia vaan ne ovat alttiita niin hyvälle kuin huonoille muutoksille. Yhteyttä kahden ihmisen välillä tulee vaalia ja hoitaa, jotta se säilyttää merkityksellisyytensä. Suhde omaan kumppaniin on elämämme yksi suurimmista ja tärkeimmistä suhteista. Jotta tämä suhde on tasapainoinen ja hyvinvoiva, puolisoiden välillä tulee olla kunnioitusta ja tasa-arvoa. (Lehtonen & Perttu 1999, 32; Perttu, Mononen-Mikkilä, Rauhala & Särkkälä 1999, 7.)

Lehtosen ja Pertun (1999, 32) mukaan eheä ja tasavertainen suhde kumppanien välillä koostuu useista tekijöistä. Se on vuorovaikutuksellinen, oman kasvun ja itsetutkiskelun salliva, oikeudenmukaisuuteen pyrkivä ja toisen fyysisiä ja psyykkisiä rajoja kunnioittava. Hyvässä parisuhteessa osapuolet ottavat vas-

tuun omista tuntemuksistaan ja teoistaan, eikä odoteta toisen täyttävän omia tarpeita. Kulttuurissamme elää kuitenkin naiseuteen liittyviä paineita ja odotuksia, velvollisuuksia ja vastuita. Naiselle on säilytetty vahva rooli parisuhteen ja perhe-elämän hyvinvoinnin vastuun kantajana. Tämä saattaa usein olla tiedostamatontakin, mutta vaikuttaa arjessa siten, että naiset joutuvat luopumaan omista tarpeistaan ja haaveistaan yhteisen edun nimissä. (Perttu ym. 1999, 7.) Hautamäki (1997, 129) korostaa yhdessä ja omillaan vietetyn ajan merkitystä hyvinvoinnin taustalla. Parisuhteessa on olennaista, että aikaa annetaan sekä perheelle, että puolisoille keskenään mutta myös omaa aikaa on saatava tasa-painon ja hyvinvoinnin säilyttämiseksi.

KUVIO 1. Tasa-arvoisuus parisuhteessa (Lehtonen & Perttu 1999, 33)

Alkuperäinen lähde: From Dark to Light 1995. Suom. Sirkka Perttu

Kahden ihmisen välinen parisuhde muuttuu lapsen syntyessä. Kahden itsenäisen aikuisen ihmisen muodostama parisuhde, yksikkö, muovautuu perheeksi, jossa vanhemmat muuttuvat korvaamattomiksi pienelle ihmiselle ja hänelle on löydettävä oma tila ja paikka perhesysteemissä. Oman lapsen saaminen on ajatuksia, tunteita ja arvomaailmaa mullistava kokemus. Omalle lapselle toivotaan sitä kaikkein parasta. Lapsella suotuisinta on saada kasvaa ja kehittyä puitteissa, joissa hän kokee rakkautta ja lämpöä. Turvallisuuden tunne kasvaa näistä hellistä ja hoivaavista kokemuksista. Samassa lapsi oppii kiintymään hoivaajaan ja hoivaaja häneen. Tällaisessa rikkaassa ja antoisassa yhteydessä lapsi oppii luottamaan ja arvostamaan itseään. Jotta lapsi oppii luottamaan myös ympäröivän maailman hyvyyteen ja tasapuolisuuteen, hänen tarpeisiinsa tulee vastata tarkoituksenmukaisesti. Kun lapsen tarpeet on tyydytetty, hän oppii myös uskallusta, rohkeutta ja riskinottoa pettymystenkin uhalla. Kun lapsella on tasaiset ja sopuisat kasvuolosuhteet sekä vanhempien tuki ja kannustus, hän uskaltaa tarttua haasteisiin, joita uuden oppiminen sisältää. Vanhemmuus on kuin satama, johon lapsi voi palata tankkaamaan turvaa ja hakemaan suojaa elämän haasteilta. (Holmberg 2000, 9.)

Vanhemmuus ei kuitenkaan automaattisesti ole aina hyvää ja lapsen kasvua ja kehitystä tukevaa. Jotta perhe-elämä tukisi lapsen suotuista kasvua ja kehitystä, tulisi seuraavia periaatteita vahvistaa. Vanhemmuuden tulee olla riittävän hyvää, joka tarkoittaa lapsen kehitystasosta riippuvien tarpeiden täyttämistä ja lapsen kasvun ja kehityksen tukemista. Vanhempien välinen suhde on oltava molempia osapuolia tyydyttävä ja toimiva. Perheenjäsenten tulee voida ilmaista sekä positiivisia että negatiivisia tunteita tiettyjen sääntöjen sisällä. Perheessä vallitsee positiivinen ja kannustava ilmapiiri toisiaan kohtaan. Haasteita ja ongelmia ratkaistaan yhdessä pohtien, jolloin kaikki tulevat kuulluksi. Hyvän perheen perusta on, että jokainen on valmis antamaan, mutta jokainen myös saa paljon itselleen. Tämä takaa yhdessä olemisen ja tekemisen mielekkyyden ja merkityksellisyyden. Kunnioitus ja arvostus perheen sisällä kasvavat. Jotta elämä on sujuvaa ja tasapuolista, kaikkien jäsenten tulee noudattaa yhdessä sovit- tuja sääntöjä. (Wahlberg 1999, 49.)

Nykyajan hektisessä elämänmenossa kiire jää helposti vallitsevaksi olotilaksi. Työssä tehokkuus jännitetään äärimilleen ja vaarana on, että samainen ajattelu jatkuu kotona. Tästä johtuen usein joudutaan puhumaan kotona olemisen yhteydessä perheen laatuajasta tai pikemminkin sen vähäisyydestä. Kuivakan-kaan mukaan (2002, 43–44) perheen omasta ajasta on muodostunut käsite, joka sisältää valtavasti odotuksia ja toiveita. Perheen yhteisestä ajasta maalailaan jotain valtavan nostalgista: perhe istumassa sohvalla viltteihin kätkeyden takkatulen loimutessa. Todellisuutta kuitenkin enemmän vastaa lasten kuljettamiset harrastuksiin tai yhteinen ateria ruokapöydän äärellä. Vanhempien tulee muistaa, että kokemus perheen yhteisyydestä koostuu jokaisesta arkisestakin hetkestä eikä vain nostalgisista haavekuvista. Arki ja elämä ovat tässä ja nyt.

2.2 Mitä parisuhdeväkivalta on?

Väkivallaksi määritellään verbaaliset ja nonverbaaliset toimet, joilla ihminen pyrkii hallitsemaan toisen yksilön tahtoa, tarpeita ja toiveita tämän itsemääräämisoikeuksia rikkoen. Väkivaltaa voi esiintyä fyysisellä, psyykkisellä tai sosiaalisella tasolla ja se tapahtuu yhdensuuntaisesti, toisen ihmisen tahdosta välittämättä. Lisäksi väkivaltaan liittyy vahingoittamispyrkimys sekä vallan ottamisen tavoite. Väkivallassa erityistä on sen pakkoleimaisuus, jolloin vallan käyttäjästä tulee autoritaarinen. Väkivallan tekijän kanssa ei neuvotella. Väkivallan tekijä kokee toimintansa mielekkääksi olemassa olevista ristiriidoista huolimatta. Väkivallasta johtuva uhrin nöyryytys tukee tätä vallan asetelmaa. Väkivalta on viimeisin vallan keino saada toinen ihminen alistettua oman tahdon mukaiseksi. (Säävälä, Pohjoisvirta, Keinänen & Salonen 2006, 17; Partanen & Holma 2002, 201; Lehtonen & Perttu 1999, 34.)

Jokaisella pariskunnalla on erimielisyytensä ja aikuisten välisiltä kahnauksilta ei arjessa voi välttyä. Arkiset riidat tulee kuitenkin erottaa väkivallasta. Riitoja voidaan pitää normaalin parisuhteen haasteina, väkivalta ei ole normaalia missään olosuhteissa. Riitoihin tarvitaan kaksi osapuolta, väkivaltaan riittää yksi. Väkivalta ei kysy lupaa, ei mielipidettä eikä anna vaihtoehtoja. Väkivallalla mies pyrkii hallitsemaan ja kontrolloimaan puolison tunteita ja tekoja. Miehellä väkivalta on

keino ilmaista valtaa, ylläpitää auktoriteettia ja saada vaimo toimimaan halumallaan tavalla. Hautamäki (1997, 46) toteaa, etteivät väkivaltaiset tilanteet ole riippuvaisia naisen piirteistä tai käytöksestä. Väkiältä on yleensä tarkoituksenmukaista ja suunniteltua toimintaa kohti tavoitteiden saavuttamista, ei niinkään hallitsematonta kuohuntaa, jota ei voitaisi estää. (Lehtonen & Perttu 1999, 46–47; Perttu 2002a, 23; Partanen & Holma 2002, 201.)

Parisuhdeväkivallassa on tyypillistä, että ensimmäisen lyönnin jälkeen, kynnys seuraavaan väkivaltaiseen yhteenottoon on matalampi. Lisäksi lähes poikkeuksetta tilanteet lähtevät eskaloitumaan eli voimistumaan kerta kerralta. Väkivaltaiset tilanteet käyvät yhä kovemmiksi ja niiden esiintymistahti voi kiihtyä. Samalla mies voi kokea tarvetta käyttää entistä rajumpia keinoja vaimon alistamiseksi. (Hautamäki 1997, 48–50.)

Lehtosen ja Pertun (1999, 9–10) mukaan Suomessa käytetään puolisoiden välisestä väkivallasta useita termejä: lähisuhdeväkivalta, parisuhdeväkivalta, perheväkivalta ja sukupuolistunut väkivalta. Lähisuhde- ja parisuhdeväkivaltakäsitteitä on arvosteltu sen tasa-arvoisesta sävystä sukupuolia kohtaan. Faktaa on, että vain murto-osa väkivallan tekijöistä on naisia, 90 prosenttia pahoinpitelijöistä on miehiä. Sukupuolistunut väkivalta-termi selkeämmin kuvaa väkivallan toimia sukupuoleen liitännäisenä. (Perttu 2002a, 25–26.)

Historiallinen näkökulma tukee väkivallan sukupuolistuneisuutta naisia vastaan. Naiset ovat olleet kautta aikojen alisteisessa asemassa niin perhedynamiikassa, yhteiskunnallisesti ajateltuna kuin työelämänkin taholla. Tasavertaisuutta naisten ja miesten välillä on pyritty parantamaan tällä vuosituhannella, mutta edelleen miehen euro on naisen 80 senttiä. Tasa-arvoistuminen naisten ja miesten kesken vaatii vielä pitkäjänteisen kehittämisen ja paljon asennetyöstöä niin yksilö kuin yhteiskuntatasolla. (Lehtonen & Perttu 1999, 11; Taloussanommat 2013).

Vallitseva ajatus on, että kodin seinien sisäpuoliset asiat pysyvät kodin seinien sisäpuolisina. Miesten käyttämä väkiältä vaimoja kohtaan koetaan pariskunnan yksityiseksi, keskinäiseksi hiljaiseksi ongelmaksi, jota peitellään niin perheen sisällä kuin jätetään huomioimatta perheen ulkopuolelta. Isänmaalliset, patriar-

kaaliset yhteiskunnalliset rakenteet ja arvomaailma tukevat vahvaa roolijakoa, jossa miehen ylivalta ja asema antavat lähes hiljaisen suostumuksen fyysiseen ja psyykkiseen väkivaltaan naisia kohtaan. Naisen fyysinen koskemattomuus, varsinkin vuosikymmeniä sitten, ei ole ollut itsestäänselvyys. (Lehtonen & Perttu 1999, 135.)

Parisuhdeväkivallasta puhuttaessa unohdetaan ongelman heijastuvuus laajalti yhteiskuntaan. Ilmiönä se koskettaa niin sosiaali- kuin terveystaloutta, mutta myös työllistää useita viranomaisia, jotka joutuvat tekemään intervention tilanteeseen kuten esimerkiksi poliiseja ja oikeusjärjestelmää. Puhumattakaan perheväkivallasta, jonka vaikutukset ulottuvat pitkälti yli sektorirajojen sekä vielä sukupolvelta toiselle. Median osuutta ei myöskään saa tässä kohtaa ohittaa. Sillä on mahti tuoda ihmisten tietoisuuteen asioita, tekijöitä, tapahtumia ja tilanteita. Media saa aikaan tunnelatauksia ja asenteita, sillä on mahdollisuus vaikuttaa ihmisten ajatteluun. Usein mediassa liitetään alkoholi väkivaltatapauksiin. Kuitenkaan alkoholia ei voida pitää olennaisena syynä parisuhdeväkivaltaan. Nyqvistin (2001, 228) mukaan merkityksellisempää on huomioda, että päihdeongelmaiset, väkivaltaiset miehet ovat väkivaltaisia selvin päin ollessaankin. Päihtyneisyys laskee kontrollia, mutta väkivaltaiseksi se ei itsessään ihmistä tee. Osoittaahan sen todeksi niin monet nuoret ja aikuiset joka viikonloppu. Nykyajan yhä enemmän päihdemyönteinen kulttuuri näkynee myös väkivaltarikosten tilastoissa, mutta parisuhde- ja perheväkivaltatilastoissa alkoholin merkitys on vähäinen. (Lehtonen & Perttu 1999, 135; Husso 2003, 13.)

Mainitsin aiemmin miten Suomessa kritisoidaan parisuhdeväkivallan neutraalia sävyä tekijä-uhri-asetelmassa. Joka kymmenes parisuhdeväkivallantekijä on nainen. Naiset siis myös käyttävät väkivaltaa parisuhteessa. Tutkijat kuitenkin korostavat, ettei väkivaltaa tulisi verrata sukupuolen tai väkivallan määrän suhteen, vaan olennaista on huomioda väkivallan tavoite ja siitä koituvat seuraukset. Miesten fyysinen ylivalta suhteessa naiseen on kiistaton, jolloin myös miesten toteuttaman väkivallan seuraukset ovat myös kovemmat kuin naisen mieheen kohdistamat. Säävälän ym. (2006, 24) mukaan naisella on seitsemän kertaa suurempi riski vammautua uhrina kuin miehellä. Mies pystyy pelkällä fyysisen ylivaltan uhalla ja tietoisuudella hallitsemaan tilannetta. Lisäksi on havaittu,

että naisen mieheen kohdistama väkivalta on useimmiten ”puolustavaa”, kun taas miesten käyttämä väkivalta, joka on 90 prosenttia kaikista parisuhdeväkivaltatapauksista, on luonteeltaan vahingoittavaa tai alistavaa. (Perttu 2002a, 26; Lehtonen & Perttu 1999, 31,47.)

2.3 Parisuhdeväkivallan muodot

Väkivalta-termi tuo useimmiten mieleen fyysisen väkivallan. Fyysistä väkivaltaa on kaikki konkreettiset, aineelliset tai ihokontaktit puolisoitten välillä kuten potkiminen, lyöminen tai esineellä hakkaaminen. Tästä syystä se on myös helpoiten havaittavissa. Fyysinen väkivalta jättää usein jälkiä, jolloin väkivaltaan on myös helpompi puuttua. Kuitenkin on huomattava, että fyysinen väkivalta on yleensä vain yksi ilmentymä koko väkivaltaisen suhteen todellisuudessa. (Lehtonen & Perttu 1999, 37.)

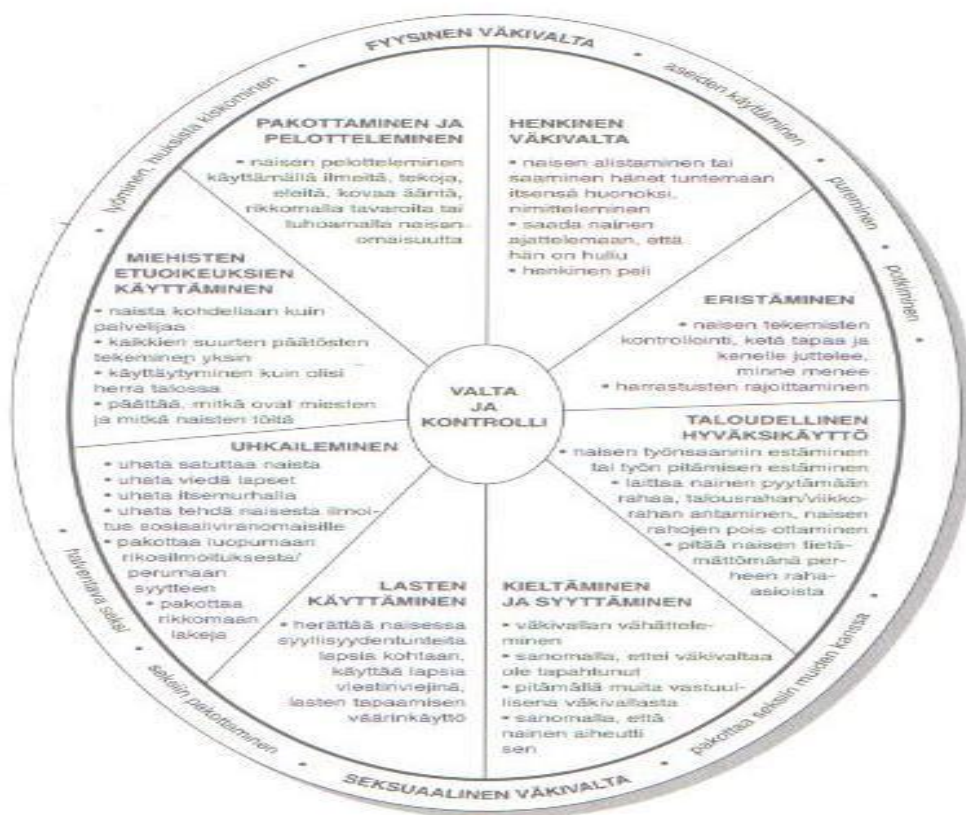
Tavallisin väkivallan muoto on henkinen eli psyykkinen väkivalta. Henkistä väkivaltaa esiintyy sekä sanallisesti tai sanattomasti. Alistus, nöyryytys, painostus tai huutaminen, uhkaileminen ja pelottelu ovat esimerkkejä henkisestä väkivallasta. Henkisessä väkivallassa voi myös olla fyysinen ulottuvuus, kun fyysisellä väkivallalla uhannut saattaa esimerkiksi rikkoa tavaroita ja kohdella julmasti lemmikkejä tehostaakseen uhkauksensa. Psyykkistä väkivaltaa voidaan verrata seittiin, johon sekoittuvat fyysinen särky, henkinen tuska ja tunneperäinen piina. (Lehtonen & Perttu 1999, 38–39.)

Parisuhdeväkivallan eskaloitumista kuvaa sanallisen väkivallan muuttuminen ajan myötä fyysiseksi väkivallaksi. Verbaalinen väkivalta voi toimia fyysisen väkivallan alkuunpanijana. Kun harjoitettu väkivalta ei enää anna pahoinpitelijälle hänen kaipaamaansa vastetta, väkivalta jatkaa raaistumistaan. Fyysinen ja henkinen pahoinpitely voi muuttua seksuaaliseksi väkivallaksi. (Huhtalo, Kuhanen & Pyykkö 2003, 18.)

Seksuaalinen väkivalta sisältää muun muassa seksuaalisen väkivallan uhan, nöyryyttämisen, halventamisen kuin itse raiskauksenkin. Usein raiskaaja on,

vastoin naisen odotuksia ja pelkoja, tuttu ja läheinen henkilö ja raiskaus tapahtuu pimeään kadun tai puiston sijaan kotioloissa. Avio- ja avoliiton sisäiset pakotetut seksuaaliset aktit ovat myös raiskauksia. Nainen voi kokea hankalaksi mieltää tämän raiskauksena, koska seksi saatetaan mieltää miehen oikeudeksi parisuhteessa. Seksuaalinen väkivalta on kuitenkin alistamista ja vallan käytön väline. (Lehtonen & Perttu 1999, 40–42.)

Taloudellinen väkivalta on yksi parisuhdeväkivallan muoto. Naisella on kautta historian kirjojen ollut taloudellisesti alisteinen asema perheessä. Maatalousyhteiskunnassa nainen yritettiin naittaa rikkaaseen sukuun tämän elintason taakamiseksi. Nykyaikana teollistumisen myötä naisten taloudellinen asema on parantunut, mutta yhä edelleen nainen on heikommassa taloudellisessa asemassa. Etenkin lasten saaminen romahduttaa naisen talouden, jolloin miehillä on taloudellinen kontrolli. Taloudellisessa väkivallassa mies voi säädellä perheen taloutta tiukasti ja kontrolloida vaimon rahan käytön. (Lehtonen & Perttu 1999, 42–43.)

KUVIO 2. Vallan ja kontrollin tunnusmerkkejä (Lehtonen & Perttu 1999, 35)

Alkuperäinen lähde: From Dark to Light 1995. Suom. Sirkka Perttu

2.4 Mitä perheväkivalta on?

Perheväkivalta-käsitettä kritisoidaan samalla lailla neutraaliudesta kuin parisuhdeväkivaltaakin. Se voidaan mieltää koko perheen keskinäiseksi väkivallaksi, kun tosiasiaassa väkivaltaa harjoittaa yksi siihen kuuluva yksilö, yleensä perheen isä. Perheväkivalta on laajempi käsite kuin parisuhdeväkivalta, sillä se sisältää niin naisiin suuntautuvan väkivallan kuin myös lapsiin ja miehiin kohdistuvan eli kaiken perheen sisällä tapahtuvan väkivallan. Tutkimuksista selviää kuitenkin, että perheväkivallassa kuten parisuhdeväkivallassakin, mies on yleensä aktiivisena tekijänä. (Ojuri 2004, 15–16; Lehtonen & Perttu 1999, 9-10; Hautamäki 1997, 13–14.)

Muutama vuosikymmen sitten oli valloillaan mentaliteetti, että yhteisö ja kylä kasvattivat lapsia. Hautamäki (1997, 13) kertoo, että yhteisöllisyys oli voimakkaasti läsnä perheissä, sillä saman katon alla saattoi elää kolmenkin sukupolven edustajia. Yhteisön kontrolli oli vahvasti läsnä. Nykyään yleisin perhemalli on vanhemmat ja lapset sisältävä ydinperhe. Perheet ovat eriytyneet yhteisöistä ja yksityistyneet. Perheväkivalta, kuten parisuhdeväkivaltakin, on tullut helpommin salattavaksi. Perheen asiat pidetään perheen keskeisenä, eikä ulkopuolisille salaisuuksien verhoja raotella. Kuitenkin usein joku ulkopuolinen on havainnut merkkejä tai epäily on herännyt, mutta asiaan ei ole haluttu puuttua. Jokainen hoitakoon omat ongelmansa. Perttu ja Söderholm (1998, 5) muistuttavat jokaisen väkivallan toimen olevan rikos, joten perheen yksityisyyden suojasta on perheväkivallan osalta luovuttava.

Perheväkivaltaa kuvataan riskaabeliksi mysteeriksi, jonka avaaminen kertoo suuresta uskalluksesta ja avun hakemisesta tarpeellisuudesta (Holmberg 2000, 7). Yhtälailla kuin perheväkivaltaa peitellään kotona ulkomaailmalta, sitä pyritään myös salaamaan perheen sisällä. Vanhemmat haluavat ajatella etteivät lapset ole tietoisia väkivallasta, vaikka todellisuus on usein toinen. Vaikka lapset olisivat nukkumassa, toisessa huoneessa tai eri osoitteessa väkivaltaisuuksien aikana, lapset ovat tietoisia tapahtuneesta. He kokevat väkivallan monella eri tavalla: näkemällä, kuulemalla, aistimalla. Lapset näkevät pahoinpitelyjä, kiistoja, lyönnejä ja mustelmia. Kuulevat riidat, itkut, huudot ja lyönnit. He vaistoavat

kireään, jännittyneen ilmapiiriin, alistuneisuuden ja ylivallan. Väkivalta pakottaa lapsen olemaan jatkuvasti ”herkillä”, varuillaan siitä mitä mahdollisesti pian tapahtuu. Koti muuttuu rauhallisesta turvasatamasta taistelutantereeksi, jossa kukaan ei ole suojassa. Lapsi kokee myös vahvasti läheistensä uhriksi joutumisen. Herää ajatus milloin uhrina on lapsi itse. (Holmberg 2000, 12; Lehtonen & Perttu 1999, 100.)

Lasten osaa ei voi sivuuttaa väkivaltatilanteissa, jotka tapahtuvat kotona. He ovat aina osallisia tavalla tai toisella. Siksi perheen sisällä tapahtuva väkivalta on aina lastensuojelullinen asia, riippumatta siitä kohdistuvatko pahoinpitelyt suoraan lapsiin vai joutuvatko he niille muilla tavoilla alttiiksi. Lastensuojelun tarkoitus on kirjaimellisesti suojella lasta ja turvata lapsen etu. Jokaisella lapsella on oikeus turvallisiin kasvuolosuhteisiin sekä tasapainoiseen ja sisällökkäseen, positiiviseen kehitykseen. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tuetaan lastensuojelullisin keinoin ja turvataan erityinen suojelu puolustuskyvyttömille lapsille. Lapset tarvitsevat turvalliset ja vastuulliset vanhemmat, jotka toiminnallaan takaavat kaikille tasapainoisen elinympäristön. Siellä ei ole sijaa eikä oikeutusta väkivallalle. Perheväkivalta aiheuttaa kuormitusta niin sosiaali- kuin terveydenhuollolle mutta myös merkittäviä kustannuksia eri sektoreille. Perheväkivalta on yhteiskunnallinen ongelma, joka vaatii pikaista interventiota. (Holma 2005, 165; Huhtalo ym. 2003, 50; Holmberg 2000, 7; Sosiaaliportti, i.a.)

Tämän päivän perheitä vaivaa usein henkinen turvattomuus. Vanhemmat toimivat itsekeskeisesti omia etujaan ajaen ja tarpeitaan toteuttaen. Vanhemmilla saattaa olla niin kova tarve pitää kiinni omista intresseistään, että lapsen etu kuviossa hukkuu. Lapset ja perhe saatetaan ajatella oman elämän ennalta mietittyinä etappeina, joiden arvo tulee lähinnä kunnianhimoisesti toteutuneina tavoitteina. Vapaan kasvatuksen henkeen annetaan lapselle mahdollisuus rajattomasti toteuttaa itseään. Nimenomaan rajatta, jolloin lapselle ei synny turvallisuuden tunnetta. Ja valitettavan yleiseksi trendiksi on noussut myös ajan ja poissaolon korvaaminen lapselle rahalla ja materiaalisella hyvällä. Mikään ei korvaa turvallisten ja lämpöisten vanhempien läsnäoloa lapselle. Laiminlyönnit purkautuvat lasten pahoinvointina ja väkivaltaisuutena. Pahoinvointi ja turvattomuus eivät katso sosiaaliluokkaa tai perheen taloudellista tilannetta. Sitä esiin-

tyy kaikissa olosuhteissa ja kaikissa taloudellisissa asetelmissa sosiaalisesta luokasta riippumatta. (Koski 1999, 26; Hautamäki 1997, 22.)

2.5 Perheväkivallan muodot

Perheväkivalta sisältää kaiken perheen sisällä tapahtuvan, monen suuntaisen väkivallan. Myös vanhempien välisen parisuhdeväkivallan, jota on avattu aikaisemmassa kappaleessa. Nyt korostetaan lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja sen muotoja.

Lapsen kohdistuva fyysinen väkivalta on kivun tuottamista vartaloon esimerkiksi lyömällä, kuristamalla tai polttamalla. Lapsen mielen tarkoituksenmukainen pahoittaminen muun muassa nimittelemällä, uhkailemalla tai alentavalla tavalla kohtaaminen, on lapsen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. Henkiseksi väkivallaksi luetaan myös pahoinpitelyllä uhkailu tai jos lapsi pakotetaan katsomaan perheenjäsenen pahoinpitelyä. Seksuaalisella tavalla ahdistelu ja koskettaminen sekä raiskaus ja sen yrittäminen ovat seksuaalista väkivaltaa. Lapsen vapaaehtoinen mukana oleminen seksuaalisessa tilanteessa, ei poista teon lainvastaisuutta. Seksi tai siihen liittyvät teot alaikäisen kanssa ovat aina rikoksia. Lapsiin kohdistuva väkivallan muoto on myös hoidon laiminlyönti. Hoivan tai avun laiminlyönti, fyysinen tai psyykinen läsnäolon puute tai lapsen tarpeisiin vastaamattomuus ovat lapsen kaltoin kohtelua, joka rinnastetaan väkivaltaan. (Holmberg 2000, 11; Lehtonen & Perttu 1999, 101.)

Lehtonen ja Perttu (1999, 100) toteavat isän väkivaltaisen käyttäytymisen lapsia kohtaan, olevan välillinen keino satuttaa vaimoa. Tämä koettelee naisen roolia perheen äitinä ja vaimona. Äiti saattaa kääntää itse kokemansa pahoinpitelyt väkivallaksi lapsiaan kohtaan. Usein äiti, joka on pahoinpidellyt lapsiaan, on itse puolisonsa väkivallan uhri. Väkivaltainen ilmapiiri väkivaltaisine räjähdyksineen luo jatkuvan stressin naiselle. Tällöin kärsivällisyys on koetuksella ja väsymystila on jatkuva. Nainen saattaa purkaa pahaa oloaan väkivaltaisoin keinoin lasta kohtaan tämän haastaessa vanhemmuutta esimerkiksi kiukuttelemalla. Väkivalta omia lapsia kohtaan on iso koetinkivi äitiydelle. Äidin rakkaudenhan sanotaan

olevan ehdotonta. Sen ei kuulu satuttaa. On muistettava kuitenkin, että väkivalta ei ole ikinä missään olosuhteissa oikeutettua.

2.6 Parisuhde- ja perheväkivallan tilastointia Suomessa

Suomalainen tilastointi on kansainvälisesti korkealuokkaista kattavuuden ja vertailtavuuden mittaristolla. Naisiin kohdistuvan väkivallan suhteen tilastointi on kuitenkin ongelmallista kuten myös lapsiin, vanhuksiin tai syrjäytyneisiin suuntautuvat pahoinpitelyt. Perheiden sisällä tapahtuva seksuaalinen väkivalta on myös heikosti tilastoitua ja tilastoitavaa. Tilastointia vaikeuttaa se, että tutkimukset laaditaan tietyn organisaation toimesta, sen intressien ja tiedon tarpeiden pohjalta. Toisekseen naisiin kohdistuva väkivalta on edelleen salailtua. Sitä on vaikea tavoittaa ja se voi olla uhrille myös vaikeasti määriteltävää. (Lehtonen & Perttu 1999, 12.)

Sukupuolistunut väkivalta perheen sisällä on edelleen tabu ja uhrin häpeä vaikeuttaa väkivallan tietoisuuteen tulemistakin entisestään. Väkivallan ilmoittamisen kynnys on naiselle kova. Kynnys on miehille vieläkin kovempi, sillä amerikkalainen tutkimus osoittaa, että miehet ilmoittavat parisuhde- tai perheväkivallasta 11 % epätodennäköisemmin kuin naiset (Cook 2009, 4).

Husson (2003, 16) mukaan kodissa tapahtuneista väkivaltaisuuksista kohdistuivat 90 prosenttia naiseen. Vain joka kymmenes pahoinpitely kohdistuu muihin perheenjäseniin. Ja 90 prosentissa naisiin kohdistuneista väkivaltaisuuksista pahoinpitelijänä oli uhrin oma puoliso. Lehtonen ja Perttu (1999, 13) kertovat joka toisen naisen kokeneen väkivaltaa edellisessä suhteessaan. Nykyisessä miehensä fyysisen tai seksuaalisen kaltoin kohtelun uhriksi on joutunut 22 prosenttia parisuhteessa elävistä naisista. Kaiken kaikkiaan 40 prosenttia naisista on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa 15 vuotta täytettyään. (Heiskanen & Piispa 1998, 4.)

Merkittävää on mielestäni huomata naiselle turvallisuutta edustavien ja emotionaalisesti merkityksellisten tekijöiden (koti ja perhe) vaarallisuus häntä itseään

kohtaan. Jopa 57 prosenttia väkivaltarikokseen menehtyneistä naisista, kuolivat perheväkivallan seurauksena (Heiskanen & Piispa 1998, 5). Lisäksi puolet törkeistä pahoinpitelyistä tehdään tuttujen, sukulaisten tai perheen kesken, useimmiten uhrin omassa kodissa (Hautamäki 1997, 22). Lehtonen ja Perttu (1999, 14) tuovat esiin ristiriidan: naiset uskovat enemmän tulevansa pahoinpidellyiksi tuikei tuntemattoman ihmisen toimesta kuin perheen jäsenen. Naiselle koti on vaarallisin paikka, kun taas miehelle se on katu. (Kaitue, Noponen ja Slåen 2007, 41; Ribbens McCarthy & Edwards 2011, 53)

Perheväkivallan osalta on esitetty yhdysvaltalaisia tuloksia, joiden mukaan 70 prosenttia naisia pahoinpitelevistä miehistä, ovat myös väkivaltaisia lapsiaan kohtaan. Väkivaltaa lapsia kohtaan tekee 70 prosentin suuruudella isät ja loput 30 prosenttia olivat miehen pahoinpitelemiä äitejä. (Lehtonen & Perttu 1999, 100–101.)

Cook (2009, 19) on huomannut selvän eron miesten ja naisten käyttämän parisuhde- ja perheväkivallan keinojen välillä. Miehet käyttävät naisia kohtaan 72 % fyysistä väkivaltaa kuten lyömistä tai potkimista. Naisten väkivaltaisuus miehiä kohtaan usein (63%) sisältää välineen kuten esimerkiksi aseiden tai veitsien. Koska kodissa tapahtuu uskottua enemmän pahoinpitelyitä, myös lapset ovat vaarassa. Heiskanen ja Piispa (1998, 7) kertovat väkivaltaa kokeneista naisista 40 prosentin ilmoittaneen, että lapsi oli joko kuullut, nähnyt tai joutunut pahoinpitelyn uhriksi. 42 prosenttia ei osannut vastata ovatko lapset joutuneet osalliseksi pahoinpitelytapahtumiin, joten luku lienee ilmoitettua suurempi. Tässäkin kohtaa perheväkivallan kvantitatiivinen käsittely on haasteellista, sillä muun muassa rikosnimikkeellä lievät pahoinpitelyt eivät välttämättä ikinä tule poliisin tai muidenkaan viranomaisten tietoon, vaan ne hoidetaan perheen kesken. (Hautamäki 1997, 22.)

Naiset hakevat tilastojen mukaan nihkeästi apua viranomaistaholta. Vain joka kymmenes väkivallan uhreista ilmoitti vakavimman lähisuhdepahoinpitelyn poliisille. Apua parisuhdeväkivaltaan haki 12 prosenttia naisista. Eniten keskustelun kautta apua haettiin epävirallisilta tahoilta kuten ystäviltä (36,6 %), sukulaisilta (19,5 %) tai puhumalla itse pahoinpitelijän kanssa (19,4 %). Viranomaisten

apuun oli jossain vaiheessa turvautunut 27,5 prosenttia. Eniten apua haettiin terveyskeskuksesta (11 %), poliisilta (9 %) tai (7,5 %) perheneuvolasta. Surullista on, että ainoastaan kuusi prosenttia väkivaltaisista miehistä oli hakenut itselleen apua. (Heiskanen & Piispa 2008, 4-5; Lehtonen & Perttu 1999, 14.)

2.7 Suomen lain tulkintaa parisuhde- ja perheväkivallasta

Suomen rikoslain mukaan väkivalta jaetaan kolmeen asteeseen: lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Lievässä pahoinpitelyssä väkivalta on vähäistä eikä siitä seuraa konkreettisia vammoja. Pahoinpitelyssä pahoinpitelijä tuottaa uhrille tietoisesti vamman tai sairauden. Jos tahallisesti tuotettu vamma tai sairaus on vaikea tai uhri joutuu hengenvaaralliseen tilaan, puhutaan törkeästä pahoinpitelystä. Myös jos teko on ollut erityisen brutaali ja kylmäverinen, se voidaan lukea törkeäksi pahoinpitelyksi. (Perttu 2002a, 27.)

Vuonna 1995 otettiin suomalaisessa yhteiskunnassa harppaus kohti väkivallattomampaa perhe-elämää ja turvallisia koteja, sillä rikoslaki uudistui parisuhde- ja perheväkivallan osalta. Nyt yksityisellä paikalla tapahtunut pahoinpitely tuli virallisen syytteen alaiseksi. Aina vuoteen 1995 asti yksityisellä paikalla tapahtunut väkivalta oli niin sanottu asianomistajarikos, jolloin uhrin tuli itse vaatia syytettä. Raiskaus on aina rikos, tapahtui se vieraan miehen kanssa tai avoliitossa. Kuitenkin vasta vuonna 1994 raiskaus avioliiton sisällä muuttui rikokseksi. (Kaitue ym. 2007, 41; Partanen & Holma 2002, 189; Perttu 2002a, 27.)

Rangaistukseen johtava prosessi on pitkä ja raskas taival kaikille asianosaisille. Prosessin aikana joudutaan uudelleen läpikäymään, varsinkin uhrin kannalta, tuskalliset ja monesti häpeällisesti koetut tapahtumat. Vaatii uhrilta rohkeutta lähteä hakemaan oikeutta omaa puolisoa vastaan. On hyvä muistaa, että vaikka väkivalta lähtisi kahdenkeskisestä riidasta etenemään, siitä on vastuussa ainoastaan sen tekijä. (Kaitue ym. 2007, 12, 41.)

Perheväkivallan ollessa kyseessä, lastensuojelulaki on vahvasti läsnä. Lastensuojelulain tehtävä on puolustaa lapsen oikeutta tasapainoisiin kasvuolosuhteisiin, turvalliseen ja monimuotoiseen kehityksen edistämiseen ja spesifiin suojeiluun. Lapsen ja vanhemman välinen suhde on erityinen ja sitä on vaalittava,

mutta tarpeen tullen, lapsen edun niin vaatiessa, siihen on puututtava. Ihmis- ja perusoikeudet takaavat perheen yksityisyyden kunnioittamisen, mutta lastensuojelulaki ja lapsen hätä antaa aina viranomaisille oikeuden ja velvollisuuden puuttua. (Kaitue ym. 2007, 57–58.)

3 VÄKIVALLAN KÄYTÖKSEN SELITYKSET JA SEURAAMUKSET

Väkivaltaiselle käytökselle halutaan etsiä syitä, jotta olisi helpompi ymmärtää väkivallan tekijää. Ymmärrystä kaipaavat myös väkivallan uhri ja kaikki, jotka altistuvat väkivaltaisille tapahtumille, sillä väkivallan seuraukset ovat moninaiset. Seuraavaksi esitellään yleisimmät selitykset väkivallan taustalta sekä seuraamukset, joita väkivalta asianosaisille aiheuttaa. Lopussa on liitteenä (LIITE 1) lueteltu väkivallan tunnistamisen merkkejä.

3.1 Väkivaltaisen käytöksen selitysmalleja

”Väkivalta on valinta, ei koskaan ratkaisu” kirjoittaa Kivisaari (2002, 79). Julkaisussa painotetaan, että pahoinpitelijät ovat myös tietoisia siitä mitä ovat oikeissa tehdä ja mitä seurauksia siitä koituu. Usein parisuhde- tai perheväkivaltaa käyttävät miehet ovat varsin miellyttäviä ulkopuolisille eivätkä kohdistaa väkivaltaa muihin ihmisiin. Tämä myös tukee teoriaa, että väkivaltaisuus on valinta. Lisäksi tiedetään, että pahoinpitelijät miettivät miten lyövät, millä lyövät ja minne lyövät, jotta vammat olisivat mahdollisimman huomaamattomat. Väkivalta on harkittua, tiedostettua ja tahdonalaista toimintaa. (Lehtonen & Perttu 1999, 49.)

Väkivaltaisen käytöksen syitä on pyritty kartoittamaan. Tutkijat ovat päätyneet muutamiin teorioihin, jotka osaltaan selittävät ja taustoittavat väkivaltaisen henkilön toimintaa. Partanen ja Holma (2002, 196) valottavat, että yhtä väkivaltaisen käytöksen selittävää syytä ei ole olemassa, mutta on mahdollisia riskitekijöitä, jotka löytyvät useimmiten pahoinpitelijän taustalta. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi oman lapsuuden uhrikokemus väkivallasta, päihteiden käyttö, heikko koulutustaso, hyväksikäyttö, itsetunto-ongelmat tai seksuaalissävytteinen aggressio.

Psykopatologinen selitysmalli painottaa väkivaltaisten miesten patologisia ominaisuuksia kuten riippuvuudet, sadistinen persoonallisuus, paranoia, skitsofrenia tai depressio. Selitysmalli tuo esiin uhrina olevien naisten patologisia piirtei-

tä; esimerkiksi passiivisuus, aggressiivisuus ja dominoivuus. Nykypäivän ymmärryksen mukaan nämä uhrien patologiset piirteet olivat seurausta väkivallasta eivätkä siihen johtaneita syitä. (Lehtonen & Perttu 1999, 25; Partanen & Holma 2002, 190.)

Biologinen malli selittää miehen väkivaltaisuuden olevan pitkällisen evoluution ja selviytymistäisteluiden tulosta. Vahvimmat geenit ja vahvimmat yksilöt ovat selvinneet ja selviytyneet, ja täten ne ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle. Aggressiivisuus nähdään osaksi miehen perimää, joka aktivoituu uhan edessä. Nykyaikana tämä selitysmalli painottaa aivojen toiminnallisia häiriöitä ja välittäjäaineiden tasapainottomuutta. (Lehtonen & Perttu 1999, 25–26; Partanen & Holma 2002, 190.)

Psykososiaalinen selitysmalli korostaa väkivallan olevan selkeiden selitettävissä perheen vallitsevilla, tilannekohtaisilla stressaavilla tekijöillä kuten esimerkiksi heikolla taloudellisella tilanteella tai perheen sisäisillä suurilla murroksilla kuten lapsen saamisella (Lehtonen & Perttu 1999, 27; Partanen & Holma 2002, 191).

Tilannekohtaiseksi tekijäksi on nostettu myös alkoholia. Alkoholi ei kuitenkaan itsessään riitä perussyykseksi väkivallan teoille, sillä valtaosa ihmisistä ei muutu väkivaltaisiksi alkoholin vaikutuksen alaisina. Päihteiden käyttö voi alentaa estoa ja madaltaa kynnystä väkivallan tekemiselle, mutta yksi yhteen väkivalta ja päihteet eivät mene. Päihteiden käytön lopettaminen saattaa hillitä miehen väkivaltaista käyttäytymistä tai jopa muuttaa sen muotoa, mutta yleisesti päihteiden käytön lopettaminen ei lopeta väkivaltaa kokonaan. Yhteiskunnassamme vallitsee ajatus, että päihteitä pidetään ikään kuin lieventävänä asianhaarana pahoinpitelyille. Naiset haluavat selittää parisuhde- ja perheväkivaltaa päihteiden käytöllä. Valitettavasti päihtyneenä oleva väkivaltainen mies on väkivaltainen myös selvin päin. (Partanen & Holma 2002, 196; Lehtonen & Perttu 1999, 27–49; Hautamäki 1997, 52.)

Sosiokulttuuriset ja feministiset selitysmallit painottavat naisen alisteisen aseman ja miesten ylivallan suhdetta. Yhteiskunnan patriarkalaisuus vielä tukee miehen hallinnallista etuoikeutta ja määräysvaltaa naisiin. Sosiokulttuurinen teo-

ria näkee väkivallan jopa normaaliuden äärimuotona, sillä miehellä on oikeus ohjata ja määrätä naista. Yhteiskunnassa vallitsevat normit tukevat tätä miehen aseman ylivertaisuutta ja hiljaisesti hyväksyvät naisen alistamisen. (Partanen & Holma 2002, 191; Lehtonen & Perttu 1999, 28–29.)

Sosiaalisen kontrollin selitysmallissa ihmisen käytöstä ohjaa seurausjärjestelmä. Jos ihminen saa käytöksestään positiivista palautetta, palkkioita tai siten välttää rangaistuksen, niin tämä toimii sen mukaan. Perheväkivallassa tämä tarkoittaa, että mies on väkivaltainen, jos kokee sen olevan hänelle itselle hyödyllisempää kuin väkivallaton käyttäytyminen. (Lehtonen & Perttu 1999, 29.)

Sosiaalipsykologiset eli interaktionistiset teoriat korostavat monitahoisen vuorovaikutussysteemin merkitystä yksilön ja yhteiskunnan kesken. Ihmisen käyttäytymisen katsotaan aina olevan riippuvainen ympärillä olevasta sosiaalista kontekstista. (Lehtonen & Perttu 1999, 29; Partanen & Holma 2002, 190.)

Sosiaalinen oppiminen näkee väkivaltaisuuden olevan opittua käytöstä. Tämä teoria painottaa erityisesti lapsuudessa nähdyn ja koetun väkivallan merkitystä oman väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla. Sama pätee myös uhriin. Jos uhri on lapsuudessa nähnyt naista pahoinpideltävän, hän saattaa hyväksyä roolinsa uhrina. Mallin mukaan väkivaltaisuus ja sen hyväksyminen siirtyy sukupolvelta toiselle. Mallissa on kuitenkin huomioitava, että kaikki lapsena väkivaltaa kokee neet ja todistaneet, eivät ole itse aikuisena väkivaltaisia. Väkivaltaista käyttäytymistä voi vahvistaa omalla toiminnallaan, mutta automaationa väkivaltaisuus ei aikuisuuteen siirry. Jokainen on lapsuuden traumaistaan huolimatta vastuussa nykyhetken käytöksestään. (Partanen & Holma 2002, 190–196; Lehtonen & Perttu 1999, 30–49.)

Perhedynaamisen mallin ajatuksena ovat parisuhteen ongelmat väkivaltaisuuden takana. Koska parisuhteen ongelmat ovat puolisoitten molempien vastuulla, tämän mallin haasteena on syyllisyyden lankeaminen myös uhrille. (Partanen & Holma 2002, 190–191; Lehtonen & Perttu 1999, 30–31.)

3.2 Parisuhdeväkivallan seuraukset

Väkivalta saattaa hiipiä hyvin vaivihkaa parisuhteeseen. Alkuun nainen ei välttämättä edes ymmärrä väkivallan rantautuneen elämäänsä. Väkivalta usein alkaa henkisellä tasolla, joka lamauttaa ja hämmentää naista, mutta on seurauksiltaan yhtä tuhoisaa kuin fyysinenkin väkivalta. Väkivallan uhrina olleista naisista 85 prosenttia arvioivat väkivallan aiheuttaneen heissä vihaa tai ahdistusta. Väkivaltaiset tapahtumat ovat naiselle traumaattisia. Traumaattisin kokemus syntyy, kun väkivaltaa tekee naiselle rakas ja läheinen ihminen, joka väkivalloin tuhoaa fyysisen koskemattomuuden rajat. Varsin raskasta ja henkisesti koettelevaa on, kun samainen merkityksellinen ihminen vuoroin satuttaa pahoinpitelällä ja vuoroin rakastaa ja hellii pahoittelevana. (Nousiainen & Perttu 2002, 51; Lehtonen & Perttu 1999, 11–14.)

Jokainen ihminen haluaa kokea olevansa merkityksellinen ja tärkeä. Väkivalta heikentää itsetuntoa ja nostattaa uhrissa syyllisyyden, häpeän ja hyödyttömyyden tunteen. Väkivalta myös rikkoo ihmisen turvallisuuden tunteen, jolloin on vaikea luottaa ympäröivään maailmaan. Ahdistus valtaa mielen, koska naisella voi olla tunne, että mitä vain voi tapahtua eikä mikään tai kukaan suojele häntä. (Lehtonen & Perttu 1999, 51.)

Väkivallan seuraukset naiselle ovat usein hyvin moninaiset. Syntyy fyysisen kivun ja sairauksien lisäksi psyykkisiä vammoja ja mielenterveysongelmia. Naisen toimintakyky heikkenee, elämänhalu vähenee ja masennus, epätoivo sekä pelot täyttävät arjen. Sosiaalinen verkosto alkaa kaventua ja taloudellisia ongelmia voi syntyä. Rajujen seurausten ääripäästä löytyvät naisten päihderiippuvuudet, abortit ja keskenmenot, itsemurhat ja niiden yritykset sekä lasten tapot. (Mehtola 2006, 94; Ojuri 2006, 18; Lehtonen & Perttu 1999, 9.)

Rajut ja ennakoimattomat väkivaltilanteet voivat aiheuttaa trauman uhrille. Traumaattinen kriisi kuvastaa ihmisen psyykkistä tilaa tämän jouduttua pelottavaan tapahtumaan, joka uhkaa hänen fyysistä eksistenssiä ja sosiaalista minuutta. Tällaisiin traumaattisiin tilanteisiin ei voi sopeutua, vaikka niitä usein tapahtuisi. Jokainen pahoinpitely aiheuttaa naiselle uuden henkisen kriisin. Nai-

nen, joka joutuu toistuviin väkivaltatilanteisiin, oppii käyttämään erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä selviytymismenetelmiä, mutta itse väkivaltaan hän ei ikinä totu. (Ojuri 2004, 19; Nousiainen & Perttu 2002, 47; Kivisaari 2002, 14.)

Traumaattisessa kriisissä neljä vaihetta seuraa toisiaan. Ensimmäisenä vaiheena on shokki, joka alkaa traumaattisen tapahtuman jälkeen. Uhrin toimintakyky heikkenee eikä hän välttämättä kykene ajatella ja toimia rationaalisesti. Sokissa oleva voi toimia lamautuneesti ja tunteettomasti tai sitten kokea tunteet hyvin voimakkaina. Uhri voi nopeasti alkaa unenomaisen olotilan jälkeen kieltämään tapahtuneen. (Kivisaari 2002, 14; Lehtonen & Perttu 1999, 60.)

Reaktiovaihe, joka alkaa muutaman päivän tai viikon päästä tapahtuneesta, saa aikaan uhrissa emotionaalisen tunnelatauksen. Uhri alkaa voimakkaasti vastata tunteilla tapahtuneeseen: itku, ahdistus, syytökset, syyllisyys, keskittymiskyvyn puute tai totaalinen sulkeutuneisuus ovat normaaleja uhrin reaktioita kriisissä. Uhrin tietoisuuteen alkaa nousta mielikuvia ja tuntemuksia, joita hän koki traumaattisessa tilanteessa. Uhri voi alkaa somaattisesti oireilla esimerkiksi vapinalla, unihäiriöillä, painajaisilla tai kuvotuksella. Reaktiovaiheessa ihminen tiedostaa tapahtuneen ja sen merkityksen elämässään. Tätä henkistä tilannetta kutsutaan traumaperäiseksi stressireaktioksi (PTSD – posttraumatic stress disorder). Stressireaktiossa ihmisen mieli pyrkii tasapainoon ja reaktio on osa uudelleen-ehyymistä ja kriisin läpikäymistä. Reaktiovaiheen aikana saatu tuki ja apu ovat merkityksellisiä kriisin käsittelyn ja traumasta selviytymisen taipaleella. (Kivisaari 2002, 14; Lehtonen & Perttu 1999, 60.)

Käsittelyvaihe voi käynnistyä vasta sitten, kun uhri on päässyt akuutista, konkreettisesta pelon lähteestä. Väkivaltaisessa parisuhteessa tämä tarkoittaa fyysistä eroa miehestä. Käsittelyvaiheen aikana uhri käsittelee tapahtuneen nostattamia emootioita ja tapahtuneen merkitystä elämässään. Itsetutkiskelua ja oman itsensä ehyymistä tukee itsetunnon uudelleenrakentuminen ja uuden minäkuvan luominen. Kun käsittelyvaihe on ohi, alkaa uudelleen suuntautumisen vaihe, jolloin ihminen aloittaa uuden elämän uudelleen jäsentyneenä. (Kivisaari 2002, 14; Lehtonen & Perttu 1999, 61.)

Jos traumaattiset kokemukset jatkuvat toistuvina, ihminen alkaa käyttää suojautumismekanismeja pyrkimyksenään selvitä henkisesti traumaattisesta tilanteesta. Välttämällä ihminen torjuu tai vähättelee kokemuksiaan ja vaikenee pyrkien sulkemaan tilanteen mielestä. Mieleenpalautumisessa on kyse käsittelemättömien muistikuvien ja takaumien (flashbacks) palautumisesta äkillisesti ja hallitsemattomasti tietoisuuteen jonkin ulkoisen ärsykkeen kuten esimerkiksi tuoksun, äänen tai tunnelman seurauksena. Psykofyysinen ylivilittynyys kuvastaa ihmisen jatkuvaa ja ylikorostunutta tilanteen tarkkailua traumaattisen tapahtuman ennakoimiseksi. Ylivilittynyys aiheuttaa harmittomien signaalien tulkitsemisen vaaralliseksi. Esimerkiksi ystävällinen olantaputus voidaan tulkita väkivaltaiseksi hyökkäykseksi ja ihminen voi reagoida tähän suojautumalla. (Nousiainen & Perttu 2002, 55–58.)

Trauma koettelee ensimmäisenä ruumista. Se reagoi heti tilanteeseen nostamalla stressihormonien pitoisuutta. On tutkittu, että pitkäkestoinen stressitila muokkaa aivojen toimintaa ja rakennetta. Tämä on erityisesti lasten kohdalla hyvin haitallista. Muutokset vaikuttavat muun muassa ihmisen kykyyn tuottaa ajatuksiaan ilmi tai miten pukea tunteitaan sanoiksi. Traumatisoituneen ihmisen ajantaju myös muuttuu. Hän kykenee elämään vain hetkessä ja kokee tulevaisuuden olevan saavuttamaton. Toistuvasti väkivaltaa kokeneet naiset kertovat lyhytaikaisen muistin heikkenemisen. Arkiset asiat unohtuvat ja tuottavat harmia. Nainen kokee pelkoa henkisestä sairastumisesta. Väkivallan tekijän puolelta tuleva uhri jatkuva leimaaminen hulluksi, vahventaa entisestään naisen itsetunnon heikkenemistä. Traumatisoituneet muistikuvien tallentumista, joten ne jäävät mieleen vain hetkellisesti ja palautuvat lyhyinä katkelmina. Häpeä on yksi seuraus traumasta. Uhrin kokevat usein häpeää ja salaileminen liittyy usein häpeään. Salailu on väkivallan tekijän kannalta oleellista ja hän saattaa käyttää uhkailua tehostaakseen uhrin salaisuuden pitämistä. Henkinen paine muokkaa uhrin käsityksiä itsestään ja koettelee erityisesti oman arvon tulkintaa. Väkivallan tekijän toistuva uhrin alistaminen ja halventaminen saa uhrin pikkuhiljaa uskomaan väkivallan tekijän tarjoamaan minäkuvaan. Nainen alkaa lapsenomaisesti uskoa omaan huonouteensa. (Kivisaari 2002, 14; Nousiainen & Perttu 2002, 55–58.)

Väkivallan seurauksena tapahtuu uhriutumista. Uhriutuminen käynnistyy sokilla, epäuskolla ja kieltämisellä. Kauhusta nostattaa niin kutsutun jäätyneen pelon, valheellisen tyyneyden, joka valtaa uhrin. Uhrin kokemukset eristyneisyydestä ja avuttomuudesta voivat olla niin vahvat, että hän dissosioi eli irrottaa tietoisuuden vartalostaan ja täten sulkee pois tietoisuuden tapahtumista. Jos uhri ei saa apua ja tukea tässä vaiheessa, hän saattaa jäädä vahvasti kieltämisen vaiheeseen. Viimeisenä uhriutumisen vaiheena on psykologinen infantilismi, joka taannuttaa ihmisen aikuisesta lapsenomaiseksi. Myötäileminen, alistuvuus ja miellyttämishalu väkivallan tekijää kohtaan korostuvat käytöksessä. Uhri ottaa omakseen väkivallan tekijän luoman todellisuuden eikä pysty havaitsemaan asetelmaa realistisesti. Uhri omaksuu väkivallan tekijän värittämän heikon, avuttoman ja pahoinpitelijästä riippuvaisen minäkuvan. Tätä kutsutaan aivopesuksi tai väkivallan tekijään samaistumiseksi. Uhri saattaa jopa ajatella positiivisesti pahoinpitelijästä ja syyllistää itseään väkivallan teoista. Stigmatisoitumisessa uhri kokee leimautuneensa häpeän ja arvottomuuden polttomerkillä. Hän alkaa pitää kokemaansa väkivaltaa itse aiheutettuna ja ansaittuna. (Nousiainen & Perttu 2002, 60; Lehtonen & Perttu 1999, 62–64; Perttu ym. 1999, 16.)

Naiset ovat pääsääntöisesti uhrin asemassa ja kärsivät väkivallan seurauksissa. Kärsimystä vahvistaa vielä fakta, jonka mukaan naisiin kohdistettu väkivalta on psyykkisesti vahingoittavampaa kuin miehen kohdistunut väkivalta. Säävälä ym. (2006, 25) ovat todenneet, että naiset traumatisoituvat helpommin kuin miehet, sillä naiset ovat herkempiä väkivaltatilanteille. Lisäksi miesten fyysinen ylivoima lisää naisen haavoittuvuutta väkivaltaisessa suhteessa, koska nainen jää alisteiseksi miehen vahvuuden suhteen. Mies pystyy suhtautumaan itseensä kohdistuvaan väkivaltaan rauhallisemmin, koska tietää voivansa suojella ja puolustautua itseään fyysisesti vahvempana.

3.3 Väkivallan seuraukset lapsille

Väkivalta (itse koettuna tai sivusta seuranneena) on vakava riski lapsen kasvu- ja kehitykselle. Sen seuraukset näkyvät sekä fyysisinä, psyykkisinä että sosiaalisina häiriöinä. Lapsen fyysinen kehitys viivästyy, joten verbaaliset, kognitiivi-

set ja motoriset taidot voivat olla ikätasoon nähden heikompia. On tutkittu, että joka toisella väkivaltaisessa kodissa eläneellä lapsella on traumaperäisiä stressireaktioita. Kanadalainen tutkimus taas valottaa, että väkivaltaisessa perheessä kasvaneella on 2,5 kertaa enemmän käytös- ja psyykkisiä häiriöitä kuin väkivallattomassa kodissa kasvaneella. Jatkuva väkivallan uhka kodissa asettaa suuria haasteita lapsen psyykkiselle kasvulle estäen sen tasapainoisen kehityksen. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto leimautuvat negatiivisesti. Käyttäytymis- ja emotionaalisten häiriöiden riskit kasvavat. Sosiaaliset taidot ja kompetenssi myös jäävät kehityttämättä suotuisalla tavalla. (Kivisaari 2002, 15–16; Mullender 2001, 37; Lehtonen & Perttu 1999, 100–101.)

Perheväkivalta aiheuttaa lapsessa voimakkaan tunnemyrskyn. Viha, pelko, häpeä, huoli, ahdistus, rakkaus, avuttomuus, ristiriita, hämmennys ja avuttomuus ovat tunteita ja kokemuksia, joita lapsi joutuu samanaikaisesti kohtaamaan. Lapsella ei ole kapasiteettia, sanoja tai realistista mahdollisuutta käsitellä näitä tunteita, jotka jäävät myllertämään. Väkivaltaisessa kodissa lapsen omat tarpeet hautautuvat ja lopulta jäävät pahoinpitelijän tarpeiden ja vaatimusten alle. Lapsen perusturvallisuus järkkyy ja hänelle syntyy kokemus maailman vihamielisyydestä ja epäoikeudenmukaisuudesta. Oikean ja väärän raja rikkoutuu; vahvin ja voimakkain voittaa. (Kivisaari 2002, 15–16; Holmberg 2000, 13–14.)

Väkivaltaisessa perheessä riittävä vanhemmuus ei jatkuvasti toteudu vaan väkivalta varastaa tilaa hyvän vanhemmuuden toteutumiselta ja lapsen tarpeilta. Pahoinpitelijä antaa lapselleen väärän toimintamallin tulevaisuudelle, rikkoo turvallisuuden tunteen ja koettelee lapsen uskoa oikeasta ja väärästä, rakkaudesta ja vihasta. Uhrina oleva äiti taistelee omien voimavarojensa riittävyyden kanssa. Kun ne ehtyvät, lapsen oma sisäinen turvattomuus kasvaa. Äidin oma henkinen epätasapaino ja stressi estävät häntä antamasta lapselle riittävästi tämän kaipaamaa henkistä ja fyysistä suojelua. Asetelma voi kääntyä päinvastaiseksi roolien suhteen, jolloin aikuinen taantuu romahtaen haavoittuvaksi lapseksi, joka kaipaa lämpöä, lohtua ja hellyyttä lapselta. Äidin heikko emotionaalinen tila voi madaltaa sietokykyä, joka voi johtaa väkivaltaan lasta kohtaan. Hyvinä hetkinä uhri voi olla rakastava ja hellä, toisena sitten taas väsynyt ja pelottava. Tällainen vanhemman roolien vaihtelu on lapselle hämmentävää ja raskasta. Lapsi

ei kykene ymmärtämään vanhemman muuttumista ja johdonmukaisuuden ja turvallisuuden tunne vähenee. Väkivaltaisessa ilmapiirissä pärjääminen puristaa lapsen energian leikiltä, kasvulta ja kehitykseltä. Lapsi joutuu suuntaamaan jaksamisensa selviytymiseen, energiaa ei riitä muuhun. (Nousiainen & Perttu 2002, 61; Holmberg 2000, 9-12.)

Väkivaltaisen perheen vauvoilla on todettu olevan heikompi fyysinen terveys ja syömiseen liittyviä ongelmia. Vauvan vuorovaikutustaidot ja motoriikka tulevat viiveellä. Kokonaisuudessaan vauva voi olla levoton ja tyytymätön sekä vaikeasti rauhoitettavissa oleva. Osakseen tähän voi vaikuttaa se, että vauvan tarpeisiin ei ole vastattu niiden edellyttämällä tavalla. Vauva itkee tyytymättömyytään, jolloin vanhemmat puolestaan kiihtyvät huutavaan vauvaan, joka reagoi vanhempien hermostuneisuuteen vieläkin äänekkäämmin. Tilanne kärjistyy entisestään ja voi päättyä väkivaltatilanteeseen. Turvattomuudesta johtuen vauvoilla on usein myös uni- ja nukahtamishäiriöitä. Vauvan on vaikea rauhoittua unille, jos hänen ympäristönsä on kireä ja uhkaava. Nukahdettuaankin hän saattaa säpsähdellä usein hereille, sillä äänet, turvattomuus tai konkreettiset, tyydyttämättömät tarpeet voivat herättää. (Holmberg 2000, 14–15.)

Leikki-ikäisten lasten oppiminen perustuu mallintamiseen ja jäljittelyyn. Perheväkivalta nousee esiin lapsen toimissa kuten ankarina leikkeinä tai vulgaarina kielenkäyttönä. Pitkään väkivallalle altistuneen lapsen leikit muuttuvat mekaanisiksi ja ilottomiksi. Lapsella voi olla vakavia pelkotiloja ja toistuvia painajaisia. Leikki-ikäisellä myös sosiaaliset suhteet voivat olla ongelmallisia. Väkivaltaisen perheen lapsi voi joutua epäsuosioon, koska hän on joko liian raju ja karkea leikkitoveri, jota toiset pelkäävät tai sitten hän on alistunut, säikky ja arka, joka ei juuri ota osaa leikkeihin. Tässä ikäluokassa näillä lapsilla esiintyy verrokkeja enemmän somaattisia ongelmia kuten vatsakipuja ja päänsärkyä. Perheväkivalta voi saada leikki-ikäisen taantumaan kehitystasollaan. Lapset eivät välttämättä vielä ymmärrä aikuisten välistä väkivaltaa, mutta he kuitenkin hyvin pienestä alkaen tiedostavat, että hänelle läheistä ja merkityksellistä ihmistä satutetaan. (Kivisaari 2002, 15–16; Nousiainen & Perttu 2002, 61; Holmberg 2000, 15.)

Kouluikäisellä perheväkivallan vaikutukset näkyvät sosiaalisella ja psyykkisellä tasolla. Lapsi on jo sen verran vanha, että ymmärtää väkivallan olevan salattava ja häpeällinen asia, jolloin hän alkaa keksiä väkivallalle tekaistuja syitä, vähättelee sen merkitystä tai kieltää kokonaan tapahtuneen. Sosiaalisesti lapsella voi olla hankaluuksia kodin ulkopuolisissa säännöissä ja rutiineissa, sillä kotona sellaisia loogisia säännöksiä tai tapoja ei ole. Lapsi voi olla leikki-ikäisen tavoin joko hyvin aggressiivinen tai sitten passiivinen, jolloin hän ei ole suosittu kaveripiireissä. Passiiviset, alistetut lapset eivät välttämättä jaksava vaivautua puolustamaan omia oikeuksiaan. Toisaalta taas kotona perheväkivallan kanssa tekemiseen joutuneet lapset saattavat kiusata koulussa, jolloin he kokevat edes joskus oman elämän hallintaa ja ylemmyyden tunnetta. Lapsen viivästynyt kognitiivinen ja motorinen kyvykkyys voi jo vaikuttaa koulunkäyntiin kaveripiirin ohella. Heikentynyt itsetunto estää lasta enää edes yrittämästä hänestä tuntuvan varman epäonnistumisen pelossa. (Huhtalo ym. 2003, 11; Kivisaari 2002, 15–16; Holmberg 2000, 15–16.)

Nuorilla on jo kehittyneet taidot salata perheväkivalta. Heillä on myös jo vahvasti hämärtyneet oikean ja väärän raja. Häpeä perheväkivaltaa ja perhettään kohtaan, saavat heidät olemaan paljon poissa kotoa. Ystäviä ei tahdota kotiin kyläilemään, sillä perheväkivallan huomaamisen riski nousisi. Nuorilla voi esiintyä myös sopeutumisvaikeuksia, ahdistusta ja käytöshäiriöitä, joihin haetaan helpotusta päihteiden käytöllä. Väkivaltaisesti kohdeltu nuori itsetunto-ongelmineen on alttiina joko eristäytymään totaalaisesti tai sitten hakemaan arvostusta ja huomiota kyseenalaisilla tavoilla. Jengit ovat nuorille usein kotia korvaava perhe. Väkivaltaa jatkuvasti nähneenä ja kokeneena empatian kokeminen voi olla vaikeaa ja koska nuoren oman sisäisen maailman ristiriitaisuus ja pahoinvointi aiheuttavat henkistä painetta, se voi purkautua traagisilla tavoilla. Nuoret voivat päätyä raakoihin väkivaltatekoihin muita tai itseään kohtaan. Nuori voi kokea tulevaisuuden niin synkkänä, ettei sitä juuri pidä mahdollisena. Toisaalta nuori voi olla niin pysähtynyt tunnemaailmassa, että tekee äärimmäisiä tekoja tunteakseen olevansa elossa. Tällaisia ovat muun muassa itsenä viiltely ja itsensä altistaminen hengenvaarallisille tilanteille. (Pulkinen 2002, 17–18; Nousiainen & Perttu 2002, 56–57; Holmberg 2000, 16.)

Toiset lapset selviävät verrattain vähillä vammoilla ja seurauksilla perheväkivalta. Tähän vaikuttaa perheen tilanne kokonaisuudessaan, lapsen ikä väkivallan aikana, lapsen persoonalliset piirteet ja kehitystaso sekä perheelle annettava tuki. Myös väkivallan toistuvuus ja intensiteetti vaikuttavat miten lapsi oireilee. Jotkut vaativat heti ammattiauttajaa, toiset taas sitkeästi selviytyvät tilanteesta ja vuodesta toiseen ehjin nahoin. Vaikka lapset vaikuttaisivat pärjäävän ja selviytyvän väkivaltaisessa perheessä, tulee muistaa, että perheväkivalta on aina lastensuojelullinen asia. Pelkästään väkivallan näkeminen voi olla lapselle liian traumaattista, jolloin apua on saatava. (Kaitue ym. 2007, 41; Kivisaari 2002, 15–16; Holmberg 2000, 14.)

4 VÄKIVALTAISEN SUHTEEN ANSA JA SIITÄ SELVIÄMINEN

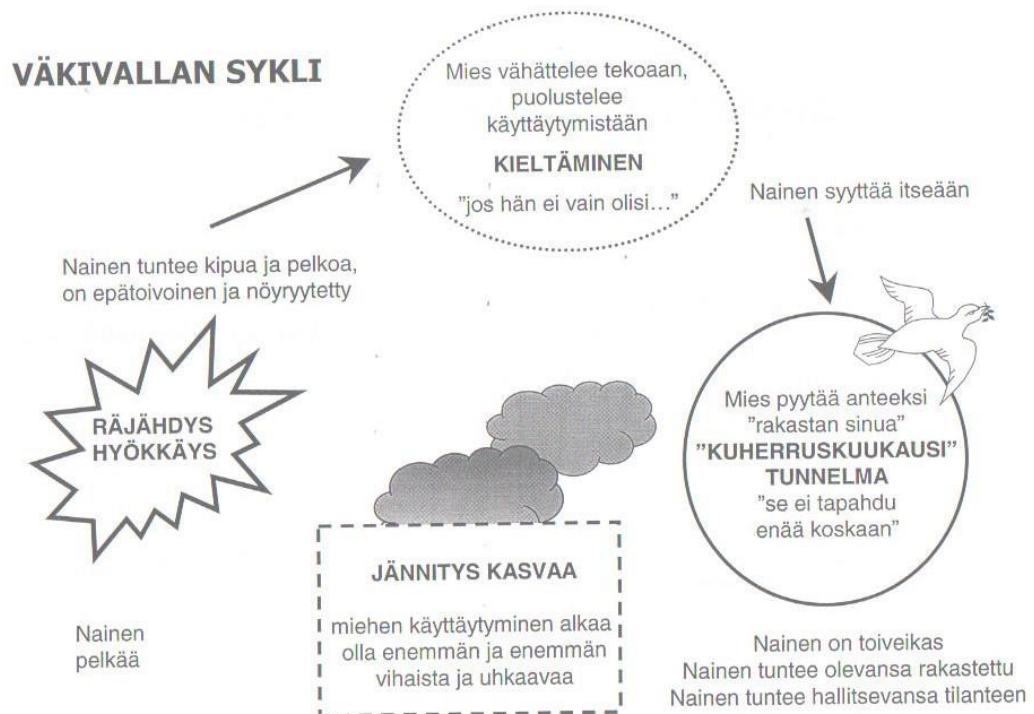
Väkivaltainen suhde satuttaa sen kaikkia osapuolia. Kun nainen kertoo tulleen sa toistuvasti puolisonsa pahoinpitelemäksi, herää kuuntelijassa hämmennys. Miksi nainen on jäänyt miehen luokse? Vaihtoehtojahan ei ole realistisesti ajatellen kuin yksi: eroaminen. Ulkopuolisen silmissä tilanne on selkeä, mutta uhrin näkökulmasta asia ei ole helppo eikä suhteesta lähteminen ei ole niin yksinkertaista kuin sen ajatellaan olevan. On olemassa monia syitä miksi nainen jää väkivaltaiseen parisuhteeseen. Seuraavassa avataan syitä ja taustoja miksi irrottautuminen satuttavasta parisuhteesta on naiselle vaikeaa. Lisäksi käydään läpi väkivallasta selviytymisen prosessia, joka voi olla pitkä ja hidas. Väkivalta jättää aina jälkiä ja niistä selviäminen vaatii aikaa ja työstämistä.

4.1 Miksi nainen jää väkivaltaiseen suhteeseen?

Väkivalta ei useinkaan ala heti parisuhteen ollessa uusi vaan se hiipii suhteeseen vaivihkaa ja ajan kanssa. Monesti pariskunnalla on takana pitkä ajanjakso rauhallista, auvoista, onnellista ja väkivallatonta parisuhdetta. Syvä henkinen yhteys ja yhteenkuuluvuuden tunne on luotu pariskunnan välille. Siksi väkivallan rantautuminen on hämmentävää ja shokeeraavaa. Naiset ovat sitoutuneet parisuhteeseen eivätkä haluaisi sen loppuvan. Toivotaan, että voitaisiin palata aikaan, jolloin kaikki oli vielä hyvin ja että väkivalta loppuisi, joskus antoisan suhteen sijaan. (Hannonen 2001, 83.)

Parisuhdeväkivaltaan liittyy syklisyys. Huonot, pelon ja uhan täyteiset, väkivaltaiset jaksot vuorottelevat onnellisen, rakkauden ja hyvittelyillä vuoratun kauden kanssa. Väkivallan sykleihin kuuluu jännityksen nousemisen, väkivaltaisen tilanteen ja kuherruskuukauden vaiheet. Jännityksen nousemisen vaiheessa väkivallan uhka voimistuu pahoinpitelijän levottomuuden ja tyytymättömyyden kasvaessa. Miehen tyytymättömyys naisen keittotaidoista aina tämän lastenhoitoon asti nostavat vihan ilmapiiriä, joka aiheuttaa uhrissa tarpeen miellyttää puolisoaan ja täten uhri yrittää estää väkivaltaisen tapahtuman. Tilanne kuitenkin usein

eskaloituu naisen käytöksestä huolimatta pisteeseen, jolloin joko henkinen, fyysinen tai seksuaalinen pahoinpitely tapahtuu. Kuherruskuukausi alkaa väkivaltaisen tapahtumasarjan päätteeksi, jolloin väkivallantekijä pyrkii hyvittelemään tapahtunutta antamalla naiselle tämän kaipaamaa huomiota, rakkautta ja lämpöä. Hyvittely ja vakuuttelu käytöksen muuttumisesta saavat naisen uskomaan, että tilanne on hänen hallinnassa, kunnes sykli alkaa alusta ja jännitys kasvaa. (Lehtonen & Perttu 1999, 53–54; Nousiainen & Perttu 1999, 58–59.)

KUVIO 3. Väkivallan sykli (Rautava & Perttu 2002, kalvo 20)

Alkuperäinen lähde: From Dark to Light 1995. Suom. Sirkka Perttu

Tämä emotionaalinen tasapainoilu ja tilanteiden vaihtelu hämmentää naisen todellisuudentajua, aiheuttaa ristiriitaisia tunteita puolisoaan kohtaan ja saa epäilemään omaa ajatusmaailmaa sekä todellisuutta. Ääripäissä vaihtelevat positiiviset ja negatiiviset tunteet synnyttävät emotionaalisen siteen pahoinpitelijään, joka osaltaan estää naista irrottautumasta tuhoisasta suhteesta. Tämä emotionaalinen sidos on toiselta nimeltään traumaattinen sidos, jota kuvaa sekä vallan epätasainen jakautuminen että väkivallan syklisyys. Vallan epätasapaino tulee pahoinpitelijän ylivaltaisesta asemasta suhteessa uhriin. Jokainen väkival-

tainen tapahtuma lisää pahoinpitelijän valtaa ja vastaavasti heikentää uhrin asemaa. Väkivallan uhri alkaa arvioida itseään negatiivisemmin ja hänen itse-tuntonsa laskee. Uhri kokee tulevansa riippuvaiseksi pahoinpitelijästä, koska hän omaksuu valtaa pitävän esittämän todellisuuden hänestä riippuvaisena ja heikkona ihmisenä. (Lehtonen & Perttu 1999, 53–54; Nousiainen & Perttu 1999, 58–59.)

Naisen realiteettien ja minäkäsityksen hämärtyessä väkivallan seurauksena, alkaa hän kokonaisvaltaisesti uskoa väkivallan tekijän luoman todellisuuden oikeaksi. Väkivallan tekijän esittämät oikeutukset väkivallan syiksi, alkavat olla uhrinkin mielestä hyväksyttäviä. Uhri syyllistää itseään väkivallan tapahtumisesta ja kokee ansaitsevansa väkivaltaisen käytöksen. Häpeä ja syyllisyys iskostuvat uhrin kokemusmaailmaan. Toisaalta nainen saattaa myös puolustusmekanismina ottaa omalle vastuulleen väkivaltaisen käyttäytymisen, jolloin mies saattaa kuvitella uhrin hyväksyvän tuhoisan käyttäytymisen. Moninaiset negatiiviset tunteet ja tilanteet aiheuttavat uhrissa oman elämänhallinnan menettämisen kokemuksen. Väkivallasta johtuva ihmissuhteiden ja sosiaalisen elämän kaventuminen antaa väkivallan tekijälle lisää valtaa uhuriin. Kun uhrin kokemus on, että hän ansaitsee väkivallan ja kokee syyllisyyttä ja häpeää omasta elämäntilanteestaan, kynnys hakea apua nousee. Uhri alistuu tilanteeseensa ja väkivallan normalisaatioprosessi on saatettu loppuun. (Lehtonen & Perttu 1999, 20; Hautamäki 1997, 48–50.)

Lapset ja ydinperheen säilyminen ovat yksi vahva syy, jonka takia naiset jäävät väkivaltaiseen suhteeseen. Naiseuteen liitetty hoivavietti, vastuu perheen hyvinvoinnista ja käsitykset hyvästä äidistä ovat lähes myyttisiä, mutta naisille syvään iskostettuja normeja, joita täytyy velvoitteen omaisesti vaalia. Ydinperheen säilyminen on yhdistetty automaattiseen hyvään vanhemmuuteen ja normaaliin, onnelliseen perhe-elämään. Naisen on hankala toimia näitä perusarvoja vastaan. Tämä on myös kaventanut äitien seuraamusajattelua eivätkä he välttämättä osaa ottaa huomioon väkivallan pitkäaikaisia negatiivisia vaikutuksia lapsen kasvulle ja kehitykselle. Äidit saattavat ajatella huonon isän olevan parempi kuin ei isää ollenkaan. Eikä huomioon osata ottaa välttämättä sitäkään, että hyväksi isäksi ajateltu mies tekee hallaa lapsille jatkuvilla pahoinpitelyillä altistami-

silla. Hyvä isä ei aseta lapsiaan fyysiseen ja psyykkiseen vaaraan perheväkivallalla. (Ojuri 2004, 9, 111, 187–188; Lehtonen & Perttu 1999, 57.)

Lasten merkitys on väkivaltaa kokeneille naisille monella tapaa olennainen. Lapset antavat naisen elämälle merkityksen ja antavat syyn jaksaa ja selviytyä vaikeina aikoina. Naiset myös kokevat lasten takia havahtuneensa elämässään muutostarpeeseen. Muutosta ei välttämättä haeta oman hyvinvoinnin parantamiseksi vaan siksi, että lapsille toivotaan parempaa elämää. Lapset ovat tiedostamattaan toimineet aktiivisina positiivisen muutoksen alullepanijoina. (Ojuri 2004, 108–115.)

Yhtenä vaikuttimena väkivaltaiseen suhteeseen jäämisellä on naisen huoli omillaan pärjäämisestä. Suuret muutokset kuten asunnon hankkiminen, mahdollinen töihin paluu ja pääasiallisena perheen elättäjänä tuleva iso taloudellinen vastuu, ovat isoja seikkoja mietittäessä perheen hyvinvointia. Lisäksi äidin jääminen yksin lasten kanssa on kuormittava tekijä, varsinkin jos siihen liittyy vielä lasten siirtäminen uudelle, ennestään lapsille tuntemattomalle alueelle. Äidit murehtivat lasten puolesta, jotka joutuvat aloittamaan ystäväystymisen ja uuden elämän luomisen tyhjästä. Äidit myös miettivät ekonomista tilannetta lasten kannalta esimerkiksi siten, että lapset voisivat joutua luopumaan harrastuksistaan rahan puutteen vuoksi. Taloudellinen, fyysinen ja psyykkinen pärjääminen lasten kanssa saattavat estää naista irrottautumasta vahingollisesta perhekuviosta. Iso asia on myös juridiset seikat omaisuuden jakoineen ja lastenhuollon päättämisineen. Se saattaa tuntua muutenkin jo väsyneestä naisesta ylityspääsemättömältä. Jotta nainen rohkaistuu tekemään irrottautumispäätöksen, hän kaipaa tukea ja ymmärrystä ympäristöltään. Naiset usein myös pelkäävät lastensuojelun viranomaisten ottavan lapset huostaan perheväkivallan seurauksena. Tämä estää heitä hakemasta apua. (Ribbens McCarthy & Edwards 2011, 53; Mullender 2001, 47; Korkeela-Leppälä 2001,46; Lehtonen & Perttu 1999, 58; Perttu ym. 1999, 27.)

Ratkaisu kotoa ja parisuhteesta lähtemiselle ei ole koskaan helppo. Perheen rikkominen on aina kova kokemus kaikille osapuolille. Faktaa on kuitenkin se, että nainen ja lapset tarvitsevat eheytyäkseen väkivallattoman, turvallisen ym-

päristön ja täten fyysinen ero perheen isästä on tarpeellinen. Eroon pääseminen saattaa olla vuosia kestävä prosessi, jota ulkopuoliset voivat hämmästellä. Naista voidaan sääliä ja pitää väkivallaltaan tottuneena ja sen hyväksyvänä ihmisenä, mutta tämä ei ole yksiulotteinen totuus. Nainen voi olla sekä fyysisesti että psyykkisesti liian uupunut vaatimaan omia ja lasten oikeuksia ja tekemään yhtä elämänsä suurinta ja raskainta muutosta; eroa kumppanista. Jokainen nainen kärsii kokemastaan väkivallasta eikä yksikään halua väkivaltaista suhdetta itselleen. Hämmäntävää on myös Heiskasen ja Piispan (1998, 60) tutkimustulos, jonka mukaan 54 prosenttia väkivallan uhreista koki suhteensa puolisoon vähintäänkin hyväksi. Vain joka kymmenes väkivallan uhri koki suhteensa olevan erittäin huono. Tämä toisaalta tukee väkivallan syklisyyden teoriaa ja sitä mitenkä naiset pitävät toivoa yllä paremmasta. Naiset haluavat uskoa parisuhteestaan hyvää ja luottavat parempien aikojen saapuvan. (Lehtonen & Perttu 1999, 48–65.)

Naiselle ja lapsille vaarallisinta aikaa perheväkivaltaisessa elämäntilanteessa on lähtemisen ja irrottautumisen aika. Mies voi kokea, ettei hänellä ole mitään menetettävää elämässään, jos perhe lähtee ja hän saattaa olla valmis tekemään raakojakin tekoja pitääkseen perheen lähellä. Hengenvaaran uhka, niin lasten kuin äidin oma, saattaa pidentää aiheellisesti irrottautumista. (Lehtonen & Perttu 1999, 48–56.)

4.2 Selviytyminen on prosessi

Väkivallasta selviytyminen on prosessi, joka etenee vaihe vaiheelta. Esitietoisuuden vaihe on luonteeltaan defensiivistä, jolloin uhri yrittää kieltää ongelman olemassa olon ja kokeilee eri suojautumis- ja puolustusmenetelmiä. Vaiheeseen liittyy traumaattisten ja voimakkaiden, hämmäntävien tunteiden ja kokemusten läsnäolo. Harva uhri hakee tässä kohtaa ulkopuolisen apua, ellei sitten kyse ole hengenvaarallisesta väkivaltatapahtumasta. (Perttu 2002c, 90; Lehtonen & Perttu 1999, 69.)

Seuraavassa tietoisuuden vaiheessa nainen myöntää ongelman ja haluaa vaikuttaa tilanteeseen, muttei vielä konkreettisin muutoksin. Nainen yrittää omin keinoin puuttua ongelmaan esimerkiksi juttelemalla pahoinpitelijän kanssa, muokkaamalla käytöstään miellyttävämmäksi pahoinpitelijää kohtaan, välttelemällä provokatiivisia tilanteita tai sitten hän uhkaa erolla, jos väkivalta vielä toistuisi. Tietoisuuden vaiheessa uhrilla on monia ristiriitaisia tunteita, kun hän puntaroi elämänsä suuntaa. Tietoisuuteen liittyy omien vaihtoehtojen kartoittaminen esimerkiksi miten oman taloudellinen pärjääminen onnistuisi itsenäisesti. Tässä vaiheessa uhri hakee myös emotionaalista tukea omille tuntemuksille ja kokemuksille. Väkivaltaiset tilanteet ovat voineet jatkua jo pitkään ja uhri voi olla uupunut tilanteeseensa. (Perttu 2002c, 90; Lehtonen & Perttu 1999, 69.)

Valmistautumisen vaiheessa nainen on kypsä toimintaan ja hän kokeilee konkreettisia toimia esimerkiksi yön yli poissaoloja väkivaltaisesta kodista. Uhri on saavuttanut pisteen, jossa hän on päättänyt saada väkivallattoman elämän itselleen ja perheelleen. Valmistautumisen vaiheessa naisen irtiottoajatuksia tukee ulkopuolisen avun kartoittaminen. Uhri esimerkiksi voi ottaa yhteyttä neuvontapuhelimiin ja suunnitella miten toimia eri tilanteissa. Nainen hakee itsevarmuutta tulevaan vaiheeseen, jossa varsinainen irtiotto tapahtuu. (Perttu 2002c, 90–91; Lehtonen & Perttu 1999, 69.)

Toiminnan vaiheessa nainen tekee konkreettisia tekoja irtiottoon. Pahoinpitelijälle ilmoitetaan avioeron ja oikeudellisten toimien mahdollisuudet tai nainen voi hakea asumuseroa. Miehet voivat tässä vaiheessa hakea apua itselleen, ymmärtäessään, että nainen on tosissaan. Viimeiseksi on päätöksistä ja muutoksesta kiinnipitämisen vaihe, jolloin nainen viimein puntaroi elämänsä suunnan: onko se uudelleen yrittämistä vai lopullisesti erikseen asettumista. Väkivallan uhrina ollut nainen voi olla eri vaiheissa pitkiäkin aikoja ja saattaa viimeisen vaiheen jälkeen palata uudelleen miehen kanssa yhteen yrittämään parisuhteen paikkaamista. Yhteen palaamisista voi olla lukematon määrä taustalla ennen lopullista irrottautumista. Heiskasen ja Piispan (1998, 36) mukaan 58 % naisista, jotka palasivat yhteen väkivallan tekijän kanssa, piti tärkeimpänä syynä paluuseen puolison lupausta muuttua. Useimmiten väkivalta ei kuitenkaan lopu vaan nainen joutuu läpikäymään vaiheet uudelleen ja uudelleen. Pahimmassa ske-

naariossa lopullista irrottautumista ei ehdi tapahtua ennen väkivaltaista henkiriikosta. (Perttu 2002c, 90–91.)

Väkivallasta selviytymisen prosessi on hidas. Se tapahtuu asteittain voimavarojen kasvaessa. Prosessin aikana uhri oppii kääntämään väkivallasta johtuvien ikävien ja negatiivisten kokemusten vaikutukset ja opit omaksi viisaudeksi ja uusiksi elämäntaidoiksi. Omien tarpeiden löytäminen ja niiden toteuttaminen yhtäläillä kuin omien oikeuksien puolustaminenkin ovat keskeisiä huomiota vaativia osa-alueita selviytymisprosessin aikana. Selviytymisprosessia auttavat ulkopuoliset tukimuodot, jotka vahvistavat naisen irrottautumismahdollisuuksia ja auttavat kasvattamaan prosessin vaatimia voimavaroja. Naiset eivät hae pääasiallisesti apua fyysisiin vammoihin vaan kaipaavat apua henkisiin ja sosiaalisiin seuraamuksiin. Usein uhrin hakiessa apua, tämän henkinen hyvinvointi on heikkoa, jolloin voimakas ja irrottautumisprosessin rinnalla jatkuva, monipuolinen interventio ja tuki ovat paikallaan. Naiset voivat selviytyä väkivallasta omin keinoin ja ystävien tuella, mutta kaikki naiset eivät tähän pysty. Siksi on tärkeää, ettei väkivaltaista naista jätetä omilleen, vaan häntä autettaisiin vaativassa elämän muutoksessa. (Lehtonen & Perttu 1999, 66–7; Perttu ym. 1999, 25–26.)

Kun uhri on selviytynyt uudelleen suuntautumisen vaiheeseen elämässään, hän on kyennyt käsittelemään elämän kivuliaimmat tapahtumat niin, etteivät ne enää häiritse tai sido hänen elämää. Perhe- tai parisuhdeväkivallan aiheuttama painajainen elämässä on muuttanut uhrin elämää lopullisesti, mutta eheytyessään hän voi kokea tulleen entistä vahvemmakeksi. Hyvin käsitellyn kriisin jälkeen ihminen voi tuntea olevansa entistä valmiimpi ja voimakkaampi ottamaan elämän vastaan. (Huhtalo ym. 2003, 21; Lehtonen & Perttu 1999, 61.)

5 MITEN AMMATILAISENA AUTTAA PERHEVÄKIVALLAN OSALLISIA?

Väkivallan osalliset kaipaavat kaikki auttamista, niin uhri kuin pahoinpitelijäkin unohtamatta perheen lapsia, jotka altistuvat väkivallalle. Seuraavassa tuodaan esiin pääkohtia, jotka ammattilaisen tulisi huomioida kohdatessaan väkivallan uhrin, sen tekijän tai muut asianomaiset. Lisäksi kappaleessa on pohdittu auttamisen haasteita ja työntekijän näkökulmaa työssä jaksamiseen, kun työskennellään henkisesti raskaan teeman parissa. Lopuksi on esitelty ammattilaisen huolen kartoittamista ja puheeksi ottoa.

5.1 Miten kohdata uhri?

Ensimmäinen viranomaiskontakti on väkivallan uhrille monella tapaa merkityksellinen ja tulevaisuutta viitoittava. Onnistunut ensikontakti tukee uhrin halua hankkia itselleen ja perheelleen apua ahdistavaan ja vahingoittavaan tilanteeseen. Kääntöpuolena on huomioitava se, että jos uhri kokee ensimmäisen auttamiskontaktin negatiivisesti, hänen muutoshalunsa voi hiipua ja väkivaltainen tilanne kotona voi jatkua vuosia. Siksi on ensiarvoisen tärkeää, että uhrille syntyy hyvä kokemus heti alusta lähtien, kun väkivaltaisuus paljastuu. Oli hän sitten enemmän tai vähemmän juuri sillä hetkellä valmis tarttumaan ongelmanratkaisuun. (Lehtonen & Perttu 1999, 84.)

Uhrit ovat kertoneet Kosken (1999, 55) mukaan, että he ovat kokeneet tärkeäksi väkivallasta suoraan kysymisen. Tällöin heille annetaan aika ja tila avautua tilanteestaan. Kysymällä suoraan väkivallasta, työntekijä ottaa osaltaan ammatillista vastuuta ja osoittaa, että väkivallasta voi ja saa puhua. On tärkeää, että työntekijä kiinnittää 100 prosenttisen huomionsa asiakkaaseen ja säilyttää tiiviin (katse)kontaktin asiakkaan kanssa. Olennaista on myös olla tilanteessa kahdestaan uhrin kanssa, ilman saattajia. Uhrin on helpompi avautua luottamuksellisesti kahdenkeskisesti. Työntekijän on myös otettava vahva kanta väkivaltaan ja kerrottava sen olevan aina rikos. Pahoinpidelty nainen kokee usein syyllisyyttä kaikesta tapahtuneesta. Syyllisyyden murtaminen ja tilanteen realisoiminen

ovat työntekijältä merkittäviä toimia uhrin auttamisessa. (Perttu 2002b, 68; Hanonon 2001, 77; Lehtonen & Perttu 1999, 77–78.)

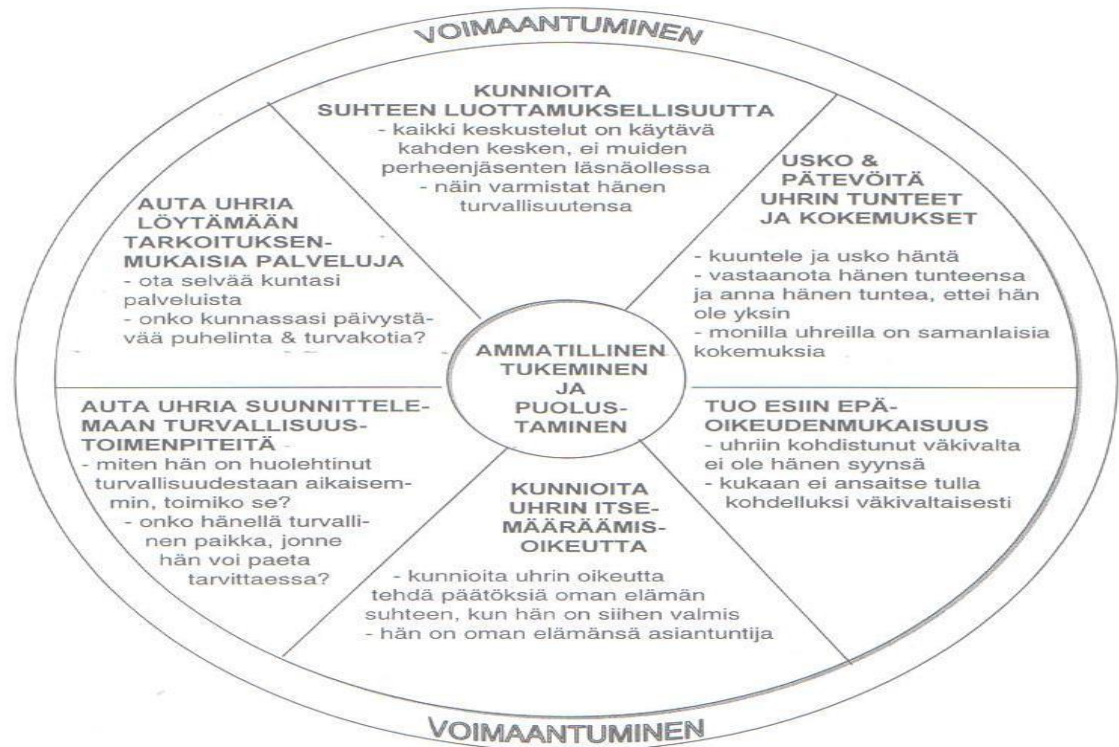
Uhrin tulee saada ammattilaiselta arvostava ja kunnioittava kohtaaminen. Kun viranomainen on tilanteessa rauhallinen ja empaattinen, uhri voi antaa vastarinnan murentua ja kertoa koko väkivaltaisen perhekuviensa mahdollisesti jo vuosien ajalta. Uhrille tulee antaa tila kertoa omin sanoin tapahtumista ja tuntemuksista, joita tapahtumat ovat hänessä herättäneet. Tilannetta voi lähteä avaamaan kysymällä mitä uhrille on tehty. Uhrille tulee osoittaa hänen objektiivinen osansa väkivallassa, pahoinpitelijä on tilanteessa aktiivinen kaltoin kohtelija. Pahoinpitelijä on vastuussa tapahtuneesta, ei uhri. Uhrille on tärkeää kokea tulevaisuutensa uskotuksi. Uhrin itsetuntoa ja todellisuudentajua on koeteltu usein pahoinpitelijän toimesta, jolloin uhrilla saattaa olla se ajatus, ettei kukaan voi uskoa häntä. Pahoinpitelijä vähättelee väkivaltaisia tapahtumia ja yrittää saada uhrin uskomaan olevansa väärinymmärretty. Realiteetit hämärtyvät naisen näkökulmasta. Siksi on tärkeää, että hänen kertomansa otetaan todesta. Jos nainen kokee ammattilaisen osalta väkivallan vähättelyä tai aliarvioimista, hän tulee kohdelluksi samankaltaisesti miten pahoinpitelijä häntä kohtaan käyttäytyy. Tämä kutsutaan kaksoissitomisiksi ja – alistamiseksi, joka voi johtaa uhrin entistä vaikeampaan irrottautumiseen väkivaltaisesta suhteesta. Uhrille on tärkeää, että hän kertomaansa uskotaan ilman tuomitsemista. Nainen on haavoittuvainen avautuessaan kipeistä kokemuksista eikä ole tarkoituksenmukaista tuomita naista arvostelemalla esimerkiksi naisen suhteeseen jäämisestä. (Perttu 2002b, 69–71; Lehtonen & Perttu 1999, 74, 78–79.)

Uhrina oleva nainen voi olla tiedollista ohjausta vailla. Naisen kanssa on hyvä käydä läpi yleistä tietoa parisuhde- ja perheväkivallasta. Uhrin helpottaa tieto, että ongelma on yleinen ja ettei hän ole ainoa, outo poikkeus. Fyysisten ja psyykkisten seuraamusten ohella on hyvä kertoa mitä seuraamuksia väkivallalle altistumisesta on perheen lapsille. Väkivallan eskaloitumisesta ja syklisyydestä on hyvä kertoa ja siitä, miten väkivalta ei lakkaa itsestään. Uhri ei voi muuttaa väkivaltaisen puolison käytöstä ja että pahoinpitelijältä itseltään on löydettävä motivaatio muutokseen. Turvallisuudesta on ehdottomasti keskusteltava naisen kanssa. Kartoitetaan uhrin ja hänen perheensä akuutti turvan tarve ja mietitään

turvasuunnitelmaa, jolla hän voi lisätä perheen turvallisuutta kotona. Esimerkiksi miten voisi ennakoida väkivaltaisia tilanteita ja miten toimitaan, jos sellainen tulee. Naisen kanssa on hyvä miettiä myös sellaisia luotettavia, turvallisia ihmisiä kenen puoleen hän voi lapsineen kääntyä, jos tarve tulee. Turvalaukku ohjeistetaan pakkaamaan ja sijoittamaan se vaikka ystävän luo, ellei omassa kodissa ole sille luontaista säilytyspaikkaa. Turvalaukun sisältö kattaa hetkellistä poissaoloa varten tarvittavat tavarat kuten vaatteita, hygieniavälineitä, rahaa, vara-avaimet ja tarpeelliset, tarvittavat paperit kuten vakuutusdokumentit, pankkikortin numerot, tärkeät puhelinnumerot, lääkärintodistukset aikaisemmista väkivaltaisuuksista ja niin edelleen. Lääkärin vastaanotolla on tärkeää käydä jokaisen väkivaltaisen tapahtuman jälkeen, vaikka ulkoisia, näkyviä vammoja ei olisikaan. Viimeisenä työntekijän on hyödyllistä kertoa uhrin juridisista oikeuksista kuten poliisin hälyttämisestä, rikosilmoituksen laatimisesta ja lähestymiskiellosta. (Lehtonen & Perttu 1999, 77–78; Perttu ym. 1999, 36.)

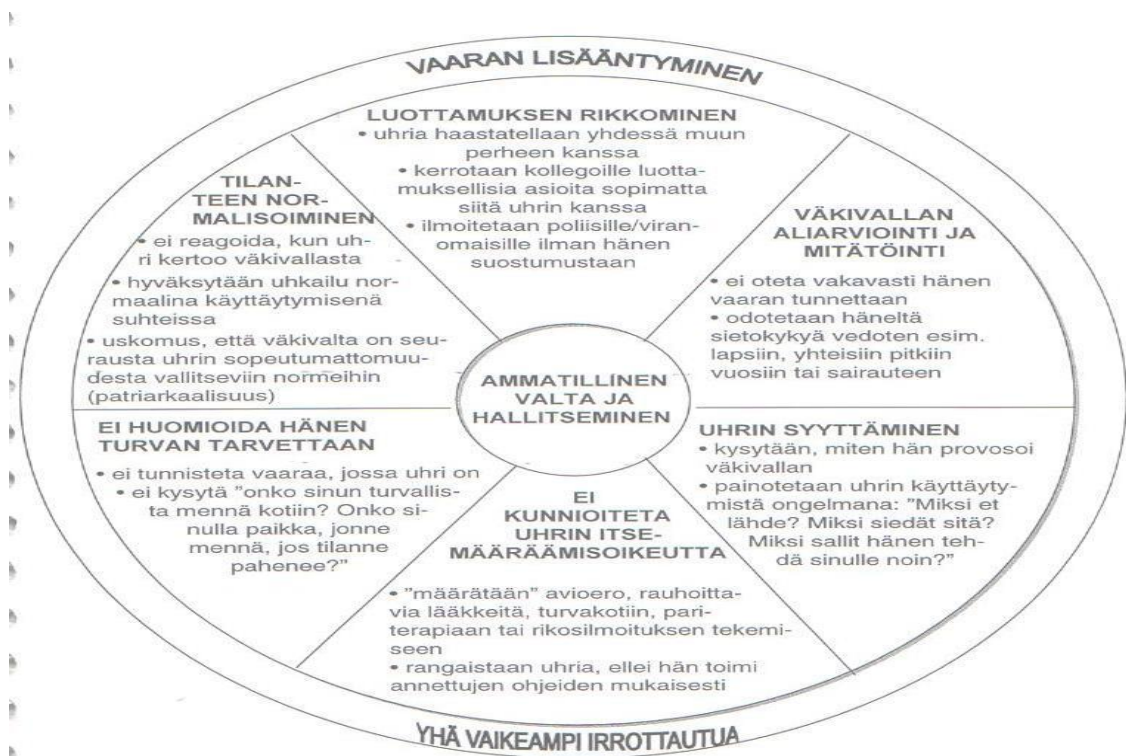
Uhrin kohtaaminen voi olla ammattilaisellekin hämmentävä tilanne, varsinkin jos uhrin kohtaa shokkivaiheessa, juuri väkivaltaisen tapahtuman jälkeen, jolloin tämän maailma on kaikista kaoottisin. Uhrin maailma on järkkynyt ja häneen kohdistuu useita, ristiriitaisia tunteita ja ajatuksia. Jotta uhri pystyy hallitsemaan henkistä tilaansa ja orientoitumaan hetkeen, ammattilaisen on omalla rauhallisella ja turvallisella olemuksella otettava tilanne haltuun. Tämän vuoksi työntekijän oma sisäinen maailma tulee olla turvallinen. Uhrin ollessa hyvin herkillä, hän aistii työntekijän mahdolliset kielteiset asenteet tai epäuskon. Uhri tarvitsee rauhallista, kärsivällistä ja turvallista työskentelyotetta, joka auttaa häntä rakentamaan elämänsä uudelleen. Työntekijän turvallinen läsnäolo katsekontaktin ja turvaavan kosketuksen kanssa auttaa uhria kohtaamaan todellisuus. Työntekijän tulee ottaa huomioon, että jokainen väkivaltakokemus tuottaa emotionaalisen kriisin, vaikka uhri vaikuttaisi olevan kunnossa. Uhri saattaa vakuutella olevansa kunnossa vakuuttaakseen itse itsensä. (Lehtonen & Perttu 1999, 72–73.)

OLEMMEKO OSA RATKAISUA?

KUVIO 4. Olemmeko osa ratkaisua? (Rautava & Perttu 2002, kalvo 37)

Alkuperäinen lähde: Violence Project, Wisconsin, 1992, U.S.A

KUVIO 5. Olemmeko osa ongelmaa? (Rautava & Perttu 2002, kalvo 36)

Alkuperäinen lähde: Violence Project, Wisconsin, 1992, U.S.A

5.2 Miten huomioida lapsi?

Lapsi on avuton ja riippuvainen hänestä huolehtivista ihmisistä. Hänelle perhe ja sen toimintamallit ovat niitä ainoita ja ”oikeita”, koska hänellä ei ole vertailupohjaa muunlaiseen elämään. Lapsi ei osaa selittää perheen ongelmista, koska hän ei ymmärrä niiden olevan väärin. Usein lasta on vielä kielletty kertomasta perheen sisällä olevista päihde- tai väkivaltakuvioista eteenpäin ulkopuolisille. Pieni lapsi on solidaarinen ja lojaali vanhemmilleen eikä lähtökohtaisesti halua heille pahaa tai halua puhua heistä pahaa. (Ribbens McCarthy & Edwards 2011, 53; Dufva 2001, 55; Koski 1999, 30.)

Kuten puoliso kokee väkivallan syklissä onnen hetkiä, pienet lapset ovat myös onnellisia ajoittaisista hyvistä hetkistä ja huomiosta, joita vanhemmat tai väkivaltainen vanhempi lapselle suo. Pientä lasta pelottaa joutua eroon perheestään, joten hän mieluummin vaikenee ja kärsii kuin joutuu eroon perheestään. Lapsen täytyy kokea olonsa turvallisiksi, jotta hän alkaa avautua omista vaikeuksistaan. On myös muistettava, että lapsi avautuu sellaiselle ihmiselle kehen hän luottaa. Tällöin on ensiarvoisen tärkeää, että tämä henkilö vastaa luottamuksen osoitukseen toimimalla lapsen olosuhteita ja henkistä tuskaa helpottavasti. (Ribbens McCarthy & Edwards 2011, 53; Dufva 2001, 55; Koski 1999, 30.)

Usein perheväkivaltatilanteissa huomio keskittyy pahoinpideltyyn, joka useimmiten on perheen äiti. Lapset tulisi kuitenkin ottaa huomioon heti alusta lähtien, jolloin estetään mahdollisten lisävaurioiden syntyminen ja kyetään välittömästi antamaan lapselle tämän tarvitsema apu. Lapsi saattaa jäädä yksin kokemuksiineen ja tuntemuksineen väkivaltatilanteen jälkeen. Lapsen kanssa tulisi keskustella niin tapahtuneesta kuin siitä mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan, jotta lapsi ei joudu itsekseen miettimään ja murehtimaan tulevaisuudesta. Kontaktin saamista lapseen kannattaa yrittää mahdollisimman pian väkivaltatilanteen jälkeen, jolloin hänen suojautumismekanismit ovat alhaalla. Vaikka lapsi on usein synnynnäisesti lojaali vanhemmilleen, hän toivoo, että perheväkivaltatilanteisiin puututtaisiin ja että ne loppuisivat. Lapsi kaipaa väkivaltatilanteiden jälkeen aikaa ja tilaa, jossa hänen on turvallista olla ja jossa rutiinit tukee hänen kokemustensa työstöä. On myös olennaista, että lapsen kanssa saadaan murrettua

salaisuuden kahleet. Lapsi on joutunut mahdollisesti usein vuosienkin ajan pitämään sisällään perheväkivallan salaisuutta ja kantamaan salaisuuden taakkaa harteillaan. On lapselle vapauttavaa saada purkaa mieltä painaneet salaisuudet, vaikkakin hän samalla saattaa kokea syyllisyyttä siitä, että on kertonut ääneen asioita, joita hänen on pitänyt salata. Lapsen tulee ehdottomasti saada tietää, että väkivalta on aina väärin ja ettei väkivalta ole lapsen syytä. Lapsen itsetunnolle ja arvokkuudelle on tärkeää, että hänelle syntyy kokemus, että hänen sanomisiinsa uskotaan ja niillä on merkitystä. (Holmberg 2000, 10–25; Lehtonen & Perttu 1999, 101.)

5.3 Pahoinpitelijän näkökulma

Väkivallan tekijä saa hetkellisen nautinnon ja vallan tunteen väkivaltaisesta teosta. Tämä tunne on kuitenkin vain väliaikainen ja väkivallan aiheuttamat seuraukset sitäkin ikävämmät ja pysyvämmät. Väkivaltaisuus kääntyy käyttäjänsä vastaan monellakin eri tavalla. Väkivallan teot vaikuttavat negatiivisesti parisuhteeseen, mieheen eri rooleissa kuten isänä ja puolisona, henkiseen ja fyysiseen terveyteen, mahdollisesti myös työkykyyn ja taloudelliseen hyvinvointiin. Väkivallan vaikutukset näkyvät nopeasti parisuhteen ongelmina ja voivat johtaa vaimon, perheen ja kodin menettämiseen. Väkivallan teot vaikuttavat tekijään lisästen syyllisyyttä, häpeää, stressiä, ahdistuneisuutta, surua ja masentuneisuutta. Lisäksi mahdollinen rikosvastuuseen joutuminen pahoinpitelyistä voi sysätä henkiseen romahdukseen. Psykkisen ja fyysisen terveyden heikennyttyä työkyky kärsii, jolloin työpaikan menettäminenkin voi tulla kyseeseen ja taloudellinen ahdinko lisääntyy. Jos parisuhde- tai perheväkivallasta on tullut julkista, mies voi menettää sukulaisten, ystävien, naapurien ja tuttavien hyväksynnän. Hän menettää kasvonsa, joka on miehelle kova koettelemus. Miehen itsemurhariski kasvaa. (Huhtalo ym. 2003, 50; Hautamäki 1997, 37–38.)

Seuraamusten ja menetysten pelossa, väkivallan tekijällä on itseään suojellakseen tarve vähätellä väkivaltaisia tapahtumia. Mies saattaa minimoida tapahtunutta ja rationalisoida väkivaltaista käytöstään. Esimerkiksi uhrin syyttäminen provokaatiosta antaa miehelle omasta mielestään oikeutuksen väkivaltaan. Pa-

hoinpitelijä pyrkii kaikin keinoin siirtämään vastuuta pois itseltään. Väkivallan tekeminen rakkaimpiaan kohtaan aiheuttaa miehessä valtavan syyllisyyden ja häpeän tunteen. Väkivallan tekojen myöntäminen on yhtä vaikeaa kuin hyväksyä oma henkinen heikkoutensa. Väkivaltaisuus myönnetään itsellekin vastaitten, kun muita vaihtoehtoja ei enää ole. (Partanen & Holma 2002, 195–201; Hautamäki 1997, 51.)

Vastuunottaminen omasta väkivaltaisesta käytöksestä on usein pitkä prosessi. Pitkälinen prosessi on myös avun hakeminen. Syyllisyyden ja häpeän rinnalla miehen tottumattomuus avun pyytämiseen on Hautamäen (1997, 58) mukaan estämässä miehen avun hakemista. Tästä syystä lienee faktaa se, että vain kuusi prosenttia väkivallan tekijöistä oli Heiskasen ja Piispan (1998, 4) mukaan hakenut apua ongelmaansa. Lopulta kuitenkin oma henkinen kriisi ja pahoinvointi sekä huoli tulevaisuudesta saavat tavallisimmin miehen hankkimaan apua itselleen. Vaimoa kohtaan tuntema rakkaus, tämän asettamat rajat ja ukaasit sekä halu jatkaa parisuhdetta tukevat miehen päätöstä pysyä väkivallattomana. Olennaisinta kuitenkin on miehen oma tahto ja päätös väkivallan loppumisesta. (Hautamäki 1997, 62–65, 93.)

Jotta parisuhde- ja perheväkivalta saadaan loppumaan kokonaan, on tärkeää väkivaltaa kokeneiden ohella auttaa myös väkivallan tekijää. Auttamisen lähtökohtana on väkivallan tekijän osalta vastuun ottaminen ja väkivallan seurausten ymmärtäminen. Väkivallan tekijän on sisäistettävä muutoksen välttämättömyys, jotta yhteiselämä puolison ja perheen kanssa voi jatkua. Miehen on käytävä läpi menneitä, jotta tulevaisuus voi näyttäytyä valoisampana. Miehen on myös hyväksyttävä itsensä ja löydettävä itsestään tahto ja motivaatio väkivallattomaan elämään. Väkivallan tekijää tulee kuunnella ja rohkaista rehellisyyteen ja itsensä auttamiseen. On myös tuotava ilmi, että muutoksen tapahtuminen voi viedä aikaa. Selviytyminen on pahoinpitelijälläkin hidas prosessi. (Perttu & Hautamäki 2002, 125–128; Hautamäki 1997, 94, 123.)

5.4 Auttamisen haasteet

Perttu (2002b, 64) kirjoittaa, että Englannin women's Aid Federationin tutkimuksen mukaan nainen ilmoittaa vasta 36. pahoinpitelyn poliisille. On lisäksi arvioitu, että vasta 11 väkivaltatilanteen jälkeen nainen hakee epävirallista apua joltain taholta. Avun hakeminen ei ole siis uhrille helppoa. Uhri hakeutuu avun piiriin vasta väkivallan ollessa toistuvaa ja usein pitkään kestänyttä. Ammattilaiset taas näkevät tilanteen uhrin passiivisuutena. Ihmetellään miksi nainen ei hae tai ota vastaan tarjottua apua. Uhri aistii työntekijän negatiivisen asenteen ja syylistyy entistä enemmän. Avun hakeminen jää siihen. Tai uhri on voinut aiemminkin hakea apua eri tahoilta esimerkiksi siten, että on kartoittanut asunnon-saantia vedoten parisuhdeongelmiin tai keskustellut väkivallasta tutun viranomaisen kanssa kuitenkin olematta vielä valmis konkreettisiin muutoksiin. Nainen voi kokea, etteivät hänelle tarjotut palvelut vastanneet hänen sen hetkistä tarvetta tai halua. Ammattilaisten tulisi ottaa huomioon väkivallan seuraamukset uhriin ja tämän käytökseen. Lisäksi tulisi huomioida irrottautumisen vaikeudet kuten esimerkiksi pelko, uupumus, henkinen riippuvuus ja toivo. Faktaa on, että uhri hakee irrottautumista useamman kerran ennen viimeistä irtiottoa. (Lehtonen & Perttu 1999, 51, 68–69.)

Lehtonen ja Perttu (1999, 117) toteavat kuntien, kuntayhtymien ja sairaanhoitopiirien olevan vastuullisia väkivaltatyön järjestämisestä. Useimmissa toimipaikoissa tämä erikoistunut toiminta on vähäisesti toteutettua, varsinkin ehkäisytönn osalta. Väkivallan seurausten hoito tapahtuu julkisen sairaanhoidon varassa. Työntekijöiden erityisosaaminen väkivaltatyön saralla tunnistamisesta puheeksi ottoon ja jatkohoitamiseen on tavallisesti puutteellista. Työntekijät myös itse kokevat valmiutensa väkivallan uhrien kohtaamiseen riittämättömiksi. Lisäksi ajankäytön resurssit koetaan vähäisiksi. Työntekijöillä voi olla itsellään vahva kokemus, etteivät asiakkaat kuitenkaan ole valmiita ja halukkaita väkivallan käsittelyyn ja sen ratkaisemiseen. Ammattilaiset saattavat täten siirtää väkivaltakierteen katkaisemisen uhrin omalle vastuulle. Kyseessä kuitenkin on tavallisimmin uhrin trauma, joka ilmenee uhrin haluttomuutena puhua. Uhri on

usein kykenemätön irrottautumaan väkivaltaisesta suhteesta ilman ulkopuolista apua. (Perttu ym. 1999, 26, 55.)

Terveydenhuollon henkilöstö huolehtii terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä ja sosiaalitoimi tukee ja ylläpitää yksilön, perheen ja yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja funktiokykyä. Molempia ammattikuntia sitoo perustuslain mukainen vaitiolo velvollisuus, joka takaa yksilön oikeuden yksityisyyteen ja perhe-elämän suojaan. Lastensuojelulaki kuitenkin menee kaikkien lakien yläpuolelle, jolloin lapsen fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden ollessa uhattuna, viranomaiset voivat toimia salassapitopykälästä huolimatta. Ammattieettinen ongelma perheväkivallan ollessa kyseessä on salassapitovelvollisuus, jos asiakas vastustaa toimia eikä lastensuojelun kriteerit täyty. Viranomainen voi aina kuitenkin keskustella väkivallasta, kertoa sen seuraamuksista ja rohkaista asiakasta tekemään ilmoituksen tapahtuneesta. (Kaitue ym. 2007, 56; Perttu & Söderholm 1998, 19.)

5.5 Kuka auttaa auttajaa?

Työntekijät usein turhautuvat väkivallan uhrina olevaan asiakkaaseen, joka näyttäytyy ammattilaiselle passiivisena, avuttomana ja alistuneena ihmisenä. Tietämys väkivallan traumatisoivasta vaikutuksesta uhuriin ja tämän käyttäytymiseen (haluttomuuteen ottaa vastaan apua) lisääisi työntekijöiden ymmärrystä ja täten vähentäisi työntekijän turhautumista ”seisahtuneeseen” tilanteeseen. (Perttu 1999, 26, 55.)

Väkivallan uhrien kanssa työskentely on emotionaalisesti kuormittavaa. Työntekijä kohtaa vaikeiden asioiden lisäksi vaikeita ja ahdistavia tunteita ja kokee niitä itsessään auttamisen aikana. Työntekijän on tärkeää tiedostaa nämä tunteet ja käsitellä niitä voidakseen ylläpitää työkykyä. Jos työntekijä ei kykene käsittelemään negatiivisia tunteita, joita työssään kohtaa, hän voi alkaa henkisesti taakalla suojaautumaan niiltä. Työntekijä voi esimerkiksi kieltäytyä näkemästä väkivaltaa tai vähätellä väkivallan vakavuutta karttaakseen joutumasta työskentelemään kuormittavien tunteiden kanssa. Väkivallan rationalisointi tai skeptiseksi

muuttuminen voi olla myös työntekijän puolustautumiskeino. Tämä saattaa johtaa apaattisen, kyynisen ja loppuun palaneen työntekijän tunnemaailmaan. Työntekijän tunnollinen ja liiallinen asiakkaiden tunteiden kantaminen johtaa ylikuormittumiseen, joka on ehkäistävissä toimenkuvan rajaamisella. Työntekijä ei pysty rajattomasti auttamaan asiakasta. Asiakasta eli uhria ei kuitenkaan saa hylätä vaan tulee varmistaa, että uhri saa tarvitsemansa avun tai ohjauksen jollain toisella tavalla. (Lehtonen & Perttu 1999, 122–123.)

Väkivallan kohtaamiseen liittyvää emotionaalista kuormaa voidaan jakaa työn-ohjauksella ja purkamalla ajatuksia työyhteisön kesken. Turvallisen työympäristön merkitys on myös iso työntekijän kannalta. Positiivinen palaute, kollegoiden ja esimiesten rohkaisu ja tuki sekä toivon näkeminen auttavat voimavarojen säilymisessä. Moniammatillinen verkostoituminen ja konsultaatioavun mahdollisuus tukevat myös työssä jaksamista henkisesti haastavien teemojen parissa. Koulutuksen oleellista ja tärkeää merkitystä ammatillisen, itsevarman ja hyvinvoivan työntekijän tukena, ei sovi ikinä unohtaa. (Perttu & Pyykkö 2002, 139; Lehtonen & Perttu 1999, 122–123; Perttu ym. 1999, 26, 55.)

5.6 Menetelmiä ammattilaisille: huolen vyöhykkeistö ja huolen puheeksi otto

Huolen vyöhykkeistöä käytetään oman huolen ja auttamiskeinojen riittävyyden arvioimiseen. Huoli on sen kokijan oma subjektiivinen tuntemus ja sen määräkin on riippuvainen eri tekijöistä, perheväkivallasta puhuttaessa esimerkiksi perheen kokonaistilanteesta tai siitä mitenkä työntekijä kokee omat valmiutensa auttaa perhettä. Huoli on sitä suurempi, mitä enemmän työntekijä kokee voimattomuutta ongelman edessä ja kokee etteivät omat auttamismenetelmät ole riittäviä. (Eriksson & Pyhäjoki 2007, 440; Eriksson & Arnkil 2005, 25.)

Huolen vyöhykkeistö koostuu neljästä eri lohkoista: ei huolta, pieni huoli, huolen harmaa vyöhyke ja suuri huoli. Ei huolta-sektorilla työntekijä kokee työskentelyn olevan asiakkaan kanssa toimivaa ja merkityksellistä. Pienen huolen alueella työntekijä kokee pientä huolta tai hämmästyystä asiakkaan tilanteesta, mutta uskoo pystyvänsä auttamaan asiakasta eteenpäin. Pieni huoli on kuitenkin jo

aste, jolloin työntekijän on tuotava oma huoli esiin asiakkaalle. Huolen voi tuoda esiin ottamalla ihmettelyä herättänyt asia tai tilanne asiakkaan kanssa keskusteluun. Huolen harmaalla vyöhykkeellä työntekijän omat auttamiskeinot eivät enää ole riittävät, vaan hän kokee tarvitsevansa tilanteeseen enemmän tukea ja/tai kontrollia. Kontrollilla tarkoitetaan jonkin epätoivotun asian rajoittamista, esimerkiksi vanhempien välistä verbaalista riitelyä. Työntekijää ajatellen huolen harmaa vyöhyke on raskas maasto: asiakkaan tilanne nostattaa monia kysymyksiä kuten miten voisin auttaa, miten pitäisi toimia, mikä olisi riittävä lisäapu, onko kyse lastensuojeluilmoituksellisesta asiasta, tulkitsenko minä ammattilaisena nyt oikein? Huolen harmaalla vyöhykkeellä yleensä moniammatillinen yhteistyö on tarpeen ja asiakkaan/perheen edun mukainen. Suuressa huoleessa kyseessä on kriisitilanne, johon on ammattietikankin puolesta välittömästi tartuttava. Suuren huolen tilanteet ovat raskaita, mutta ne ovat yleensä jo niin selkeitä, että työntekijällä ei ole epäselvää mitenkä tulee toimia. (Eriksson & Pyhäjoki 2007, 440–442; Eriksson & Arnkil 2005, 25–26.)

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
		Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toimivus lisävoimavaroista ja kontrolliin* lisäämisestä.	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

* kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.

KUVIO 6. Huolen vyöhykkeistä (Eriksson & Arnkil 2005, 25)

Huolen puheeksiotto on menetelmä, jossa on tarkoitus tuoda työntekijän huoli esille asiakasta kunnioittaen ja hänelle apua ja tukea tarjoten. Puheeksi otossa on olennaista varhainen puuttuminen; huoleen tartutaan jo silloin kuin huoli on vielä pieni. Tässä kohtaa otetaan näkökulmaksi ammattilaisen huoli lapsesta ja sen puheeksi otto vanhemman kanssa. (Eriksson & Arnkil 2005, 18.)

Työntekijä miettii omaa huoltansa ja pohtii mihin asioihin hän tarvitsee vanhempien tai asianosaisten tukea. On hyvä miettiä mitä positiivista ja sujuvaa olemassa olevassa vuorovaikutuksessa ja suhteessa on. Tämän jälkeen mieti, miten voisit sanoittaa sekä positiiviset ja hyvät asiat, sekä huolen, joka sinulle on noussut, ilman, että sinun sanomasi voidaan kokea loukkaavana tai syyttävänä. Mieti ennakoivasti millaisen reaktion puheesi voisi saada aikaan. Etsi luovasti itsellesi tai työkaverin kanssa miten voisit huolipuheesi saada sanottua ääneen niin, että yhteistyö asiakkaan kanssa jatkuisi myönteisessä ja rakentavassa hengessä yhdessä ratkaisua etsien. Kun olet löytänyt mielestäsi kaikista parhaimman tavan tuoda huolesi esiin, ota huolesi puheeksi mielestäni otollisen hetken tullessa. Ole vuorovaikutuksellinen: kuuntele ja joustaa, sillä kyseessä on kahden ihmisen välinen keskustelu. Asiat eivät aina suju suunnitellusti. Kun puheeksiotto on suoritettu, mieti tilanteen jälkeen menikö asiat kuten olit ennakoinut? Oliko jotain mitä olisit voineet tehdä toisin tai mikä toimi hyvin? Miten jatkat hyvää dialogia asiakkaan kanssa? Ennakoi ja suunnittele, joustaa ja kunnioita. (Eriksson & Arnkil 2005, 18.)

6 ÄITIYSNEUVOLA RASKAANA OLEVAN TUKIVERKKONA

Opinnäytetyöni tutkimusosiossa äitiysneuvola työntekijöineen esittää suurta roolia, joten tässä kappaleessa selvennetään äitiysneuvolan merkitystä suomalaiselle perheelle. Lisäksi tarkastellaan äitiysneuvolan roolia perheväkivallan puheeksi ottamisen näkökulmasta.

6.1 Mitä on äitiysneuvolatyö?

Suomessa äitiyshuoltojärjestelmän osana on äitiysneuvolatoiminta, jota käyttää lähes kaikki odottavat äidit. Raskaana oleva nainen siirtyy äitiysneuvolan asiakkaaksi raskauden kestätyä 8-12 viikkoa ja asiakkuus loppuu synnytyksen jälkeiseen jälkitarkastukseen noin kuusi viikkoa lapsen syntymän jälkeen. Koko tämän ajan äitiysneuvola kulkee odottavan äidin rinnalla 9–17 käynnin ajan. Äitiysneuvolan tarkoituksena on vastata raskauden, synnytyksen ja lapsivuodeajan hoidollisiin tarpeisiin ja tukea vanhempia matkalla vanhemmuuteen. Äitiysneuvolan tavoitteena on omalta osaltaan turvata raskauden normaalia etenemistä, äidin ja perheen hyvinvointia ja terveen lapsen syntymää ja tarvittaessa saattaa asiakkaat välittömän hoidon pariin. Äitiysneuvola myös pyrkii edistämään vanhempien ja koko perheen terveitä elämäntapoja ja auttaa luomaan turvalliset kasvupuitteet perheelle. Laajempänä kokonaisuutena voidaan ajatella äitiysneuvolan tukevan suomalaisten perheiden fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia ja tukea perheiden jaksamista. (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 16; Lindholm 2007b, 33.)

Asiakasnäkökulmasta äitiysneuvola valmentaa vanhempia vauvan tuomaan elämänmuutokseen ja antaa vanhemmille eväitä hoito- ja kasvatustehtävää varten. Vanhemmat saavat mahdollisuuden purkaa raskauteen tai lapsen tuloon liittyviä huolia alan ammattilaisten kanssa ja he saavat mahdollisuuden osallistua aktiivisesti odotusaikaiseen terveydenhoitoon. Äitiysneuvola tarjoaa vanhemmille informaatiota terveellisistä elämäntavoista, jotka tukevat koko perheen hyvinvointia. Vanhemmat myös saavat äitiysneuvolasta tukea ja opastusta, mis-

tä löytävät apua arkeen, jos sitä tarvitsevat. (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 16; Lindholm 2007b, 33.)

Virallisesti lain puitteissa kunnallinen äitiysneuvolatoiminta on muun muassa velvoitettu järjestämään suositusten mukaiset terveystarkastukset sikiölle ja raskaana olevalle naiselle tukien ja edistäen koko perheen terveyttä ja hyvinvointia. Suositukset painottavat tunnistamaan varhaisessa vaiheessa raskaudenaikaiset häiriöt ja niiden riskitekijät sekä ohjaamaan lisätutkimuksiin ja hoitoon tarvittaessa. Äitiysneuvolan tehtävänä myös tukea ja järjestää tarvittavaa apua erityistä tukea tarvitseville vanhemmille ja perheille. Suositusten puitteissa painotetaan äitiysneuvolan roolia vanhemmuuden tukemisessa, voimavarojen vahventamisessa ja vanhempien vuorovaikutuksen edistämisessä. Äitiysneuvola on velvoitettu järjestämään kotikäynti kaikille lapsen saaneille. Kunta on velvoitettu myös tukemaan neuvolatyöntekijöiden hyvinvointia ja ammatillista osaamista lisäkoulutuksin ja tukemalla ammattitaidon ylläpitoa ja kehittämistä. (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 17–18.)

Äitiysneuvolatoiminnalle on luotu peruseriaatteita, joita neuvolatoiminnan tulee työssään noudattaa ja kunnioittaa. Näitä periaatteita ovat vielä syntymättömien ja syntyneiden lasten oikeuksien suojeleminen, vanhempien seksuaalioikeuksien turvaaminen ja terveydenhuollon toiminnan turvallisuus ja laadukkuus. Asiakasperheiden terveyden edistäminen, perhettä kunnioittava ja arvostava asiakas- ja perhekeskeisyys sekä asiakasperheen hyvinvoinnin edistämiseen motivoiva yhteistyösuhde ovat myös peruseriaatteita äitiysneuvolatoiminnassa. Näyttöön perustuvat yhtenäiset äitiyshuollon käytännöt, jotka ovat ajantasaisia ja hyväksi todennettuja sekä tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja jatkuvuus palveluiden järjestämisessä kaikille siihen oikeutetuille sekä moniammatillinen ja monialainen yhteistyö ovat äitiysneuvolatoiminnan ohjenuoria. (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 18–23; Lindholm 2007a, 20-22.)

6.2 Parisuhdeväkivallan kartoituslomake äitiysneuvolan käytössä

Äitiysneuvolan asiakkaana ovat lähes kaikki odottavat naiset. Siksi äitiysneuvolalla voisi olla ja on merkittävä rooli parisuhde- ja perheväkivallan uhrien auttamisessa ja väkivaltaisuuksiin puuttumisessa. Juuri päivitetty Äitiysneuvolaopas – Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 30, 225) suosittelee väkivallan kysymisestä ja sen puheeksi ottamisesta järjestelmällistä työtappaa neuvoloihin, jolloin jokainen äitiysneuvolan asiakas tulee tietoiseksi väkivallan vaikutuksista sekä lapsiin että vanhempiin. Vaikka parisuhde- ja perheväkivallan tekijät ovat pääsääntöisesti miehiä, uuden suosituksen mukaan väkivallasta tulee kysyä tasapuolisesti asiakasperheen mieheltä ja naiselta, ilman olettamuksia väkivallan tekijästä. Suositukseen on myös kirjattu perhevalmennuksen yhden kerran teemaksi parisuhdeväkivalta, rakentava riitely ja väkivallasta pidättäytyminen. Suosituksista löytyy myös henkilökunnalle lasten kaltain kohtelun huomioimisen ja väkivallan uhrin ja lasten turvallisuudesta huolehtimisen. Neuvolan työntekijöiden avuksi on laadittu hoitopolku, yhteistyömalli ja toimintaperiaatteet, joiden mukaan edetä, jos asiakas kertoo parisuhde- tai perheväkivallasta. Suosituksissa on myös esitetty, että neuvolatyöntekijöiden edellytyksiä tunnistaa ja ottaa puheeksi väkivalta, tulisi vahvistaa täydennyskoulutuksin.

Lähisuhde- ja perheväkivallan puheeksi ottamista varten on Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin Laitos THL kehittänyt lomakkeen Parisuhdeväkivallan seulonta äitiys- ja lastenneuvolassa. Juuri julkaistuissa uusissa äitiyshuollon suosituksissa on esitelty myös uusi apuväline yllä mainitun lomakkeen rinnalle tai sijaan: Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake. Tätä lomaketta esitellään nyt hankkeen yhteydessä neuvoloissa. Jos työntekijä kaipaa hienovaraisempaa tapaa ottaa väkivalta puheeksi, on vielä olemassa matalamman kynnyksen tapaa eli perheen voimavaralomake, jossa keskustellaan kokonaisvaltaisesti perheen voimavaroista ja huolen aiheista. (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 223–224.)

Parisuhdeväkivaltaa kartoittaessa lomakkeen avulla, on olennaista, että työntekijä tietää mitä tekee. Lomakkeessa esitetyt kysymykset käydään läpi siinä jär-

jestyksessä ja siten miten ne kirjattu lomakkeeseen. Vuorovaikutuksellista ja keskustelullista näkökulmaa painotetaan lomakkeen käytön yhteydessä, joten työntekijä käy asiakkaan kanssa läpi kysymykset keskustellen eikä asiakasta jätetä yksinään vastaamaan kysymyksiin. Yksityisyyttä korostetaan lomakkeen täytön yhteydessä, eli asiakas on tilanteessa yksin neuvolatyöntekijän kanssa. Jos asiakas myöntää väkivallan olemassa olon parisuhteessa, työntekijä keskustelee asiakkaan kanssa tehden samalla tilannearviota. On tärkeää, että asiakas saa kertoa tilanteestaan ilman, että hän kokee syyllistämistä tai tilanteen kauhistelua. Jos asiakkaan perheessä on alaikäisiä lapsia, tulee työntekijän kertoa hänen viranomaisen vastuusta tehdä asiasta lastensuojeluilmoitus ja samalla kertoa lastensuojelun perheen hyvinvointia tukevasta roolista. Työntekijän tulee myös kirjata ylös, jos hän huomaa asiakkaalla näkyvissä olevia väkivallan merkkejä kuten haavoja tai mustelmia. Tämän jälkeen tulee asiakas ohjatta eteenpäin lääkärille, jotta asiakas saa asianmukaisen tutkimuksen lääkäriltä väkivallan vammojen kirjaamista varten. (Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013, 223–224.)

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Seuraavassa luvussa kuvaan tutkimuksen toteutumisen alusta loppuun saakka. Esittelen käyttämäni menetelmät ja perustelen metodiset valinnat, joita tein prosessin aikana. Tutkimukseni on todellakin prosessi, joka muovautui sen edetessä.

7.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyöni aiheen sain Seinäjoen äitiysneuvolan työntekijöiltä, jotka kokivat tarpeelliseksi perehtyä asiakasperheissä esiintyvään väkivaltaan. Ideaa jalostettiin ja päädyttiin ottamaan tutkimustehtäväksi parisuhdeväkivallan kartoittaminen asiakkailta. Asiaan perehtymisen jälkeen selvisi, että Terveys- ja hyvinvoinnin laitos oli julkaissut vuonna 2004 parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen (Liite 2), joten ei ollut tarkoituksenmukaista kehittää uutta. Seulontalomake ei kuitenkaan ole ollut organisaatiossa aktiivisessa käytössä, joten sen käyttökemukset haluttiin kartoittaa. Tavoitteeksi nousi selvittää miten työntekijät kokivat lomakkeen käytön: onko se luontevaa, helppokäyttöistä, resursseja vaativaa ja mitä resursseja erityisesti tarvitaan? Mitä työntekijät kaipaavat tukemaan lomakkeen aktiivista käyttöä? Osataanko hoitopolku, jos väkivaltaa esiintyy asiakkailla? Kokonaisuudessaan haluttiin kartoittaa onko lomake soveltuva aktiiviseen käyttöön Seinäjoen äitiysneuvolassa ja mitä sen aktiivinen käyttäminen edellyttää. Eräänä tavoitteena oli lomakkeen pysyvä käyttöönotto tutkimuksesta rohkaistuneena.

7.2 Tutkimusmenetelmät ja kohderyhmä

Alun perin ajatuksenani oli tehdä kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus, mutta tutkimusprosessin edetessä tarkoituksenmukaisemmaksi ja soveltuvammaksi muuttui vaihto kvalitatiiviseen, laadulliseen tutkimukseen. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007, 157) toteavat kvalitatiivisen tutkimuksen kuvailevan todellista

elämää ja tähän liittyy olennaisesti ajatus todellisuuden monimuotoisuudesta. Koska tutkimustehtävänäni oli saada tietoa miltä lomakkeen käyttö tuntui työntekijöistä, laadullisen tutkimuksen ajatus todellisuuden moninaisuudesta istui tutkimukseeni hyvin. Laadullisen tutkimuksen valintaa tuki myös sen ajatus valita kohderyhmä tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisotoksen metodia käyttäen. Koska omatkin suunnitelmat muokkaantuivat tutkimuksen edetessä, oli helpotavaa huomata, että tutkimussuunnitelma voi elää ja muovautua prosessin edetessä. (Kiviniemi 2001, 68.) Hirsjärvi ym. (2007, 160) korostavat tutkimuksen joustavaa toteutusta ja suunnitelmia muokkaamista olosuhteiden mukaisesti.

Ensisijaiseksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui kysely. Hirsjärven ym. (2007, 190) mukaan lomakkeiden käytöllä saadaan faktoja toiminnasta, käsityksistä ja mielipiteistä. Tämä tuki valintaani ottaa kysely tutkimusmenetelmäksi, sillä ajatuksena oli kerätä käsityksiä ja kokemuksia lomakkeen käytöstä äitiysneuvolas- sa. Kyselylomakkeessa päädyin avoimiin, yksinkertaisiin kysymyksiin, jotta saatiin täsmällistä tietoa spesifeistä teemoista. Kyselytutkimuksen etuna oli se, että käyttööni tulisi laaja aineisto analyysia varten hyvin kustannustehokkaasti ja työntekijöiden aikaa säästävästi. Kyselyssä päädyin kontrolloituun, informoituun kyselyyn, jolloin tutkija toimittaa lomakkeet henkilökohtaisesti kohderyhmälle esimerkiksi heidän työpaikalle ja samalla selvittää tutkimuksen tarkoituksen, esittelee kyselyn ja vastaa mahdollisiin esiin nouseviin kysymyksiin. Kohderyhmäläiset vastaavat lomakkeisiin omalla ajalla ja palauttavat täytetyt lomakkeet sovitusti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 190–192.)

Kyselyn lisäksi halusin vielä koota haastattelun muodossa työntekijöiltä väkival- taseulonta-lomakkeen käytöstä nousseita kokemuksia. Tämän ryhmäkeskuste- lussa käytävän reflektoinnin ajattelin tuottavan vielä mahdollisesti värikkäämpää ja monipuolisempaa aineistoa analysoitavakseni. Vaikka ajatuksena oli saada jokaiselta kahdeksalta työntekijältä 10 kappaletta palautelomakkeita minulle aineistoksi, koin, että haastattelu tukisi kyselyn lisäksi runsaampien ja täsmälli- sempien vastausten saantia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan mene- telmiä, joissa vastaajien ”ääni” nousee esiin ja yksi tällainen metodi on ryhmä- haastattelu, joka soveltui tutkimukseeni. Haastattelua pidetään laadullisen tut- kimuksen päämetodinä, sillä sen avulla voidaan selventää ja saada syventävää

informaatiota. Haastattelussa päädyin käyttämään strukturoitua haastattelua eli lomakehaastattelua. Se oli luonnollinen valinta, koska halusin käyttää tekemääni palautelomaketta haastattelun runkona ja täten sain syventäviä, selittäviä ja laajempia vastauksia opinnäytetyöni kannalta olennaisiin kysymyksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160, 200–203.)

Tutkimuksen kohderyhmän valinta oli selkeä. Seinäjoen äitiysneuvolan kaikki kahdeksan työntekijää kuuluivat kohderyhmään. Täten jokainen työntekijä sai mahdollisuuden kertoa kokemuksiaan lomakkeen käytöstä ja täten antaa panoksensa yhteisen työmenetelmän käyttöön ottoon.

7.3 Aineistonkeruumenetelmä ja tutkimuksen toteutus

Äitiysneuvolan edustajan kanssa sovittiin, että järkevin tapa kartoittaa käyttökokenuksia oli tehdä työntekijöille palautelomake (Liite 1), jonka he voivat täyttää jokaisen seulontalomakkeen kokeilun jälkeen. Heillä oli täten mahdollisuus täyttää palautelomake kokeilukerran jälkeen, kun paras ja rauhallisin hetki koitti. Mahdollisena ongelmana oli, että palautelomakkeita jäisi kiireen vuoksi täyttämättä. Jotta taattaisiin minulle mahdollisimman laaja aineisto, sovittiin, että jokainen työntekijä täyttää kymmenen palautelomaketta kymmenen parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen käytön jälkeen. Täten, vaikka kaikki eivät ehtisi täyttää kaikkia kymmentä lomaketta, saisin kuitenkin kattavan aineiston analysoitavakseni.

Lomaketta suunnitellessani oli selvää, että palautelomakkeen tulee olla lyhyt ja yksinkertainen. Hirsjärvi ym. (2007, 197–198) korostavat myös lomakkeen selkeyttä ja lyhyitä kysymyksiä. Valli (2007, 104–105) painottaa lomakkeen mittaa. Liian pitkä lomake uuvuttaa vastaajan ja viimeisten kysymysten vastaukset voivat laadullisesti kärsiä. Halusin saada A4-kokoisen paperin yhdelle puolelle kaikki kysymykset, joilla käyttökokenuksia haluttiin kartoittaa.

Koska toivoin mahdollisimman kattavaa aineistoa, ehdotin äitiysneuvolan edustajalle, että tulisin esittelemään opinnäytetyöni ja palautelomakkeen heidän

kuukausittaiseen palaveriinsa. Silloin työntekijät mahdollisesti sitoutuisivat paremmin lomakkeen täyttämiseen, kun opinnäytetyö saisi kasvot. Pyysin myös mahdollisuutta tulla palautelomakkeiden palautuksen jälkeen uudelleen työpaikkapalaveriin, jossa työntekijät olisivat paikalla. Ajatuksenani oli, että käytäisiin läpi palautelomaketta yhteisesti keskustellen, jolloin kykenisin selvittää ja tarkentaa saamiani vastauksia. Tämä sopi äitiysneuvolan edustajalle. Ryhmähaastattelu osoittautui hyväksi, täydentäväksi valinnaksi kyselylomakkeen rinnalle, sillä sain 80 vastauksesta vain 46 kappaletta takaisin. Nyt minulla oli mahdollisuus saada kuitenkin kaikkien mielipiteet esiin, tarkentaa ja selvittää jo saamiani vastauksia.

Parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen kokeilujakso ajoittui joulukuun kahdelle ensimmäiselle viikolle. Joulukuun puolessa välissä sain vastaukset itselleni ja sovittiin, että palautekeskustelu pidetään helmikuulla. Palautekeskustelua jouduttiin kuitenkin siirtämään äitiysneuvolan aikataulullisista syistä maaliskuun puoleen väliin. Tunnin mittaisessa palautekeskustelussa mukana oli kahdeksasta vastaajasta viisi. Kolme tutkimukseen osallistunutta työntekijää oli poissa joutuen sairauslomasta, kuntoutuksesta ja vuosilomasta. Sovittiin, että saan loppujen kolmen yhteenvetopalautteen seuraavalla viikolla ryhmätapaamisesta.

Pohjustin palautekeskustelua siten, että käymme läpi palautelomakkeen kysymys kysymykseltä ja yhdessä reflektoidaan kokemuksia, jotka olivat nousseet esiin. Jokainen työntekijä kirjoittaisi palautelomakkeeseen ylös itselleen merkittävimmät pääasiat, jotka kuvastivat eniten omia käsityksiä. Palautekeskustelu eteni hyvässä, verbaalisesti vuolaassa ja vuorovaikutuksellisessa ilmapiirissä. Keskustelua käytiin toki lomakkeen ”ohi”, mutta keskustelu pysyi väkivaltateemassa. Kaikki osallistujat saivat puheenvuoron ja jokainen esitti omia mielipiteitä seulontalomakkeen käytöstä.

7.4 Aineiston käsittely ja analyysi

Kiviniemen (2001, 77) mukaan aineiston analyysi on prosessin omaista ja tällöin on mahdollista suunnata tutkimusta sen vaatimaan suuntaan. Opinnäytetyössä-

ni aineiston keruusta lähtien korostui prosessimaisuus ja analysointia tapahtui myös eri vaiheissa. Joulukuussa palautettiin 46 yksittäistä seulontalomakkeen palautekyselyä, jolloin kävin ne läpi. Palautteet oli niputettu työntekijäkohtaisesti eli yhden työntekijän vastaukset olivat omassa nipussa. Enimmillään yhdeltä työntekijältä tuli 10 monisanaisesti täytettyä palautelomaketta ja vähimmillään tuli kaksi harvasanaista palautetta työntekijää kohti. Ongelmallista yksittäispalautteissa oli, että kymmenkunta palautetta tuli takaisin merkattuna katso edellinen palaute. Työntekijä oli täyttänyt yhden lomakkeen ja loppuihin palauttamisessa lomakkeisiin kirjannut, että katso edellinen lomake. Samalla lomakkeella siis vastattiin kaikkien kymmenen palautteen edestä.

Koska palautteita tuli määrällisesti ja sisällöllisesti hyvin vaihtelevasti, katsoin tarkoituksenmukaisemmaksi keskittää tulosten analysoinnin pääpaino palautekeskustelun jälkeisiin kyselylomakkeisiin. Tällöin jokaisen palautteella olisi yhtä suuri arvo ja jokainen saisi arvioida kokonaisuudessaan käyttökokemukset samaan kaavakkeeseen. Aikaisemmalla 46 palautteella oli kuitenkin lopullista tutkimusaineistoa tukeva rooli, jolloin saatoin tehdä tarkempaa analyysia katsoamalla myös yksittäisiä käyttökokemuskertoja.

Avoimet vastaukset analysoin laadullisen tutkimuksen sisällön analyysina, joka pyrkii etsimään eroja ja yhtäläisyyksiä kirjallisista vastauksista. Sisällön analyysissa käsittelyn kohteena on aineisto, joka kertoo tutkittavasta ilmiöstä. Itse analyysin tarkoitus on tuottaa sanallinen kuvaus tästä ilmiöstä tiiviisti, informatiivisesti ja selkeästi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.) Kiviniemen (2001, 82) mukaan dokumentti on jokaisen tutkijan oma näkemys ja tulkinta tutkimuksestaan. Analyysissa pyrin kuitenkin mahdollisimman laajasti ja tarkasti huomioimaan ja esittämään saamani aineisto.

7.5 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuutta pyrin parantamaan selittämällä vastaajille mahdollisimman tarkasti tutkimuksen toteutusta ja etenemistä. Palautelomakkeen kysymykset ja täyttäminen käytiin myös yhdessä läpi. Hirsjärvi ym. (2007, 227) pai-

nottavat tutkijan tarkkuutta niin tutkimuksen tekemisvaiheessa vastaajien suuntaan kuin myös tutkimuksen jälkeen dokumentointivaiheessa. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 139) kirjoittavat luotettavuutta lisäävän tutkimukselle annettu riittävä aika. Oman tutkimusosion tekeminen äitiysneuvolaan kesti ensimmäisestä kontaktista alkaen vajaan vuoden päivät. Sinä aikana saimme valittua tutkittavan ilmiön, tutustuin ilmiön teorioihin, laadittiin tutkimuskysymykset, valittiin tutkimusmetodi, suoritettiin tutkimus ja viimeisenä toisen kerran tutkimusaineiston kerääminen.

Mielestäni tutkimuksen luotettavuutta nostaa myös se, että käytössäni oli kaksi erillistä aineistoa samalla palautekaavakkeella samoilta henkilöiltä ja tulokset olivat samanlinjaiset. Ensin sain aineistoksi yksittäiset, jokaisen käyttökerran jälkeen täytetyt palautelomakkeet ja vielä lopuksi yhteen koostetut palautelomakkeet kaikista työntekijän tehdyistä käyttökerroista.

Tutkimustuloksia pidän luotettavina siitä syystä, että vastaajat eli työntekijät saivat täyttää anonyymisti lomakkeet eivätkä he ole kaavakkeista tunnistettavissa. Palautelomakkeen kysymykset olivat myös sellaisia, ettei työntekijöiden tarvinnut miettiä millaisia vastauksia mahdollisesti tutkija tai työnantaja olisi halunnut, vaan he saivat antaa rehellistä palautetta, joka palvelisi koko työyhteisöä.

Ryhmäkesustelun jälkeisiä vastauksia voisi kritisoida siitä, että työntekijät saattoivat kirjata vastauksensa muiden esittämien ajatusten pohjalta. Kuitenkin ryhmän sisäinen reflektointi oli rikasta ja sallivaa ja kaikkien vastaukset saivat mielestäni rohkaisevaa palautetta. Lisäksi ohjeistin heitä, että kirjaavat paperiin ylös vastaukseksi sen mitä itse kokevat tärkeimmäksi. Valitettavaa on, että he kolme työntekijää, jotka täyttivät palautteen myöhemmin, ovat eriarvoisessa asemassa, sillä heillä ei ollut reflektointia ryhmäkesustelua takana.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Opinnäytetyöni olennainen osa on tutkimuksesta saadut vastaukset, jotka esitelen seuraavaksi. Tulosten analysoinnille on varattuna oma lukunsa palautteiden raportoinnin jälkeen. Tutkimuksessa saadut tulokset on esitelty tutkimuskysymysten teeman mukaisesti kahdessa kappaleessa. Ensimmäisessä kappaleessa on konkreettisesti lomakkeen soveltuvuuteen ja sen käyttöön liittyvät palautteet. Toisessa kappaleessa tarkastellaan työntekijöiden olemassa olevia resursseja riittävyyden näkökulmasta sekä kartoitetaan niiden vahvistamistarvetta. Aineisto koostuu yhteensä 54 vastauksesta, joista 46 sain joulukuulla yksittäisten palautteiden muodossa ja 8 maaliskuulla, joissa työntekijät olivat koonneet kaikki käyttökertojensa kokemukset ja ajatukset yhteen koontiin. Palautteissa olleita, selventäviä vastauksia olen kirjannut alla oleviin kappaleisiin.

8.1 Lomakkeen soveltuvuus aktiiviseen käyttöön

Kappaleessa käyn läpi vastaukset, jotka sain työntekijöiltä koskien seulontalomaketta ja sen käyttökokemuksia. Tutkimuksessa haluttiin selvittää onko lomakkeen käyttö luontevaa asiakkaan kanssa ja mitä työntekijöiden on otettava huomioon tai miten he voivat edesauttaa lomakkeen läpikäyntiä vastaanotolla. Lisäksi haluttiin tutkia onko lomake helppokäyttöinen ja millaista yleistä palautetta ja kehitettävää työntekijät havaitsivat lomakkeen suhteen. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää soveltuuko lomake työntekijöiden mielestä aktiivikäyttöön Seinäjoen äitiysneuvolassa.

Kaikki kahdeksan työntekijää kokivat, että lomaketta oli luonteva käyttää ja että asiakkaat suhtautuivat hyvin lomakkeen täyttämiseen. Työntekijät kertoivat vastauksissaan, että lomakkeen käytön perusteltavuus helpotti lomakkeen käyttämistä. Yksittäisissä palautteissa kävi ilmi, että pari kertaa asiakkaat hämmästyivät ja ihmettelivät väkivaltakyselyn teettämistä. Tilanteet kuitenkin etenivät hyvässä yhteistyössä työntekijän kerrottua, että lomake täytetään kaikkien kanssa,

ja ettei juuri heidän parisuhteensa herätä erityistä huolta, vaan kyseessä on suositusten mukainen käytäntö. Työntekijät myös kokivat, että äitiysneuvolan asiakkaat joutuvat täyttämään monia lomakkeita, joten heitä ei suuremmin hämmästyttänyt jälleen yhden uuden lomakkeen käyttö.

Asioista helppo kysyä, kun on valmis kaava. Uskoisin myös, että asiakkaalle ei tule olo, että ”udellaan”, kun kyselyä tehdään kaikille.

Oli luontevaa. Asia otettiin esille muiden asioiden lomassa ja yleensä se ei kummastuttanut asiakkaita. Jokainen sen täytti tai siihen vastasi.

Pääosin kyllä, mutta toki vaikutti se, oliko asiakas entuudestaan tuttu vai ei. Tutummalle asia oli helpompi selittää.

Hieman nihkeää tällä kertaa, asiakas ei oikein tiennyt mitä asiasta mieltisi.

Alkuun hankala ottaa puheeksi, mutta onneksi tuli ei-rivistö, niin ei ollut tarvetta jatkokeskustelulle.

Palautteiden perusteella työntekijät kokivat yksimielisesti lomakkeen olevan luonteva käyttää asiakkaan kanssa. Lähtökohtaisesti asiakkaat vastasivat positiivisesti lomakkeen täyttämiseen, mutta muutamassa yksittäisessä vastauksessa tuli esiin puheeksi oton tai lomakkeeseen vastaamisen hankaluus. Kuitenkin voidaan todeta palautteiden perusteella, että lomake koettiin luontevaksi käyttää, huolimatta vastaajan mahdollisesta hämmästyneestä tai negatiivisävytteisestä reaktiosta täyttämisen alussa.

Kuusi työntekijää vastasi, että kokivat luonnolliseksi alustaa kyselyä keskustelemalla ensin parisuhteesta asiakkaan kanssa. Palautteissa mainittiin myös hyvän hoitosuhteen tukevan lomakkeen luontevaa käyttämistä. Toimivan ja vastavuoroisen hoitosuhteen koettiin mahdollistavan luottamuksellisen avautumisen ja runsaamman keskustelun vaikeasta aiheesta. Lomakkeen täyttämisen perusteleminen tuli esiin monessa vastauksessa. Useasti myös mainittiin, että piti varata riittävästi aikaa lomakkeen täytölle ja siitä nousevalle (mahdolliselle) keskustelulle.

Juteltiin ensin vähän parisuhteesta. Pientä pohjustusta tarvitsee, ennen kuin täytetään.

Jonkinnäköinen esipuhe tuli pidettyä ennen lomakkeen täyttööä eli miksi tällainen kysely yms.

Luottamuksellinen suhde asiakkaaseen, että rohkenee vastata.

Aikaa oltava hyvin jos jotain ilmenee, ei voi kysyä jos ei ole aikaa kuunnella, joskus voi kestää kauankin kun alkaa avaamaan vaikeita asioita.

Kertoa asiakkaalle miksi ko. lomake on tärkeä täyttää. Varata aikaa vastaanotolle riittävästi.

Vastauksista käy ilmi, että työntekijät kokivat luontevaksi johdatella asiakas ensin keskusteluun parisuhteesta ja sitten siirtyä täyttämään lomaketta parisuhdeväkivallasta. Oleellisena vastauksissa pidettiin myös aikataulullista varautumista lomakkeen täyttämiseen. Työntekijät halusivat varmistaa heillä olevan riittävästi aikaa mahdolliselle keskustelulle väkivallasta. Jos asiakkaan taustalta löytyisi väkivaltaisia tilanteita, työntekijät kokivat ammatillista velvollisuutta auttaa asiakasta purkamaan henkistä painolastia refleктоivalla keskustelulla.

Lomakkeen helppokäyttöisyys oli tutkimuskysymyksistä kaikista yksimielisin. Jokainen työntekijä vastasi lomakkeen olevan kokonaisuudessa helppo sekä ymmärtää että käyttää. Asiakas ymmärtää kysymykset ja työntekijän on nopeaa ja vaivatonta ympyröidä asiakkaan antama vastaus. Lomakkeen nopean täyttämisen positiivista merkitystä korostettiin monessa palautteessa. Työntekijät toivat esiin, että jos asiakkaan taustalla ei ole väkivaltaisia kokemuksia, lomakkeen täyttäminen ei vie kiireisestä vastaanottoajasta niin sanotusti turhaa aikaa.

Yksinkertainen ja helppo täyttää. Ei vie liikaa aikaa vastaanotokäynniltä.

Helpot kysymykset eikä liian pitkä.

Jokainen ymmärtää kysymykset.

Ei tarvitse kirjoittaa. Ympyröi -> helppoa ja nopeaa.

On silloin kun ei väkivaltaa, mutta jos riitelyä tms. niin tavallaan on väkivaltaa mutta toisaalta asiakas ei koe sitä väkivallaksi. Mikä on kellekin väkivaltaa? Mikä ns. normaalia riitelyä/henkistä väkivaltaa?

Yleisen palautteen antamisen yhteydessä työntekijät kokivat lomakkeen olevan yksinkertaisen selkeä ja helppokäyttöinen. Lomakkeen käytön haasteiksi nimettiin aikapula ja avoimien kysymysten puute. Muutamissa yksittäisissä vastauksissa pohdittiin vastaajien rehellisyyttä lomakkeeseen vastatessa.

Selkeä lomake, hyvä kun otetaan asia puheeksi. Hyvä keskustelupohja ja keskustelun avaaja. Huono puoli on se edellä mainittu eli aikapula, jos ongelmia ilmenee ja se jatkohoidon järjestäminen ja asiakkaan siihen suostuttelu.

Yksinkertaisuus on hyvä, mutta toisaalta onko myös liian helppo vaan ruksia "ei-kohdat".. Pitäiskö olla enemmän avoimia kysymyksiä?

Vie melko paljon aikaa alustuksineen ja purkuineen, ei toki kaikkien kanssa. Osa innostuu kertomaan tuttavien kokemuksia. Mutta hyvä toisaalta, että asiasta tulee keskustelua.

Vastataanko lomakkeeseen rehellisesti??

Voi olla liian tunkeilevaa joidenkin mielestä. Aihe on hyvä ottaa jottenkin puheeksi.

Kyselykaavake helppo täyttää. Huonoa: antaako todellisen kuvan (helppo myös valehdella)

Jos vastaus kyllä tai ei ole varma/epävarma niin tulisi olla oma kohta sille ja siihen voi avata asiaa. Esim. avoin kohta tai heti siihen perään tarkentavia kysymyksiä. Asiakas voi valehdella, ei kerro totuutta.

Asiakas sanoi, että jos olisi tällaisia ongelmia, kaavakkeella niistä olisi hyvä puhua, jos ei kasvotuksin voi.

Lomakkeen palautteessa nousi esiin jo aiemmin julkitulleita haasteita kuten aikapula. Toisaalta koettiin hyväksi lomakkeen nopea täyttäminen rasti ruutuunmenetelmällä, mutta se koettiin myös lomakkeen heikkoudeksi. Ristiriita syntyy siitä, että työntekijät miettivät onko asiakkaan helpompi vastata nopeasti ei kuin että, alkaisi työntekijän kanssa kipeää asiaa syvemmin selvittämään. Useassa

vastauksessa työntekijät miettivät asiakkaiden rehellisyyttä vastaamisprosessin aikana.

Työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että lomake sopii aktiiviseen, järjestelmälliseen väkivallan kartoittamiseen äitiysneuvolassa. Muutamassa vastauksessa koettiin, että lomaketta parisuhdeväkivallan seulontaan voisi käyttää tarvittaessa lisänä, jos on epäilyjä parisuhde- tai perheväkivallasta.

Kyllä. Tulisi kysytyä kaikilta. Myöskin se, että väkivallasta kysytään silloin, kun asiakas jo tutustunut terveydenhoitajaan, niin voi luottaa ja rohkeammin ehkä kertoa vaikeasta asiasta.

Kyllä... Nopea käyttää. Mutta entäs jos mies aina mukana vo:lla -> ei voi käyttää...

Uusi THL:n lomake oli selkeämpi/kattavampi, mutta tosin vaikuttaa työläämmältä käyttää. (Lomake liitteenä 3)

Kyllä. Myös tämä asiakas piti sitä hyvänä.

Kyllä. Voi avata "patoja".

*Mieleen on tullut, että miten mahd. parisuhdeväkivaltaa käyttävät miehet suhtautuvat meihin neuvolan työntekijöihin tämän haastattelun jälkeen, jos puoliso on "juorunnut" asiasta ulkopuolisille? Tarvii-ko meidän pelätä oman turvallisuuden puolesta esim. kotikäynnillä? Mitä puoliso tekee odottajalle, kun hän on kertonut asiasta muille?"
Kyllä kun saa lisää varmuutta.*

Hyvä tarvittaessa, ei välttämättä rutiininomaisesti, koska hyvinvointi-kaavake jo käytössä.

Periaatteessa lomake käy, mutta muuten jo liikaakin lappuja ym. täytettävänä.

Kyllä, mutta jos ei resursseja ajan suhteen niin vain tarvittaessa käyttöön.

Kerran raskausaikana varmasti hyvä. "Helppo" kysyä, kun on selkeät kysymykset ja voi sanoa, että tämä tehdään kaikille.

Tutkimuksen yksi pääkysymyksistä ja tavoitteista oli selvittää voisiko parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen ottaa Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen suositusten mukaiseen aktiiviseen käyttöön Seinäjoen äitiysneuvolassa. Lomake it-

sessään koettiin soveltuvaksi aktiiviseen käyttöön, mutta ulkopuolisia haasteita käytölle löytyi. Haasteista isoin oli ehdottomasti vastaanottokäynneille ominainen kiire, jonka kaikki työntekijät vahvistivat. Muita haasteita olivat työntekijöiden mainitsemina miehen toistuva mukana olo vastaanotolla sekä toiset rasakkaana olevan terveyttä ja hyvinvointia kartoittavat lomakkeet. Työntekijän oma (työ-)turvallisuus väkivallan esiin nostajana huolestutti yhtä työntekijää.

8.2 Työntekijöiden resurssien riittävyyden ja vahvistamistarpeen selvittäminen

Toisen tutkimusteeman alaisuuteen kuului kysymyksiä käytössä olevista resursseista ja niiden vahvistamisen tarpeista työntekijän näkökulmasta. Kartoituskohteena olivat erityisesti ammattitaito ja erityisosaaminen väkivaltaisen asiakkaan kanssa työskenneltäessä ja onko heillä mielestään siihen ajallisesti riittävästi resursseja. Tarkastelussa olivat myös jatkohoitoon ohjaaminen ja työohjauksen mahdollisen lisätarpeen selvittäminen lomakkeen aktiivikäytöstä johtuen.

Kaikki työntekijät nostivat ajankäytön esiin kysyttäessä onko resursseja (aikaa, tietoa, taitoa) lomakkeen käyttöön. He vastasivat yksimielisesti, että jos asiakkaalla ei ole väkivaltaongelmia parisuhteessa, aika riittää hyvin, mutta jos asiakkaan kanssa tulisi ilmi väkivaltaisuutta, niin normaali asiakaskäyntiaika ei olisi riittävä purkamaan tilannetta. Myös taitojen lisäämisen tarve esitettiin palautteissa.

Jos lomakkeen pohjalta tulee esiin ongelmia, niin tämän hetkinen vastaanottoaika ei varmasti riitä asioiden läpikäyntiin. Taitojen lisäämisestä ei varmasti ole haittaa.

Ehkä taitoa vaikeisiin tapauksiin ei itsellä ole, mutta toisaalta terveydenhoitaja voi ohjata asiakkaan jollekin toiselle.

Ei ole riittävästi aikaa, tietoa tai taitoa. Faktatietoa asiasta (mihin ohjata, mitä sanoa) pitäisi olla enemmän. Ja jos/kun väkivallasta kysytään, pitää olla sitten aikaa käydä asiaa läpi, puoli tuntia ei riitä...

Aika vastaanotolla on kovin lyhyt, jos jotain poikkeavaa lomakkeessa olisi noussut esiin, niin silloin kyllä on kiire.

Vaikka onkin lista, mihin ohjata, haluaisin koulutusta perheväkivaltaa kokeneen kohtaamiseen.

Yksimielisesti ajankäytön haasteet nostettiin esiin tuloksissa. Jokainen työntekijä kertoi, miten aikaa vastaanottokäynnillä on vähän ja jos asiakas empii tai myöntää väkivaltaisen suhteen, työntekijän käsissä on ajallinen katastrofi. Väkivallasta keskustelu purkamisineen ja jatkohoitoon ohjaamisineen vie paljon aikaa ja työntekijöillä on järjestänsä kalenterit täynnä vastaanottoaikoja. Yksikin pidempi vastaanotto myöhästyttää lopun päivän ajat. Tämä koettiin haastavaksi. Monesti myös omia tietoja ja taitoja kyseenalaistettiin väkivaltaisen asiakkaan kanssa työskenneltäessä.

Seitsemän kahdeksasta työntekijästä nimesi koulutuksen isoimmaksi tekijäksi, joka tukisi lomakkeen käyttöä. Yli puolessa vastauksista korostettiin yhteisesti sovittujen käytänteiden merkitystä.

Koulutus: miten ottaa asiat puheeksi. Työnohjaus jos tulee vaikeita asioita käsiteltäväksi. Myös ehkä työpaikan sisäiset palaverit yhteisten käytäntöjen sopimiseksi.

Koulutus olisi varmasti hyvä. Lisäksi selkeät ohjeet siitä mihin voi asiakkaan ohjata jos jotain erityistä on ja asiakkaalla halu selvittää ongelmakohtat.

Koulutus. Yhteiset selkeät käytännöt toiminnoista.

Tarkempi tieto parisuhdeväkivallan vaikutuksista esim. naisen käytökseen.

Yhteiset tavat, käytännöt. Koulutuskin että miten asia olisi hyvä ottaa puheeksi.

Väkivaltaan ja parisuhteen dynamiikkaan liittyvät koulutukset tärkeitä! Tutustuminen eri yksiköihin, joihin voisi ohjata asiakkaita. Yhteisesti sovitut käytänteet.

Monet työntekijät kokivat, että kaipaisivat täydennyskoulutusta väkivallasta, että itsevarmuus kasvaisi kohdata ja auttaa väkivallan uhreja. Lisää vahvistusta kaivattiin niin väkivallan merkkien tunnistamiseen kuin asiakkaan kanssa työskenn-

telyyn. Myös vaikean asian puheeksi otto koettiin haasteellisena ja lisäkoulutusta vaativana. Yhteisesti sovittujen käytänteiden merkitys nousi ilmeiseksi vastauksissa. Työntekijät kokivat, että heillä olisi paremmat valmiudet käyttää lomaketta, jos heillä olisi työnyhteisön kesken sovittuna selvät käytänteet milloin ja miten lomaketta käytettäisiin.

Aineiston pohjalta työntekijät vastasivat osaavansa ohjata asiakasta eteenpäin hoitopolulla. Tähän tulokseen vaikutti oleellisesti se, että hoitopolku jaettiin työntekijöille ennen kokeilujakson alkua.

Kyllä. Ohjaan työpaikan toimintamallin mukaan.

Kohtuullisesti koska nyt tehty ”lappu”, jossa paikkoja, mihin asiakasta voi ohjata. Toisaalta jos asiakas ei suostu mihinkään lähtemään, niin mitäs sitte??...

Ohjeet tehty.

Osaisin tarjota vaihtoehtoja. Asiakkaasta kiinni, onko halukas ottamaan apua vastaan.

Hoitopolun etukäteisellä jakamisella haluttiin varmistaa, että jokainen työntekijä osaisi ohjata asiakkaan eteenpäin hoitopolulla, jos väkivaltaisia tapauksia nousisi ilmi. Vastauksista päätellen työntekijät kyllä osaavat toimia työpaikan ohjeistuksen mukaan, mutta ristiriitaisia ajatuksia herätti asiakkaiden mahdollinen haluttomuus ottaa tarjottua apua vastaan.

Yksimielisesti kaikki vastasivat, että jos väkivaltakyselyyn vastattaisiin myöntävästi useammin, niin työnohjaus olisi tarpeellista. Oma turhautuminen ja taitojen uupuminen väkivallan uhrin kanssa työskentelyssä nostettiin esiin.

Kyllä; jos tulee vaikeita asioita vastaan niin työnohjaus olisi kyllä tarpeellinen. Tuntee itsensä avuttomaksi/turhautuneeksi jos esim. tilanne ei muutu/ei pysty auttamaan.

Jos lomakkeesta tulee väkivalta esiin niin sikäli lisää ja varmasti itsekin sellaista kaipaisi. Omat rahkeet ei kenties riittäisi.

Varmasti, mikä vastaan tulee raskaita tilanteita -> kuormitus työssä lisääntyy -> tarve purkaa asioita lisääntyy.

Kyllä jos väkivaltatapauksia alkaa tulla esiin lomakkeen täyttämisen seurauksena.

Jos tulee esiin rankkoja asioita, esim. lapsen pahoinpitely, haluaisin purkaa sitä jossain.

Kyllä varmaan joskus, esim. väkivaltaa on mutta asiakas ei halua hoitoon, kieltää tilanteen, puuttumisen tms.

Työntekijät vahvistivat osastonhoitajan ajatuksen, että väkivaltatapausten kasvava esiin tuleminen vaatisi lisäyönohjausta. Työntekijät kertoivat kokevansa omien taitojen ja ”rahkeiden” olevan riittämättömät, jos esiin nousisi rankkoja väkivaltatapauksia. Tällöin he tarvitsevat ajan ja paikan purkaa omia tuntemuksiaan. Oma avuttomuus tällaisessa tilanteessa nostettiin useasti esiin.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoituksena oli kerätä Seinäjoen äitiysneuvolan kahdeksalta työntekijältä heidän kokemuksiaan parisuhdeväkivallan seulontalomakkeen käytöstä. Äitiysneuvolan osastonhoitajan toiveena oli hänen sanojaan lainaten ”sisään ajaa” lomake heidän neuvolan käyttöön ja kokeilujakson eli tutkimusosion suorittamisen myötä saada palaute olisiko lomakkeesta aktiiviseksi, johdonmukaiseksi tavaksi seuloa väkivaltatapauksia äitiysneuvolan asiakkailta. Tutkimuksella oli kaksi pääteemaa, joista toinen koski itse lomakkeen soveltuvuutta ja sen käyttämistä työvälineenä. Haluttiin selvittää onko lomake helppokäyttöinen ja luonteva täyttää neuvolakäynnillä sekä mitä täytyy huomioida ennen lomakkeen läpikäymistä asiakkaan kanssa. Tutkimuksen toinen painotus koski työntekijöiden käytössä olevia resurssia ja niiden vahvistamistarpeita. Kartoitettiin riittävätkö työntekijöiden resurssit ajallisesti, taidollisesti ja tiedollisesti lomakkeen käyttämiseen ja olisiko tekijöitä tai keinoja, joilla he ajattelevat olevan positiivinen ja onnistumista tukeva merkitys. Lisäksi haluttiin selvittää osaavatko työntekijät ohjata väkivallan uhrina olevaa asiakasta eteenpäin hoitopolulla ja kokevatko työntekijät työnohjaukselle olevan lisätarvetta lomakkeen käytöstä johtuen. Tutkimuksessa haluttiin antaa yhtenä osiona työntekijöille mahdollisuus yleiseen palautteen antoon lomakkeesta. Viimeisenä ja olennaisena tutkimuskysymyksenä oli seulontalomakkeen soveltuvuus Seinäjoen äitiysneuvolan aktiiviseen käyttöön.

Tutkimuksen tulokset olivat yksiselitteisen samansuuntaisia sisällöllisesti. Myös molempien aineistojen osalta tulokset olivat yhdenmukaisia. Kaikki työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että lomake on selkeä ja toimiva. Se koettiin soveltuvaksi äitiysneuvolan jatkuvaan käyttöön. Ajan puute ja kiire nousivat esiin lomakkeen käytön haasteina, mikä on ymmärrettävää. Vastaanottokäynti kestää keskimäärin 30 minuuttia, josta suurin osa menee vauvan ja äidin terveyden tarkastamiseen. Aikaa ei juuri jää ”ylimääräiselle” punnituksen, verenpaineen, sikiön sydänäänien ja muiden toimenpiteiden jälkeen. Tämä tulos oli odotettavissa.

Koska vastaanotolla on kiire ja käytettävissä oleva aika menee jouhevasti perustoimenpiteiden kanssa, niin jäin miettimään onko vastaanotolla aikaa ottaa esille vaikeita asioita kuten väkivalta. Uhrille tulisi taata arvostava ja kunnioittava kohtaaminen (Lehtonen & Perttu 1999, 74) ja aika sekä tila puhua väkivallasta (Koski 1999, 55). Toteutuvatko nämä elementit kiireisellä vastaanottokäynnillä? Työntekijät kertoivat monissa vastauksissa, että jos asiakkaalla ei ole väkivaltaa elämässään, normaali vastaanottoaika riittää läpikäymään seulontalomakkeen. Mutta jos heitä epäilytti, että taustalla voisi olla väkivaltaa, he varasivat pidemmän vastaanottoajan. Olemassa olevaan haasteeseen työntekijät pyrkivät etsimään tällä keinolla ratkaisua.

Työntekijöiden ”simpliksi tituleerattu” ja selkeän helpoksi havaittu lomake herätti kritiikkiä myös liialla yksinkertaisuudella. Parissa vastauksessa toivottiin enemmän tarkentavia tai avoimia kysymyksiä, jolloin asiakas joutui kertomaan enemmän omasta elämäntilanteestaan. Työntekijät kritisoivat lomaketta siitä, että onko siihen liian helppo ruksia ei-vastaukset ja ohittaa aihe siten nopeasti. Toisaalta taas lomaketta pidettiin hyvänä sen selkeyden ja nopean täyttämisen ansiosta, jolloin vähäinen vastaanottoaika saatiin käytettyä tehokkaasti. Lomakkeen selkeys herätti siis ristiriitaisia tunteita. Ryhmähaastattelussa keskusteltiin siitä, että vaikka lomakkeen vastausvaihtoehdot olivat selkeästi kyllä tai ei, niin aina voi jatkaa keskustelua kysymyksestä, jos huomaa asiakkaan empivän. Täten voidaan paneutua laajemmin kysymykseen, jos sille ilmenee tarvetta. Selkeää oli tulosten mukaan se, että kiire on jatkuvasti läsnä vastaanotolla, joten on merkityksellisempää, että lomake on nopeasti täytettävissä ja lisäksi voi viri-tellä jatkokeskustelua tarpeen mukaan.

Työntekijät kertoivat, että asiakkaat useimmiten ottivat hyvin vastaan lomakkeen käytön ja olivat iloisia sen suhteen, että aihe otetaan esille. Osa saattoi hieman hämmästyä, mutta jokainen asiakas täytti tai vastasi lomakkeeseen. Tämä tukee Kosken (1999, 55) väitettä, että uhrin arvostavat ja kokevat merkitykselliseksi väkivallasta suoraan kysymisen. Yksikään asiakas ei antanut negatiivista palautetta väkivallan kartoittamisesta. Toki näissä vajaassa 50 kokeilussa ei tullut esiin yhtäkään akuutissa vaiheessa olevaa parisuhde- tai perheväkivaltatilannetta. Yhdessä yksittäisvastauksessa kerrottiin entisen suhteen väki-

valtatilanteesta. Mietin, että voisiko tosiaan olla niin, että aineistoon ei mahtunut väkivaltatapauksia yhtäkään ja siksi lomake otettiin suopeasti vastaan? Heiskasen ja Piispan (1998, 4) tekemän tutkimuksen mukaan joka viides nainen kokee väkivaltaa nykyisessä parisuhteessaan ja Lehtosen ja Pertun (1999, 13) mukaan joka toinen nainen on kokenut väkivaltaa edellisessä suhteessa. Näiden tilastojen valossa tuohon 46 asiakkaan joukkoon olisi pitänyt vähintäänkin muutama väkivallan uhri sisältyä. Harmillista on, että uusia tilastoja naisten kokemasta parisuhde- ja perheväkivallasta ei tuoteta kovinkaan usein. Lähdekirjallisuudessa viitatut tilastot ovat perustuneet yhteen ja ainoaan, Heiskasen ja Piispan vuonna 1998 julkaistuun tutkimukseen.

Ryhmäkeskustelussa ”ohi lomakkeen” nousi esiin parisuhdeväkivallan tunnistamisen vaikeus. Äitiysneuvolan työntekijät puhuivat siitä miten hankalaa se on vastaanotolla ja miten sitten myöhemmin paljastuneista väkivallan uhreista ja tekijöistä ei olisi ikinä uskonut, että heidän perheessään on väkivaltaa. Tämä käy yksiin kirjallisuuden kanssa, joissa usein kerrottiin, että väkivallan tekijät ovat kuin kuka tahansa vastaantuleva mieshenkilö. Pahoinpitelijä saattaa olla ison yrityksen siististi pukeutuva toimitusjohtaja tai kaupassa leppoisasti jutteleva myyjä. Ulkoisesti ei pahoinpitelijää pysty tunnistamaan. Kosken (1999, 26) ja Hautamäen (1997, 22) vahvistavat, että parisuhde- ja perheväkivaltaa esiintyy kaikissa taloudellisissa ja sosiaalisissa luokissa ja olosuhteissa. Kirjallisuudessa on esitetty myös uhrin tunnistamisen vaikeus. Uhrin oppivat peittelemään vammojaan hyvin eivätkä avaa salaisuuden muuria, jos eivät ole siihen valmiita. Tähän työntekijöissä epävarmuutta tuottavaan ongelmaan he toivoivat koulutusta: miten tunnistaa väkivallan merkkejä ja miten ottaa vaikea asia puheeksi.

Yksimielisiä työntekijät olivat siis siitä, että koulutusta väkivaltaisen asiakkaan kanssa työskentelyyn tarvittaisiin. Ryhmäkeskustelussa esitettiin, että väkivallan uhrin tunnistamiseen, kohtaamiseen, väkivallan puheeksi ottamiseen ja uhrin kanssa työskentelyyn saisi olla enemmän ”eväitä”. Vastauksista ilmeni, että työntekijät kokivat olonsa hieman epävarmoiksi ja miettivät riittävätkö heidän taidot ja ”rahkeet”, kuten parissa vastauksessa ilmaistiin, auttaa väkivallasta kärsivää asiakasta. Ja vaikka äitiysneuvolassa on luotuna hoitopolku, mihin asiakasta voi ohjata väkivallan tultua ilmi, osa työntekijöistä koki epävarmuutta

osaako ohjata asiakasta eteenpäin. Perttu ym. (1999, 26) totesivat tutkimuksissaan, että työntekijät kokivat valmiutensa väkivallan uhrien kohtaamiseen riittämättömiksi. Samankaltainen tulos on minun tekemässäni tutkimuksessa. Varsinkin vaikean asian puheeksi ottaminen oli työntekijöiden mielestä ammatillisesti haastavaa. Selkeästi koulutusta asiasta kaivattaisiin ja siten saataisiin lisää itsevarmuutta tarttua vaikeaan teemaan.

Perttu (1999, 55) totesi myös, että työntekijät voivat voimakkaasti kokea etteivät asiakkaat halua apua väkivaltaiseen tilanteeseensa. Tutkimusaineistoissani olen havainnut saman. Puolessa yhteenvetovastauksissa ja muutamassa yksittäisessä palautteessa tuli esiin työntekijöiden ajatukset asiakkaan haluttomuudesta ottaa vastaan apua ja siitä miten he ammattilaisena kokevat avuttomuutta asian kanssa. Tämä myös kuormittaa työntekijää. Perttu (1999, 26,55) kertoo työntekijöiden turhautuvan passiivisena ja omaan kohtaloonsa alistuneena näyttäytyvään uhriin. Tätä turhautumista Pertun mukaan voisi ehkäistä lisäämällä työntekijöiden ymmärrystä ja tietoutta siitä, miten väkivallan aiheuttamat traumat vaikuttavat uhriin ja tämän käytökseen. Tämäkin puoltaa koulutuksen tarvetta.

Jokainen työntekijä vastasi kokevansa lisätyönohjauksen olevan tarpeellista, jos väkivaltatapauksia alkaisi nousta esiin. Jos seulontalomake otetaan systemaattiseen käyttöön, niin näitä tapauksia pitäisi suurella todennäköisyydellä tulla ilmi enemmän. Monet asiantuntijat olivat yhtä mieltä siitä, että työnohjaus helpottaa työntekijälle syntyvää vahvaa henkistä kuormitusta, jota väkivallaisen asiakkaan kanssa työskentely tuottaa. Työnohjauksen ohella työyhteisön kannustavalla ja tukevalla voimalla on iso merkitys työssä jaksamisen kannalta. Työntekijöiden tulee voida luottaa oman yhteisönsä tukeen ja siksi yhdessä tekeminen ja yhteisesti asioista sopiminen on tärkeää. Monissa vastauksissa mainittiin, että yhteisesti sovitut käytänteet tukevat lomakkeen käyttöä. (Perttu & Pyykkö 2002, 139; Lehtonen & Perttu 1999, 122–123; Perttu 1999, 26, 55.)

Mielestäni tutkimustulokset olivat kaiken kaikkiaan kattavat ja antoivat tietoa juuri niistä asioista, joista palautetta ja informaatiota lähdettiin hakemaan. Yksittäisiä palautteita odotin 80 kappaletta takaisin ja vastauskadon jälkeen sain palautteita 46 kappaleen verran. Kuitenkin tämä mahdollisuus oli otettu huomioon

jo suunnitteluvaiheessa ja tämä haaste ylitettiin ryhmähaastattelusta saamalla palautteilla. Aineistossa kuuluu täten kaikkien työntekijöiden ääni. Tämä kysely ja ryhmähaastattelu-kombinaatio toimi mielestäni hyvin toisiaan tukien ja täydentäen.

Tulokset olivat kahden eri aineiston välillä samansuuntaisia ja toisiaan rikastavia. Oli toisaalta hyvä, että käyttökokeilujen ja ryhmäkeskustelun välillä oli pari kuukautta väliä, jolloin omia kokemuksia pystyi tarkastelemaan laajemmasta perspektiivistä. Tokikin sanonta ”paljon on vettä ehtinyt virrata sillan alta” pitää myös tässä paikkaansa, ja työntekijöiden muistia piti virkistellä ennen kuin päästiin kunnolla annettuihin palautteisiin kiinni.

10 POHDINTA

Aloittaessani kirjallisuuden keruun syksyllä 2013, jouduin hämmästelemään miten vähän uusia teoksia löytyi parisuhde- ja perheväkivallasta. Useimmat teokset, joita paljon nostettiin esiin, olivat viime vuosituhannen loppuvuosilta. Kuten jo totesin aikaisemmin, Heikkisen ja Piispan tekemä tutkimus vuodelta 1997, on ainut tutkimus, johon lähes kaikki muut teemaan liittyvät kirjat perustivat tilastotietonsa. Mielestäni tämä on vähintäänkin hämmentävää, ajatellen, että elämme vuotta 2014. Naisiin kohdistuvasta väkivallasta löytyi kohtalaisesti kirjallisuutta, mutta miehiin kohdistuvasta väkivallasta vain muutamia. Se osoittaa mielestäni miten vähän kokonaisuudessaan lähisuhdeväkivalta-ilmiötä on tutkittu.

Tutkimuksen aihe sinällään kuitenkin osoittautui hyvinkin ajankohtaiseksi valinnaksi. Opinnäytetyöprosessini aikana, maaliskuussa 2014, julkaistiin tutkimustulos, jonka mukaan suomalaiset naiset kokevat toiseksi eniten väkivaltaa Euroopassa. Suomalaisia naisia oli tutkimuksessa mukana 1500 kappaletta ja näiden perusteella todettiin, että lähes joka toinen suomalainen nainen on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa kuluneen 15 vuoden sisällä. Viimeksi kuluneen vuoden aikana joka kymmenes nainen joutui väkivallan teon uhriksi. (MTV, 2014.) Aiheen ajankohtaisuutta tuki myös se seikka, että erilaisissa medioissa on nostettu useita parisuhde- ja perheväkivalta-julkaisuja esiin kuluneina kevään kuukausina.

Lomake parisuhdeväkivallan seulontaan, jota tutkimuksessani käytin, on julkaistu 2004 vuonna ilmestyneessä Sosiaali- ja terveysministeriön kustantamassa Lastenneuvola lapsiperheiden tukena – opas työntekijöille teoksessa. Lomake on ollut suositusten mukaisessa käytössä äitiys- ja lastenneuvoloissa viimeisen 10 vuoden ajan. Ironisesti juuri, kun olin saanut tutkittua yksittäiset palautevastaukset joulukuun lopulla, niin alkuvuonna 2014 julkaistiin uudet äitiyshuollon suositukset. Uusien suositusten joukossa oli uusi lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake (Liite 3). Onnekseni vanha lomake, jota siis käytin tutkimuksessa, jäi yhä voimaan ja uusi lomake tuli rinnalle käyttöön. Sain siis jatkaa opinnäytetyöni tutkimusosion suunnitelmien mukaan loppuun.

Uudesta lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomakkeesta (Liite 3) keskusteltiin ryhmähaastattelun lopussa. Jaoin kaikille työntekijöille lomakkeen nähtäväksi ja reaktioita nousi puolesta ja vastaan. Mainittiin, että lomake oli työntekijää hyvin ohjeistava ja auttoi työntekijää siinä hetkessä tekemään tilanteen arvi-
on. Suodatinkysymykset olivat työntekijöiden mielestä paremmin aseteltu kuin vanhemmassa kaavakkeessa ja kartoituskysymykset tukivat monipuolisesti keskustelun rytmittämistä. Kuitenkin lopulta tuloksena oli se, että kaavake oli liian pitkä käytettäväksi. Kaavake oli ulkoasultaan niin pitkä ja vaikeammin selailtava kuin tutkimuksessa käytetty vanhempi lomake, että työntekijät kokivat helpommaksi käyttää vanhempaa lomaketta. Monet positiiviset tekijät jäivät sen yksinkertaisen asian varjoon, että työssä on kiire ja asiat pitää tapahtua tehokkaasti.

Kokonaisuudessaan olen tyytyväinen opinnäytetyöhöni. Opinnäytetyöni perehdyttää kattavasti parisuhde- ja perheväkivaltaan, sen monimuotoisuuteen, syihin sekä seurauksiin ja myös väkivallasta selviämisen haastavaan prosessiin. Ammattilaiset voivat tutustua kokoamani teorian perusteella tiivistetysti väkivalta-
teemaan ja saada itselleen eväitä väkivallan osallisten auttamiseen. Ammattilaisille suunnattu luku, joka esittelee auttamisen perusohjeita, työssä jaksamista ja paria työmenetelmää, tukee opinnäytetyöni teoriapohjan soveltumista tutkimuksen tilanneelle työyhteisölle. Pidän opinnäytetyötäni työelämälähtöisenä, koska se vastaa niihin tarpeisiin, jotka tutkimusta tehdessäni minulle kävi selväksi. Työntekijät halusivat lisää tietoa väkivallasta ja miten työskennellä väkivallan uhrin kanssa ammattitaitoisesti ja asiakkaan haastavan taustan huomioon ottaen. Teoriaosuus on tästä syystä hyvin laaja, mutta se vastaa sille esitettyyn tarpeeseen. Huolimatta siitä, että opinnäytetyöni on vastaus Seinäjoen äitiysneuvolan pyyntöön, niin se on soveltuva myös kaikille muille kentällä oleville ammattikunnille ja ammattilaisille, jotka työssään kohtaavat väkivaltaa.

Mielestäni teoria ja tulokset olivat yhdenmukaiset ja toisiaan tukevat. Tutkimusosio muovautui prosessin aikana omannäköiseksi ja ylitettävät haasteet tekivät siitä entistä vahvemman. Parisuhde- ja perheväkivalta eivät olleet teemoina minulle kovin tuttuja, joten aloitin puhtaalta pöydältä, mahdollisimman ennakkoluulottomasti tutustumaan teoriaan. En olisi uskonut näin vahvan ja negatiivisia-

kin tunteita nostattavan aiheen saavan minua näin innostumaan, mutta huomaa sen herättäneen minussa kovan ammatillisen kiinnostuksen jatkaa aiheen parissa.

Tämän intensiivisen väkivaltaan perehtymisen jälkeen mieleeni on iskostunut kaksi lyhyttä ja ytimekästä lausetta: ”*Parisuhdeväkivalta on rikos, ei sairaus.*” (Holma 2005, 158) sekä ”*Väkivalta on valinta, ei koskaan ratkaisu*” (Perttu 2002, 79). Väkivaltaa ei voi perustella eikä sitä tule hyväksyä. Arvostetaan kaikki rakkaitamme ja itseämme antamalla toisillemme ja perheillemme turvallisen, vaakaan ja positiivisen elinympäristön.

LÄHTEET

- Cook, Philip W 2009. Abused men – The hidden side of domestic violence. Westport: Praeger.
- Dufva, Virpi 2001. Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 25. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Ensi- ja turvakotien liitto ry i.a. Perheväkivallan kustannukset. Viitattu 19.3.2014. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/liitto/haetko-tietoa/perhevakivalta/perhevakivallan-kustannukset/>
- Eriksson, Esa & Pyhäjoki, Jukka 2007. Huolen vyöhykkeistö ja työmenetelmät-dialogisuuden edistäminen. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen toim. Neuvolatyön käsikirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 439-448.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2005. Huoli puheeksi – Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. Helsinki: Stakes.
- Hannonen, Pirkko 2001. Vanhemmuus perheväkivalta-perheissä. Teoksessa Auli Ojuri (toim.) Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 69–92.
- Hautamäki, Jari 1997. Perheväkivalta – Käännekohta miehen elämässä. Helsinki: Miessakit ry.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998. Usko, toivo ja hakkaus - kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Helsinki: Tilastokeskus.

- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holma, Juha M 2005. Parisuhde- ja perheväkivallan turvallinen ehkäisy ja hoito. Teoksessa Juha M. Holma & Jarl Wahlström (toim.) Iskuryhmä – Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle – ryhmissä. Helsinki: Yliopistopaino, 154-175.
- Holmberg, Tiina 2000. Lapset ja perheväkivalta. Helsinki: Lasten Keskus.
- Huhtalo, Pekka; Kuhanen, Jarkko & Pyykkö, Eero 2003. Kotona turvassa - katkaise väkivallan kierre. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Husso, Marita 2003. Parisuhdeväkivalta – Lyötyjen aika ja tila. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kaitue, Sanna; Nojonen, Tanja & Slåen, Anne 2007. Yleistä muttei yksityistä – Oikeudelliset keinot lähisuhdeväkivallasta selviytymiseen. Helsinki: Edita.
- Kiviniemi, Kari 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltonen & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 68-84.
- Kivisaari, Kati 2002. Pari- ja lähisuhdeväkivallan muodot ja vaikutukset. Teoksessa Stakes 2002. Elämä ilman pelkoa. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998-2002. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 9-20.
- Klemetti, Reija & Hakulinen-Viitanen, Tuovi (toim.) 2013 Äitiysneuvolaopas – Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan. Opas 29/2013. Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos.

Korkeela-Leppälä, Tuula 2001. Naisen ambivalenssi perheväkivaltaa sisältävässä parisuhteessa. Teoksessa Auli Ojuri (toim.) Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 25-52.

Koski, Helena 1999. Ulos ansasta – apua perheväkivaltatilanteisiin. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Kuivakangas, Johanna 2002. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen toim. Perhe ja vanhemmuus- Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus: Otavan Kirjapaino Oy Keuruu 30-50

Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Lindholm, Marja 2007a. Neuvola osana perusterveydenhuoltoa. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen toim. Neuvolatyön käsikirja. Helsinki : Kustannusosakeyhtiö Tammi, 19-32.

Lindholm, Marja 2007b. Äitiysneuvolatyön järjestelmä. Teoksessa Annukka Armanto ja Paula Koistinen toim. Neuvolatyön käsikirja. Helsinki : Kustannusosakeyhtiö Tammi, 33-38.

Nousiainen, Virve & Perttu, Sirkka 2002. Teoksessa Marita Rautava & Sirkka Perttu (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 51-63.

Nyqvist, Leo 2001. Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos - Proses-sinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

- Mehtola, Sirkku 2006. Verkostot auttamisen tukena. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Helsinki: Ensi ja turvakotien liitto, 93-103.
- MTV, 2014. Tutkimus: Suomi on naisille EU:n toiseksi väkivaltaisim maa. Viitattu 18.3.2014. <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/tutkimus--suomi-on-naisille-eu-n-toiseksi-vakivaltaisim-maa/3053572>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mullender, Audrey 2001. Meeting the needs of children. Teoksessa Julie Taylor-Browne toim. What works in reducing domestic violence? A comprehensive guide for professionals. London: Whiting & Birch Ltd, 35- 58.
- Ojuri, Auli 2006. Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Helsinki: Ensi ja turvakotien liitto, 16-39.
- Ojuri, Auli 2004. Väkivalta naisen elämän varjona – Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.
- Partanen, Terhi & Holma, Juha 2002. Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina; Kuuluuko ääni, löytyykö keinot? Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen toim. Perhe ja vanhemmuus- Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus: Otavan Kirjapaino Oy, 188-207.
- Perttu, Sirkka; Mononen-Mikkilä, Päivi; Rauhala, Riikka & Särkkälä, Päivi 1999. Päänavaus selviytymiseen – Väkivaltaa kokeneiden naisten käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Perttu, Sirkka 2002a. Mitä on naisiin kohdistuva väkivalta? Teoksessa Marita Rautava & Sirkka Perttu (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 17-50.

- Perttu, Sirkka 2002b. Väkivallan tunnistaminen ja puheeksi ottaminen. Teoksessa Marita Rautava & Sirkka Perttu (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 64–83.
- Perttu, Sirkka 2002c. Naisen selviytymisprosessi ja sen tukeminen. Teoksessa Marita Rautava & Sirkka Perttu (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 84–102.
- Perttu, Sirkka & Hautamäki, Jari 2002. Teoksessa Marita Rautava & Sirkka Perttu (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 113–132.
- Perttu, Sirkka & Pyykkö, Airi 2002. Teoksessa Marita Rautava & Sirkka Perttu (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, 133–141.
- Perttu, Sirkka & Söderholm, Anna-Liisa 1998. Väkivaltaa kokeneiden auttaminen – opas ammattihenkilöstölle. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Oppaita 1998: 1 fin. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Pulkkinen, Lea 2002. Kuuluuko ääni, löytyykö keinot. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen toim. Perhe ja vanhemmuus- Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus: Otavan Kirjapaino Oy, 14-29.
- Rautava, Marita & Perttu, Sirkka (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta – Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti.
- Ribbens McCarthy, Jane & Edwards, Rosalind 2011. Key concepts in Family Studies. Los Angeles | London | New Delhi | Singapore / Washington DC: Sage.

Sosiaaliportti.i.a. Lastensuojelun käsikirja – Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Viitattu 19.2.2014. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/arvojaperiaatteet/>

Säävälä, Hannu; Pohjoisvirta, Riitta; Keinänen, Eero & Salonen, Santtu 2006. Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry.

Taloussanommat 2013. Naisen osa – parempi koulutus ja pienempi palkka. Viitattu 13.2.2014. <http://www.taloussanommat.fi/tyo-ja-elama/2013/05/12/naisen-osa-parempi-koulutus-ja-pienempi-palkka/20136612/139>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valli, Raine 2007. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 102-125.

Wahlberg, Karl-Erik 1999. Perhe- ja vuorovaikutus. Teoksessa Jari Sinkkonen & Päivi Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta – miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Porvoo: WSOY, 35-54.

LIITE 1: Palautelomake

PALAUTELOMAKE PARISUHDEVÄKIVALTALOMAKKEEN
KÄYTÖSTÄ

☒ Onko lomakkeen käyttö luontevaa asiakkaan kanssa? Kyllä/ei: perustele lyhyesti

☒ Mitä otettava huomioon tai miten voit edesauttaa lomakkeen läpikäyntiä vastaanotolla?

☒ Onko lomake helppokäyttöinen? Kyllä/ei: perustele lyhyesti

☒ Koetko sinulla olevan resursseja (aikaa, tietoa, taitoa) lomakkeen käyttöön? Kyllä/ei: perustele lyhyesti

☒ Mikä tukisi lomakkeen käyttöä (esim. koulutus)?

☒ Jos asiakas kertoo väkivallasta, osaatko ohjata asiakasta hoitopolulla eteenpäin? Kyllä/ei: perustele lyhyesti

☒ Tunnetko lomakkeenkäytön lisäävän työnohjauksen tarvetta? Kyllä/ei: perustele lyhyesti

✕ Mikä hyvää, mikä huonoa, mitä toiveita lomakkeen suhteen?

✕ Koetko lomakkeen soveltuvan aktiivikäyttöön? Kyllä/ei: perustele lyhyesti

PALAUTA 10 PALAUTELOMAKETTA HILKALLE 13.12.2013. RYHMÄPURKU PIDETÄÄN HELMI-KUULLA.

LIITE 2: Lomake parisuhdeväkivallan seulontaan

**LOMAKE PARISUHDEVÄKIVALLAN SEULONTAAN
ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLASSA**

Kysymykset esitetään raskaana oleville naisille viimeistään raskauden kahden ensimmäisen kolmanneksen aikana ja äideille viimeistään nuorimman lapsen ollessa kuuden kuukauden ikäinen.

Esitä naiselle seuraavat kysymykset aina kahden kesken.
Kirjoita naisen kertoma vastaus ko tilaan tai ympyröi sopiva vaihtoehto.

1	Millaisena koet parisuhteesi?		
		Kyllä	Ei
2	Käyttäytykö kumppanisi joskus niin, että pelkää häntä?	1	2
3	Käyttäytykö kumppanisi sinua kohtaan halventavasti, nöyryyttävästi tai kontrolloivasti?	1	2
4	Onko nykyinen kumppanisi		
	Uhannut sinua väkivallalla (sis. myös uhkauksen käyttöä jotakin asetta/välinettä)?	1	2
	Tarttunut kiinni, repinyt, tönäissyt, läimäissyt tai potkaissut sinua?	1	2
	Käyttänyt muuta fyysistä väkivaltaa sinua kohtaan?	1	2
	Painostanut, pakottanut tai yrittänyt pakottaa sinua seksuaaliseen kanssakäymiseen?	1	2
5	Milloin nykyinen kumppanisi käyttäytyi väkivaltaisesti?		
	Viimeisen 12 kuukauden aikana	1	2
	Raskauden aikana	1	2
	Synnytyksen jälkeen	1	2
6	Onko nykyinen kumppanisi ollut väkivaltainen lastanne/lapsianne kohtaan?	1	2
7	Onko joku lapsistasi nähnyt tai kuullut, kun kumppanisi on käyttäytynyt väkivaltaisesti?	1	2
8	Millaista tukea/apua haluaisit tilanteeseesi?		

LIITE 3: Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake

Asiakkaan/potilaan nimi: _____ (Hetu: _____)
 Toiminta-/hoitoyksikkö: _____
 Työntekijä: _____
 Päivämäärä: _____

Suodatinkysymykset

- 1 Onko Sinuun kohdistunut lähisuhteissasi* jossakin elämänvaiheessa fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa tai kaltoinkohtelua?
 Kyllä Ei
- 2 Vaikuttaako kokemasi väkivalta edelleen terveyteesi, hyvinvointiisi tai elämäntilanteesi?
 Kyllä Ei
- 3 Onko lähisuhteissasi tällä hetkellä fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa tai kaltoinkohtelua?
 Kyllä Ei

Jos kysymyksiin 2 tai 3 on vastattu KYLLÄ, kysy seuraavat kartoituskysymykset:

Kartoituskysymykset

- 1 Millaista lähisuhdeväkivaltaa olet kokenut?
 fyysistä väkivaltaa (esim. töniminen, lyöminen, potkiminen, tukistaminen, pään hakkaaminen, raapiminen, repiminen, ravistelu, ampuma- tai teräaseen käyttö, fyysisellä väkivallalla uhkailu)
 henkistä väkivaltaa (esim. alistaminen, arvostelu, nimittely, halveksunta, kontrollointi, sosiaalisen kanssakäymisen rajoittaminen, voimakas mustasukkaisuus, eristäminen, tavaroiden hajottaminen, kotieläinten vahingoittaminen tai jollakin näistä tai esimerkiksi itsemurhalla uhkaaminen)
 seksuaalista väkivaltaa (esim. raiskaus, raiskauksen yritys tai seksuaalisen kanssakäymisen eri muotoihin painostaminen tai seksiin pakottaminen, seksuaalisella väkivallalla uhkailu, seksuaalinen halventaminen, pornografiaan pakottaminen, ehkäisyn käytön kieltäminen, aborttiin pakottaminen, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen)
 kaltoinkohtelua tai laiminlyöntiä (esim. lapsen, vanhuksen tai vammaisen jättäminen väille hoitoa, apua tai huolenpitoa tilanteissa, joissa hän on ollut niistä riippuvainen, toisen ihmisen vahingoittaminen lääkkeillä, päihteillä, kemikaaleilla tai liuottimilla)
 taloudellista väkivaltaa (esim. itsenäisen rahankäytön estäminen, taloudelliseen päätöksentekoon osallistumisen estäminen tai pakottaminen omien rahojen antamiseen toisen käyttöön, taloudellisella väkivallalla uhkailu tai kiristäminen)
 kulttuurista tai uskonnollista väkivaltaa (esim. uskonnolliseen vakaumukseen pakottaminen, väkivallalla uhkaaminen tai sen käyttö uskontoon tai kulttuuriin viittaamalla, kuten ns. kunniaväkivalta, uskuntoon liittyvillä asioilla uhkailu)
- 2 Milloin olet viimeksi ollut kuvailemasi lähisuhdeväkivallan kohteena?
 vuorokauden viikon kuukauden vuoden sisällä joskus aiemmin
- 3 Kuinka usein olet joutunut lähisuhdeväkivallan kohteeksi?
 vain kerran useita kertoja toistuvasti jatkuvasti
- 4 Kuka tai ketkä ovat olleet väkivaltaisia Sinua kohtaan?

- 5 Tämä kysymys kysytään vain, jos lähisuhdeväkivaltaa on tällä hetkellä.
 Onko perheessasi alaikäisiä lapsia, jotka ovat altistuneet väkivallalle?
 Kyllä Ei
- 6 Tämä kysymys kysytään vain, jos asiakas/potilas on raskaana.
 Onko puolisesi kohdistanut Sinuun väkivaltaa raskauden aikana?
 Kyllä Ei

* Lähisuhteella tarkoitetaan asiakkaan/potilaan perhe-, sukulaisuus- tai seurustelusuhdetta tai muita näihin rinnastettavia riippuvuusuhdetta tai erityisen läheisiä ja tunnepitoisia ihmissuhteita.

Asiakkaan/potilaan oma arviointi (0 = ei vaikutusta, 5 = suuri vaikutus)

Miten arvioisit kokemasi lähisuhdeväkivallan vaikutuksia tämänhetkiseen terveyteesi asteikolla 0–5?

Arvio _____

Miten arvioisit kokemasi lähisuhdeväkivallan vaikutuksia tämänhetkiseen hyvinvointiisi asteikolla 0–5?

Arvio _____

Miten arvioisit kokemasi lähisuhdeväkivallan vaikutuksia tämänhetkiseen turvallisuuteesi asteikolla 0–5?

Arvio _____

Millaista apua toivoisit tilanteeseesi?

Työntekijän arviointi

Arvioi asiakkaan/potilaan terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvää riskiä. Mikäli arvioit, että joku riskistä on merkittävä, käy hänen kanssaan huolella läpi, millaisiin terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistäviin toimenpiteisiin tulisi ryhtyä.

Sinun tulee aina ryhtyä toimenpiteisiin seuraavissa tilanteissa:

- 1 jos asiakas/potilas on kertonut, että häneen kohdistuu tällä hetkellä lähisuhteissaan väkivaltaa
- 2 jos asiakkaan/potilaan jossakin muussa elämänvaiheessa koetun lähisuhdeväkivallan terveys- ja hyvinvointivaikutukset ovat arviointisi perusteella selkeitä TAI
- 3 jos arvioit toimenpiteiden olevan tarpeellisia mistä tahansa asiakkaan/potilaan tämänhetkiseen terveyteen, hyvinvointiin tai turvallisuuteen liittyvästä syystä tai huolesta, joka Sinulle herää hänen kertomastaan väkivallasta.

Arvioinnin perusteella ryhdytään seuraaviin toimenpiteisiin:

täytetään erillinen turvallisuusriskin arviointilomake seuraavissa tapauksissa:

- a) jos asiakkaalla/potilaalla on nykyisessä lähisuhteessaan väkivaltaa JA jos hänen oma arviointinsa turvallisuusvaikutuksista on vähintään 3
- b) jos asiakkaalla/potilaalla on nykyisessä lähisuhteessaan väkivaltaa JA jos hän on raskaana.
- laaditaan turvasuunnitelma
- järjestetään asiakkaalle/potilaalle turvakotipaikka
- otetaan yhteys asiakkaan/potilaan kotikunnan sosiaalipäivystykseen tai hätäkeskukseen
- tehdään lastensuojeluilmoitus (tehdään AINA, jos kartoituskysymykseen nro 5 vastataan KYLLÄ)
- tehdään ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, jos asiakas/potilas on raskaana ja häneen kohdistuu tällä hetkellä väkivaltaa
- välitetään asiakkaan/potilaan tiedot MARAK-yhteyshenkilölle*, kun riski väkivallan uusiutumista on kohonnut
- jatketaan lähisuhdeväkivaltakokemusten käsittelyä osana asiakastyöskentelyä/hoittoa
- ohjataan asiakas/potilas lääkärille/äitiyspoliklinikalle
- otetaan yhteys tai ohjataan asiakas/potilas päivystäviin kriisipalveluihin
- ohjataan asiakas/potilas ottamaan yhteys poliisiin tai Rikosuhripäivystykseen, tekemään rikosilmoitus ja/tai hakemaan lähestymiskieltoa tai pyydetään poliisin konsultaatio tai tehdään rikosilmoitus asiakkaan/potilaan suostumuksella
- otetaan yhteys tai ohjataan asiakas/potilas yksikön sosiaalityöntekijälle (esim. terveydenhuollossa tai poliisilaitoksella) kotikunnan palvelujen kartoittamista varten
- jatkotoimenpiteitä ei tarvita (esim. asiakas/potilas on jo avun piirissä, kuten perheneuvola, terapia, mielenterveystoimisto, kunnallinen sosiaalityö)

*) MARAK-menetelmä on tällä hetkellä käytössä seuraavilla paikkakunnilla: Helsinki Itäkeskus, Joensuu, Jyväskylä, Lappeenranta, Oulu, Päijät-Häme, Vaasa ja Vantaa.